

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Politik och ekonomi i Norden 2007:
 - Claes Wiklund
 - Arne Hardis
 - Jan-Anders Ekström
 - Arna Schram
 - Harald Stanghelle
 - Anders Wettergren
- Norden i EU:
 - Daniel Naurin
 - Jan-Erik Enestam
- Intervju med Henning Larsen
- Bokessä om litterära biografier

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningarna Norden ■ ■

Årg. 84 • 2008 • Häfte 2

INNEHÅLL

Artiklar

Tätt mellan valen i Norden under 2007. <i>Claes Wiklund</i>	101
Naser Khaders storhed og fald. <i>Arne Hardis</i>	105
Fräna tag i hälsovårdskonflikt. <i>Jan-Anders Ekström</i>	115
Politik och ekonomi på Island 2007. <i>Arna Schram</i>	127
Forlik og strid. <i>Harald Stanghelle</i>	137
Regering i med- och motvind. <i>Anders Wettergren</i>	147
Nordiskt samarbete i EU:s ministerråd. <i>Daniel Naurin</i>	155
NT-Intervjun. Lysmaskinen. Arkitekten Henning Larsen. <i>Lisbeth Bonde</i>	161

* * *

För egen räkning och nordisk krönika

En renässans för det nordiska samarbetet. <i>Jan-Erik Enestam</i>	169
Krönika om nordiskt samarbete. <i>Anders Ljunggren</i>	171

* * *

Bokessä

Livet som tekst. <i>Hans H. Skei</i>	175
--	-----

* * *

Kring böcker och människor

Vilhelm Moberg som journalist. <i>Lars-Åke Engblom</i>	181
Samma land, två republiker – ett århundrade. <i>Henrik Helenius</i>	184
Sonja Åkessons livsvisdom. <i>Anna Hedelius</i>	187
Sprikende samling foredrag om Ibsen – med gode glimt. <i>Bjørn Tysdahl</i>	189
Karelska människoöden talar. <i>Olof Kleberg</i>	191
Svenskt i Finland – finskt i Sverige. <i>Guy Lindström</i>	193
Inte bara IB-avslöjande och Geijeraffär i Peter Bratts memoarer. <i>Bo Högländer</i>	195
Olof Palme vetenskapligt biograferad. <i>Claes Wiklund</i>	196
Sammanfattning.	201
Tiivistelmä.	202

ISSN 0029-1501

VTT Grafiska Vimmerby

CLAES WIKLUND
 TÄTT MELLAN VALEN
 I NORDEN UNDER 2007

Medarbetare i Nordisk Tidskrifts politiska temanummer

Sin 131:a årgång är Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri nu inne på. Det första av årets två temanummer ägnas av tradition åt den politiska och ekonomiska utvecklingen i Norden under det gångna året. Det är tidskriftens ambition att – utan partipolitiska övertoner – ta upp och analysera det som hänt på politikens arenor i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. För tjugofemte gången samlar vi dessa översikter i ett och samma temanummer.

Det är en erfaren, nordiskt beprövad skara skribenter som Nordisk Tidskrift anlitat. *Arne Hardis* är politisk journalist på danska Weekendavisen. Årets artikel är hans sjunde i ordningen. *Jan-Anders Ekström* har varit knuten till Hufvudstadsbladets redaktion som politisk redaktör. I och med årets bidrag har han svarat för tretton finländska översikter.

Arna Schram, som tidigare arbetade på Morgunblaðið, är numera frilansjournalist. Hon har nu signerat sin femte isländska översikt. För *Harald Stanghelle*, politisk redaktör på norska Aftenposten, är det liksom för *Anders Wettergren*, fd andreredaktör på Göteborgs-Posten, fråga om att medverka med norska respektive svenska länderöversikter för femte gången.

Tecknarstaben är oförändrad. *Jens Hage* är knuten till Berlingske Tidende där hans slagfärdiga teckningar drar till sig uppmärksamhet. *Wilfred Hildonen* lättar upp Hufvudstadsbladets spalter med sina tecknade alster. *Sigmund* fortsätter idogt att gissla isländska politiker och näringslivets toppar i Morgunblaðið. *Inge Grødums* ritstift avsätter skarpa spår i Aftenpostens spalter. *Kjell Nilsson-Mäki* förnöjer inte bara Göteborgs-Postens utan även Expressens läsare med sina tecknade ironier. Dessa fem eminenta politiska tecknare håller upp sina skrattspeglar till glädje för läsarna – och möjligen till förtvivlan för de politiker som drabbas.

Val i alla länder utom Sverige

Med fyraåriga mandatperioder och gemensam valdag är det långt mellan röstningsintervallerna i Sverige. Extraval har inte förekommit i Sverige sedan 1958. Med skilda valdagar för parlaments- och kommunalval äger val däremot rum i stort sett vartannat år i Danmark, Finland, Island och Norge.

Finland var först ut med sitt riksdagsval i mars månad. Nationella samlingspartiet, Svenska Folkpartiet, Gröna förbundet och Sannfinnarna tillhörde vinnarna. Centerpartiet, Socialdemokraterna, Vänsterförbundet och Kristdemokraterna befann sig på den förlorande sidan. Mest illa ut råkade

socialdemokraterna som förlorade inte mindre än åtta mandat. Men även centerpartiet fick inkassera en inte obetydlig valförlust – innehavet av statsministerposten till trots.

Valutgången fick förstås omedelbara konsekvenser för regeringssamarbetet. Socialdemokraterna fick lämna den blocköverskridande koalitionen och förpassades i opposition. In i regeringen trädde åter det tredje av de stora partierna, nämligen Nationella samlingspartiet som hämtat nya krafter i opposition.

På Island gick man till val längre fram på våren 2007. Koalitionen mellan Självständighetspartiet och Framstegspartiet sköts i sank av väljarna. Framstegspartiet gjorde sitt sämsta val någonsin. Självständighetspartiet ryckte fram i valmanskåren liksom Vänstern-De gröna. Självständighetspartiet fick 25 och Vänstern-De Gröna nio mandat. Samlingsfronten erövrade 18 mandat medan Framstegspartiet fick nöja sig med sju.

I Norge hölls val till kommuner och fylkesting i september månad. För två av de tre regeringspartierna blev utfallet mindre gott. Såväl Arbeiderpartiet som Sosialistisk Venstre (SV) blev kommunalvalets förlorare medan senterpartiet seglade i medvind. Høyre lyckades däremot bra i 2007 års kommunalval särskilt om man jämför med det senaste stortingsvalet.

I Danmark hade statsminister Anders Fogh Rasmussen kunnat vänta med att utskrika val ända till i början av 2009. Men den hittills så framgångsrike venstrelidaren satte allt på ett kort och utlyste val till mitten av november. Någon större succé gjorde varken Venstre eller Konservative folkeparti i valet. Trots en sammanlagd förlust på fyra mandat kunde den sittande koalitionen fortsätta att regera med stöd av främlingsfientliga Dansk Folkeparti och Pia Kjaersgaard.

Ombildningar av regeringar

Valen i Finland och Island fick omedelbara följder på regeringsplanet. Matti Vanhanen fick söka stöd hos Nationella samlingspartiet och hos Gröna förbundet för fortsatt regerande medan socialdemokraterna lämnade regeringen. Svenska folkpartiet satt lugnt kvar. Trots sin relativa litenhet har det på svensk språkgrund vilande partiet funnits med i samtliga regeringar under de senaste 30 åren.

Från 1987 och framåt har Socialdemokraterna, Centern och Nationella samlingspartiet turats om att bekläda statsministerposten och att dela på regeringsansvaret. Men bara två av dessa tre partier har suttit samtidigt i regeringen.

På Island upplöstes koalitionen mellan Självständighetspartiet och Framstegspartiet på grund av det senare partiets mediokra valresultat. Dessförinnan hade dessa två partier regerat under tre mandatperioder med början 1995. I Norge samsas Arbeiderpartiet med Sosialistisk Venstre och borgerliga Senterpartiet i en blocköverskridande koalition för första gången under efterkrigstiden.

Det senaste exemplet på en blocköverskridande koalition i Sverige får man gå mer än 50 år tillbaka i tiden för att finna.

Dansk partisprängning och partiledarskiften

Partisprängningar hör inte den nordiska politiska vardagen till. Av och till har det dock förekommit sådana, inte minst i Danmark där den senaste partisprängningen ägde rum under valåret 2007. Anrika inflytelsepartiet Radikale Venstre splittrades nämligen då. Det var den karismatiska, syrienfödde Naser Khader som bildades ett eget parti kallat Ny Alliance. Radikale Venstre halverades och förfogar numera bara över nio mandat mot 17 under den förra mandatperioden. Ny Alliance fick dock nöja sig med fem mandat. En direkt följd av utbrytningen ur Radikale Venstre var att Marianne Jelved ersattes som gruppleddare av Margrethe Vestager.

I Finland dröjde det inte särskilt länge innan socialdemokraternas ledare Eero Heinälouma, med valförlusten i bakhuvudet, beslutade sig för att ställa sin plats till förfogande. På Island ledde Framstegspartiets svåra valförlust till att den sittande partiledaren Jón Sigurðsson fick avgå. Guðni Ágústsson heter hans efterträdare.

Socialdemokratiska partiet i Sverige fick sin första kvinnliga partiledare efter 118 år av manligt styre. Mona Sahlin – som kandiderade till partiledarposten redan 1995 men fick ge upp på grund av en kontokortsfadäs – utsågs till Göran Perssons efterträdare i mars månad. Mona Sahlin har en mycket bred regeringserfarenhet bakom sig. För statsminister Fredrik Reinfeldt kan hon bli en svårare huvudmotståndare än Göran Persson.

Byte på partiledarposten skedde också inom folkpartiet. Lars Leijonborg drog sig tillbaka efter tio slitsamma år präglade av både med- och motgång. Hans självklare efterträdare blev utbildningsministern Jan Björklund.

Spektakulära ministerbyten

Fredrik Reinfeldts början som statsminister blev svår. Inom loppet av några veckor nödgades han göra sig av med två starkt misskrediterade moderata statsråd. Ett tredje moderat statsråd såg ut att vara på fallrepet, men klarade sig med ett nödrop. Ett år efter valet drabbades den borgerliga fyrklöverregeringen av ett dramatiskt avhopp. Det var statsrådet Mikael Odenberg som fått nog av budgetnedskärningarna på försvarsområdet. Odenberg avgick i protest mot finansminister Anders Borgs besparingsnit. Ny försvarsminister blev sittande handelsministern Sten Tolgfors som efterträddes på sin post av Ewa Björling.

I Norge är det – med en lätt överdrift – nästan enklare att räkna upp de statsråd som sitter kvar på sina ursprungliga taburetter än att försöka följa de intrikata regeringsombildningarna. Senterpartiets Odd Roger Enoksen avgick

som olje- och energiminister med Åslaug Haga som efterträdare. In i regeringen trädde så Høyres erfarna Magnhild Kleppa för att sköta den kommunala sektorn. SV:s Helen Bjørnøy avgick som miljöminister och hennes partikamrat Øystein Djupedal avgick som kunskapsminister. Det förde med sig att den populära vänstersocialisten Erik Solheim fick bekläda miljöministerposten. Turbulens rådde inom barn- och jämställdhetsdepartementet med dramatiska avgångar och avskedanden som följd. För Norges första statsråd med invandrarbakgrund blev regeringstiden tyvärr kort.

Summering

Valen år 2007 i fyra av Nordens fem länder föranledde inte några byten på statsministerposten. Anders Fogh Rasmussen, Matti Vanhanen, Geir H. Haarde och Jens Stoltenberg kunde fortsätta att regera i koalition med andra partier. I Finland fick socialdemokraterna lämna regeringsmakten medan Samlingsfronten på Island, i vilken socialdemokratin ingår, fick träda in i regeringsbyggnaden. Blockpolitiken dominerar i tre av Nordens länder – Danmark, Finland och Sverige.

Finlands socialdemokrater valde i början av juni 2008 för första gången en kvinna till partiledare. Jutta Urpilainen blev då Finlands motsvarighet till Helle Thorning-Schmidt, Ingibjörg Sólrún Gísladóttir, Gro Harlem Brundtland och Mona Sahlin.

Danmark, Finland och Island har haft eller har kvinnliga statschefer. Norge fick genom Gro Harlem Brundtland Nordens första kvinnliga statsminister redan år 1981. Finland hade under en kort tid år 2003 en centerpartistisk statsminister genom Anneli Jäätteenmäki.

Sverige är det enda landet i Norden som aldrig i *modern* tid haft en kvinnlig statschef – ursäkta drottningarna Margareta, Kristina och Ulrika Eleonora – eller en kvinnlig statsminister. Kanske blir det en ändring på det efter valet 2010. Valduellerna mellan Mona Sahlin och Fredrik Reinfeldt kan bli rysligt spännande.

ARNE HARDIS

NASER KHADERS STORHED OG FALD

Dansk politik 2007

2007 var valgår i Danmark, og det valg vil naturligvis blive husket i historiebøgerne for, at den borgerlige regering støttet af Pia Kjærsgaard med nød og næppe genvandt sit flertal. Men især vil valget blive husket for det storslåede drama om Naser Khaders nye parti, som kom så flyvende fra start, men endte som en politisk farce. Og hvad ellers?

De danske soldater blev trukket ud af Irak, men fortsatte missionen i Afghanistan, den yderste venstrefløj var ved at blive kvalt i et tørklæde, og statsministeren proklamerede, at nu skal vi af med de danske forbehold for fuldt EU-medlemskab. Arne Hardis er politisk redaktør på Weekendavisen.

Da Enhedslisten i starten af 2007 fik den idé at prøve at gøre den unge muslimske socialrådgiver Asmaa Abdol-Hamid til nyt trækplaster for det lille venstrefløjsparti, anede man ikke, at projektet ville udvikle sig til et problem, der var på nippet til at koste partiet den livsvigtige parlamentariske repræsentation, allerede inden året var omme.

For det første kunne ingen jo vide, at 2007 ville blive et valgår. Anders Fogh Rasmussens borgerlige regering genvandt med støtte fra Dansk Folkeparti sit flertal ved valget i februar 2005 og kunne derfor sidde indtil starten af 2009 uden at skulle spørge vælgerne til råds. For det andet vidste Enhedslistens medlemmer ikke, hvilken Pandoras æske de åbnede for, da de ville vise danskerne, at her var omsider et parti, som ikke havde de traditionelle problemer med at integrere muslimer i det politiske arbejde. Asmaa Abdol-Hamid arbejdede som socialrådgiver i indvandrerghettoen Vollsmose i udkanten af Odense og havde været medlem af Enhedslisten en kortere årrække. Før det havde hun en overgang repræsenteret Socialdemokratiet i Odense byråd. Det burde ikke volde nogen problemer, og det var præcis, hvad det store flertal af Enhedsliste-medlemmer tænkte.

I den bredere offentlighed var den nye kandidat især kendt fra et smalt debat-program i den sene tv-flade, hvor hun sammen med en mandlig journalist interviewede gæster blandt andet om islams mulighed for at fungere i et verdsligt samfund. Den mandlige vært var klædt i nydelig tv-jakke, som den slags nu er, Asmaa Abdol-Hamid i et ikke mindre nydeligt tørklæde, som den

slags slet ikke plejer at være på vore breddegrader. Det vakte en del offentlig debat, men det var vel snarere en fordel end en ulempe for Enhedslisten; på de kanter regner man ikke sig selv til kredsen af fordomsfulde og intolerante. Faktisk var hele pointen at vise, at venstrefløj i dag foruden omsorg for de svageste, miljøbevidsthed, krigs- og EU-modstand og den slags også kan oversættes til en fast vilje til at advokere for det mangfoldige samfund.

Men som antydet: Det skulle vise sig at være et livsfarligt projekt, man havde kastet sig ud i. I første omgang gik alt efter planen – Asmaa Abdol-Hamid fik en høj placering ved medlemmernes urafstemning om folketingskandidater, og på forårets årsmøde forfremmede man hende yderligere, så hun ville få sæde i Folketinget, hvis partiet bevarede de seks mandater, man erobrede ved valget i 2005. Men da medierne begyndte at bore i hendes standpunkter, viste det sig svært at få hold på, hvad kandidat nummer 6 egentlig mente om centrale politiske spørgsmål. Om dødsstraf, om homoseksuelle, om den danske grundlov, om sharialov, om de terrorister, som af fuld kraft forsøgte at slå de danske soldater i det sydlige Irak ihjel. Det endte altid med, at hun mente ”det rigtige”, men som oftest efter at hun havde udtalt sig så tvetydigt og tøvende, at mange kom i tvivl om, hvad hun egentlig stod for.

Bedre blev det ikke af, at mange uden for Enhedslisten var utilpasse ved udsigten til at få et tørklædeklædt folketingsmedlem at se på det høje Tings talerstol. Søren Krarup fra Dansk Folkeparti var så utilpas ved, hvad han så som et totalitært symbol, at han sammenlignede tørklædet med det nazistiske

*At Pia Kjærsgaard
ville være uforsonlig
modstander af den
tørklædeklædte socialist
Asmaa Abdol-Hamid,
var vel, hvad man
kunne forvente. Men at
også Enhedslisten selv
fik kolde fødder over sin
nye folketingskandidat,
var mere overraskende.
Tegning: Jens Hage*

hagekors. Enhedslisten slog i starten ring om Asmaa Abdol-Hamid og kritiserede pressen og politiske modstandere for at køre ekstra hårdt på hende som ung muslimsk kvinde. Men da meningsmålingerne ganske langsomt sendte partiet ud i mørket syd for spærregrænsens to procent, opstod der uro i det lille parti. Et ateistisk netværk ville ligefrem forbyde troende socialister at betrede tillidsposter i partiet, andre tænkte mere pragmatisk, at det måske var smart, hvis kandidaten med det iøjnefaldende tørklæde blev forvist til en mindre iøjnefaldende plads på kandidatlisten.

Bag partiets problemer var naturligvis ikke bare tvetydighederne fra Asmaa Abdol-Hamid selv; det var også hele venstrefløjens historiske selvforståelse, der var på spil – en selvforståelse, som kan sammenfattes i ord som frisind, seksuel frigjorthed og modstand mod det religiøse opium til folket. Til sidst blev presset for stort, og partiet, som i foråret 2007 med stolthed havde båret sin muslimske kandidat frem, besluttede samme efterår at afholde ny urafstemning for at finde ud af, hvad man skulle stille op med den kontroversielle kandidat. At ledelsens dybere mening var at få hende forvist til en mindre synlig plads, var åbenbart. Hvad medlemmerne mente, nåede man aldrig at finde ud af – midt i Enhedslistens trængsler meddelte statsminister Anders Fogh Rasmussen nemlig, at der skulle være folketingsvalg 15 måneder før tid.

Ud af Irak

2007 blev også året, hvor Danmark – lige som briterne – besluttede at trække de danske soldater ud af Irak. De var kommet dertil i 2003 på noget, der skulle vise sig at være en usandhed, Saddam Hussein besad ikke de masseødelæggelsesvåben, som man troede, han skjulte for FNs inspektører. Formelt var det danske bidrag ganske vist begrundet med, at den irakiske diktator ikke ville samarbejde med FN, men reelt var Danmark naturligvis gået i krig af samme grund som koalitionen af de villige med USA i spidsen. Man kom også ud af Irak på en påstand, som ikke helt holdt vand: Det hed sig, at den irakiske regering så mindeligt bad os om at rejse igen, fordi man nu havde fået styr på den indre sikkerhed. Det var ikke ganske sandt – selvmordsbomberne forsvandt ikke, efter at de britiske og danske styrker trak sig ud.

At der fortsat var et problem med sikkerheden, blev klart under diskussionen hjemme i Danmark om, hvad man egentlig skulle stille op med de irakiske tolke, som havde hjulpet danskerne i Basra. Nogle i Irak kunne jo mene, at de var landsforrædere som tidligere hjælpere af landets befriere/besættere, og med det prædikat er man selvsagt i livsfare i et kaotisk Irak. Ved årets start insisterede den danske regering på, at tolkene skulle blive hjemme i Irak og hjælpe med at genopbygge det land, som havde så hårdt brug for deres arbejdskraft. Hen over foråret blev man klar, at de faktisk risikerede deres liv, hvis ikke man hjalp dem ud af Irak, og der kom et hjemligt pres for at lade tolkene

komme til Danmark, eller hvor de måtte foretrække at slå sig ned. I starten var Venstre og især Dansk Folkeparti imod, men til sidst endte det med, at tolkene og deres familier – i alt omkring 200 personer – fik asyl i Danmark.

Indsatsen i Irak var i starten baseret alene på Venstres, De Konservatives og Dansk Folkepartis mandater, siden tilsluttede Socialdemokratiet sig nølende med henvisning til FN's senere indhentede opbakning, men mod slutningen af Irak-missionen var det igen kun regeringspartierne og Dansk Folkeparti, der stod bag.

Det lykkedes imidlertid Anders Fogh Rasmussen at få såvel Socialdemokratiet som De Radikale til at støtte, at indsatsen i Afghanistan til gengæld optrappes, således at der igen er meget bred politisk opbakning bag de udsendte danske styrker. Til gengæld er missionen i den afghanske Helmand-provins til det yderste farlig, og udsigten til succes var ikke overvældende i 2007, hvor flere danske soldater mistede livet i aktion.

Ny Alliance

Årets helt store politiske begivenhed blev imidlertid hverken Enhedslistens tørklædeproblemer eller den ikke alt for succesrige Irakkrig. Det blev det pressemøde, som to europaparlamentarikere og et folketingsmedlem holdt den 7. maj. De to fra Strasbourg var den konservative Gitte Seeberg og den radikale Anders Samuelsen, folketingsmanden den ligeledes radikale Naser Khader.

*Da valget blev
udskrevet i oktober,
lignede Naser Khader
og Ny Alliance en
selvskreven vinder.
Vælgerne ville det
anderledes.
Tegning: Jens Hage*

Syrisk-fødte Naser Khader var på det tidspunkt en af Danmarks allermest populære politikere. Han havde under Muhammedkrisen talt for ytringsfrihed og mod de imamer, som allierede sig med mellemøstlige folkemasser og regimer, og det havde løftet ham til uanede højder af folkelig sympati. Til gengæld var han ikke meget elsket i sit eget parti, fordi han offentligt betvivlede den strategi for tilbagevenden til magten, som partiets leder, Marianne Jelved, havde udviklet: Partiet satsede på sololøb i forhold til Socialdemokratiet, men også i forhold til resten af Folketinget. Marianne Jelved krævede, at hun skulle være statsminister, og endvidere, at blandt andet partiets lempelige udlændingepolitik blev accepteret af resten af Folketinget. Det var ikke tænkt som et forhandlingsudspil, det var et mere selvbevidst end velbegrundet diktat til resten af Folketinget.

7. maj stillede disse tre politikere sig nu i spidsen for et helt nyt parti, som de døbte til Ny Alliance. Partiets strategi var i alt væsentligt udviklet af Anders Samuelsen og gik ud på at udnytte den opstemmede modstand mod Dansk Folkepartis indflydelse, som ikke bare prægede oppositionens vælgere, men også mange borgerlige. Nogle var utilfredse med den stramme udlændingepolitik, andre med den ringe udsigt til liberale velfærdsreformer. Partiets genistreg var at acceptere Anders Fogh Rasmussen som statsminister, mens han til gengæld skulle rives ud af Pia Kjærsgaards arme. "Nok er nok", som det fængende blev formuleret af Gitte Seeberg. Ny Alliance præsenterede sig som et borgerligt midterparti. Man havde tænkt sig at gøre Anders Fogh Rasmussen til ny statsminister, men ville kun garantere ham opbakning, hvis han også gav indflydelse til de forventelige mange mandater. Det skete med så brede og diffuse formuleringer, at partiet skulle have appel fra folkesocialister til hard core-liberalister.

Recepten så ud til at virke. Medlemmerne strømmede til, og meningsmålingerne skød i vejret. VKO-tiden er ude, fastslog næsten hver en politisk kommentator (også den, der skriver disse linier), og man så både radikale tillidsfolk og Venstre-politikere følge vælgerstrømmen og søge lykken under Naser Khaders folkelige paraply. Noget partiprogram havde man ganske vist ikke, men nogle hastige rids – ud over det med Pia Kjærsgaard, som skulle forvises fra dansk politikets hovedbord – blev det da til.

Hovedlinjerne i den stramme udlændingepolitik skulle opretholdes, det vil sige 24-årsreglen og tilknytningskravet, mens til gengæld asylpolitikens administration skulle ændres markant: Asyllejrene skulle lukkes bortset fra en, som skulle fungere som modtagecenter, og asylsøgerne skulle have mulighed for at bo og arbejde blandt danskerne. Tilsvarende skulle skatten på arbejde sænkes markant, indkomstskatten skulle ned i nærheden af 40 procent især finansieret af fremrykket pensionsbeskatning, såkaldt dynamiske effekter og afskaffelse af efterlønsretten for vellønnede.

Partiet var således et forsøg på en fusion af to politiske strømninger, som havde levet i splid og disharmoni det seneste kvarte århundrede: En stram udlændingepolitik og en liberal reformvilje. Under den konservative Poul Schlüters borgerlige regeringer i 1980'erne måtte statsministeren acceptere en meget liberal udlændingepolitik for at få De Radikales medvirken til de nødvendige økonomiske reformer. Under Poul Nyrup Rasmussens socialdemokratiske regeringer i 1990'erne var der også immer problemer med at få De Radikales støtte til en udlændingepolitik, som det socialdemokratiske vælgerbagland ville finde stram nok, mens Jelveds Radikale gerne ville lægge sig i selen for at gennemføre velfærdsreformer. Med Fogh Rasmussens regeringer var det lige omvendt, for nu var De Radikale sendt ud i kulden, mens Dansk Folkeparti var inde i varmen: Dansk Folkeparti ville gerne stramme udlændingepolitikken, som bekendt, men var meget forsigtig med at acceptere forringelser af den kendte velfærdsstat.

Her kom nu et parti, som ville reformere velfærdsstaten, samtidig med at det accepterede den udlændingepolitik, som blev indført efter valget i 2001. I sig havde det tilsyneladende potentialet til at fjerne Venstre og Konservative fra Dansk Folkeparti og rive De Radikale ud af Socialdemokratiets favn.

Initiativet fik også stor indflydelse, længe inden partiet i høsten fik formuleret et politisk program. De Radikale, som styrtdykkede i meningsmålingerne, skilte sig af med Marianne Jelved som leder og valgte i stedet dennes egen kronprinsesse, Margrethe Vestager som ny gruppeformand. Slut var enhver snak om ultimative krav, Vestager begyndte i stedet at tale pænt om statsminister Fogh Rasmussen, hvad ingen kunne huske, at forgængeren som radikal leder havde gjort i årevis.

Ny Alliances krav om markante personskattelettelser fik også De Konservative til at insistere på deres skattepolitik, som ellers var effektivt blokeret af en alliance mellem Venstre og Dansk Folkeparti. Det sendte i august-september regeringslejren ud i en dyb krise, som blev løst med en mindre skattereform, som især flyttede rundt på forskellige skattekilder, men kunne udlægges som en sejr for den konservative leder, Bendt Bendtsen.

Ny Alliance kan også tage æren for, at Fogh Rasmussen justerede sin asylpolitik en anelse og åbnede for, at et halvt hundrede afviste asylfamilier kunne få lov til at bo uden for asylcentre, når de havde siddet i lejrene en kortere årrække.

Frit Fyn

Da valget blev udskrevet, kom næste led i Ny Alliances strategi, præsentationen af en række kendte kandidater, hvoraf flere ikke havde gjort sig i politik: Jørgen Poulsen, meget succesrig generalsekretær i Dansk Røde Kors. Lars Kolind, ikke mindre succesrig erhvervsmand og debattør. Malou Aamund,

*Det store politiske
akrobatnummer
så for statsminister
Fogh Rasmussen ud
til at bestå i at kunne
forene Pia Kjærsgaard
og Naser Khader.
Hængt til tørre
på en af teltpælene
den konservative leder,
Bendt Bendtsen.
Tegning: Jens Hage*

direktør i IBM, datter af en solid erhvervsmand og tillige kendt som tidligere kæreste med den danske kronprins. Hertil en skare af forfattere, byrådspolitikere, lykkeriddere og forsmåede talenter fra de etablerede partier.

At man måske havde været lidt for smart, åbenbares langsomt i løbet af valgkampen, men stadig uden at nogen kunne forestille sig, at Ny Alliance havde påbegyndt sin politiske dødsrute: Erhvervsmand Kolind foreslog partiets skattepolitik gennemført alene på øen Fyn, generalsekretær Poulsen viste sig meget optaget af sine egne økonomiske forhold efter afskeden med Dansk Røde Kors, og værre: Naser Khader viste sig ikke at have sat sig ind i sit eget partis skattepolitik. Han blev ved et større valgmøde klædt politisk af af Pia Kjærsgaard, hvad der er logisk nok: Det var Khader og Kjærsgaard, der sloges om Foghs gunst.

Det gik, som det gik: Midt i valgkampen gik gassen af Ny Alliance-ballonen, og da stemmerne var talt op 13. november, var der ikke de 10-15 mandater, meningsmålingerne lovede først i valgkampen, men sølle 5. Akkurat ikke nok til at anfægte Foghs flertal med Dansk Folkeparti. Man viste sig at bære rundt på meget store indre uoverensstemmelser, som ikke var afklaret, da valget blev udskrevet: Gitte Seeberg var meget lidt indstillet på at samarbejde med Dansk Folkeparti overhovedet, Anders Samuelson var mindre sart i det stykke, bare han kunne tvinge personskattelettelser igennem, mens Naser Khader viste sig at have svært ved at klare sig i de hårde tv-debatter med andre partiledere.

Da det nu ikke var gået så godt som håbet, faldt Alliancen noget sammen

i starten af 2008; den bekendtgjorde endeligt at høre til i den borgerlige lejr, hvad der fik Gitte Seeberg til at melde sig ud. Ugen efter havde Malou Aamund tabt troen på Khader og meldte sig i stedet for ind i Venstre og dermed som en af fodfolkene i det samarbejde med Dansk Folkeparti, hun ellers havde påstået ikke at kunne holde ud. Men det var så også dengang, hun var medlem af Ny Alliance.

Søvndal fordoblede

Valgets tre store sejrherre blev således Anders Fogh Rasmussen, som trods et mandattab på fire vandt retten til sin tredje periode i Statsministeriet. Sejrherr var også Socialistisk Folkepartis nyslåede formand, Villy Søvndal, som stoppede 20 års nedtur og vandt 12 mandater, hvad der bragte SF fra 11 til 23 mandater. Endelig var også Pia Kjærsgaard sejrherre – alle havde troet hendes regime ude, men hun gik et mandat frem og har igen fat i dansk politikts taktstok.

Socialdemokratiets nye formand, Helle Thorning-Schmidt, fik et dårligt valg og gik to mandater tilbage; partiet er siden 2001 rutsjet fra 67 til 44 mandater. Thorning-Schmidt havde i et forsøg på at standse hullet i vælgerkarret tilsluttet sig den stramme udlændingepolitik og kalkeret Foghs skattestop. Hun satsede alt på en håndfuld krav om velfærdsrettigheder og en parole om, at skattelettelserne vedtaget i efteråret i stedet skulle bruges til mere velfærd. Hun afslørede sig som en udmærket, forbløffende hårdfør debattør over for den

*Han var kendt som en
kedelig traditionalist,
SFs nye formand,
Villy Søvndal, men
vælgerne er vilde
med ham.
Tegning: Jens Hage*

garvede Fogh Rasmussen, men med det nye tab af mandater skal partiet igen til at finde ud af, hvad der egentlig er galt med partiets forhold til vælgerne.

Til gengæld måtte Thorning-Schmidt se statsministeren "stjæle" hendes forslag om en skattekommission efter valget, som skal bane vejen for yderligere lettelser i personskatten. Under valgkampen advarede Fogh boligejerne mod denne socialdemokratiske vederstyggelighed, men efter gjorde han den til sin egen og gjorde den tidligere socialdemokratiske minister Carsten Koch til skattekommissionens formand. Det fortæller en del om den fogh'ske metode og om baggrunden for de trængsler, Socialdemokratiet lider under.

Andre tabere ved valget var De Radikale, der rutsjede fra 17 til 9 mandater, og De Konservative, der bevarede status quo med 18 mandater. I sig selv ganske pænt, men ved en uhørt klodsethed lykkedes det partiledelsen at degradere den politiske ordfører så grundigt, at hun blev fornærmet og meldte sig ud af den konservative gruppe.

Og Enhedslisten? Man lå faretruende nær og hyppigt under spærregrænsen hele efteråret, men det lykkedes partiet af passere spærregrænsen og erobre fire mandater. Asmaa Abdol-Hamid var ikke blandt de valgte. Enhedslisten var således at regne blandt folketingsvalgets tabere, men mon ikke man alt i alt har følt resultatet som en lille sejr efter eventyret med den kontroversielle fynske socialrådgiver?

EU-forbeholdene

At Fogh besluttede at nedsætte en skattekommission er tegn på, at han er ved at gøre op med den kontraktpolitik, han ellers har stået så fast på siden 1998, da han blev formand. Han er også på vej til at skrotte sin forkærlighed for værdikamp, ifølge hvilken lovgivning om større reformer altid skal komme efter længere tids debat med vælgerne.

Den metode bruger han ikke i opgøret med de danske EU-forbehold. De blev ikke nævnt med ét ord i valgkampen, men i det regeringsgrundlag, den nye VK-regering præsenterede efter valget, fastslås det, at forbeholdene er til skade for Danmark og skal afskaffes. Det skal ske ved en folkeafstemning, eftersom de også blev indført ved en folkeafstemning tilbage i 1993.

Det spørgsmål bliver et af de store i 2008, og det placerer Villy Søvndals folkesocialister i en central rolle. Den almindelige antagelse er, at SFs anbefaling er nødvendig for at få et ja, og SF har foreløbig sagt nej til at afskaffe kronen, mens man gerne vil indgå i en aftale, som afskaffer forsvarsforbeholdet og afskaffer det retlige forbehold; det sidste skal så erstattes af et nyt, som tillader Danmark fortsat at have en udlændingepolitik strammere end resten af EU. Det mener både regeringspartierne og Socialdemokratiet – foruden Dansk Folkeparti, naturligvis, som under alle omstændigheder vil anbefale vælgerne at stemme nej til at afskaffe forbeholdene. Svært bliver det nok under alle

omstændigheder; da Nyrup forsøgte at skabe folkelig tilslutning til euroen tilbage i 2000, faldt det forsøg med et brag.

Folkeafstemningen kan blive det spørgsmål, der giver den noget kriseramte Enhedsliste nyt liv. Partiet kom i Folketinget i 1994, efter at SF året før havde sagt ja til den Edinburgh-aftale, som indførte de fire danske forbehold. Hvis SF går med Fogh, kan EU-modstandere i socialisternes rækker måske søge ly i Enhedslisten. Det vil i så fald være ret ironisk: Partiet, som med Asmaa Abdol-Hamid forsøgte at vinde fremgang på en internationalt sindet mangfoldighedspolitik, kan måske rejse sig på en i sit indhold national modstand mod internationalt samarbejde i EU-regi. Sammen med Dansk Folkeparti.

JAN-ANDERS EKSTRÖM

FRÄNA TAG I HÄLSOVÅRDSKONFLIKT Finland år 2007

Riksdagsvalet i mars 2007 blev betydligt mer dramatiskt än vad opinionsmätningarna förebådade. Socialdemokraterna förpassades i opposition och samlingspartiet fick plats i centerledaren Matti Vanhanens andra regering.

Vallöftena om satsningar på de lågavlönade, kvinnligt dominerade branscherna ledde sedan på hösten till en stor konflikt med sjuksköterskefacket.

Skribenten är tidigare långvarig politisk redaktör vid Hufvudstadsbladet och f.d. Finlands-korrespondent för Svenska Dagbladet och Aftenposten.

De första månaderna av år 2007 präglades av en ganska lam valdebatt. Alla partier talade för satsningar på pensionärerna, äldreomsorgen och sjukvården. Samlingspartiet hade fått blodad tand av förre partiledaren Sauli Niinistö starka andraplats i presidentvalet år 2006 efter Tarja Halonen och körde hårt med honom i TV-reklamen vid sidan av unge partiledaren Jyrki Katainen. Partiets officiella mål var att bli störst i riksdagen.

Opinionsmätningarna tydde emellertid inte på att detta mål skulle kunna nås. De förebådade endast små förskjutningar med bibehållna positioner för centern och socialdemokraterna som de största partierna.

Sittande statsministern, centerledaren Matti Vanhanen, fick en del pinsam offentlighet då hans fd. flickvän Susan Ruusunen mot slutet av februari gav ut en bok om sina nio månader tillsammans med statsministern, ett förhållande som statsministern abrupt gjorde slut på bara med ett textmeddelande per mobiltelefon.

Boken ”Statsministerns fästmö” gav ut en hel del intima detaljer från de tvås samliv, till exempel om hur de badat bastu tillsammans. Ruusunen offentliggjorde också flera textmeddelanden som hon fått från Matti när det begav sig. Särskilt omskrivna blev sedan avslöjandena om Vanhanens tämligen primitiva matvanor. Han bjöd mest sin flickvän på biff med ugnsstekt potatis och någon gång pizza utan vare sig tomatås eller ost.

Vanhanen undvek först att kommentera boken. Men så snart vallokalerna stängts den 18 mars gick han ut med beskedet att han polisanmält den. Polisen uppmanades utreda var gränsen går när det gäller insynen i privatlivet på denna nivå. På hösten beslöt sedan åklagarmyndigheten att väcka åtal mot

såväl förläggaren som Ruusunen trots att Vanhanen gentlemannamässigt hade begärt ingripande bara mot förlaget.

Seger för högern – platt fall för sdp

Vad som sist och slutligen påverkade valresultatet söndagen den 18 mars kan man förstås alltid diskutera, men det gick inget vidare för centern och katastrofalt dåligt för socialdemokraterna.

Centern backade från 24,7 procent i valet år 2003 till 23,1 procent nu. Partiet förlorade fyra mandat i riksdagen, men bibehöll med sina totalt 51 platser med minsta möjliga marginal positionen som landets största parti.

Sdp föll från 24,5 till 21,4 procent och fick med det bara 45 mandat, hela åtta färre än i den avgående riksdagen. Det var sdp:s näst sämsta valresultat genom tiderna. Också positionen som det näst största partiet gick förlorad. Den erövrades nu av nationella samlingspartiet – moderaterna – som ökade från 18,6 procent senast till 22,3 procent nu. Det gav tio tilläggsmandat och totalt 50 platser i den nya riksdagen.

Sauli Niinistö hade stor personlig andel i partiets valframgång. Han fick över 60 000 personliga röster i Nylands valkrets, valkretsen kring Helsingfors, och bara det gav tre av samlingspartiets totalt tio tilläggsmandat. Till valsegerna hörde också de gröna, svenska folkpartiet och de populistiska sannfinnarna. Gröna förbundet ökade sin röstandel från 8,0 till 8,5 procent, vilket höjde deras mandatantal i riksdagen med ett till 15. Sfp fick oförändrat 4,6 procent av rösterna, men mandatantalet steg från nio till tio (det enda åländska mandatet medräknat).

Sannfinnarna avancerade från bara 1,6 procent år 2003 till hela 4,1 procent. Som en följd av det har partiet nu fem representanter i riksdagen mot bara två tidigare. Valsegern var helt och hållet den munvige partiordföranden Timo Soinis förtjänst. Han höll sig väl framme redan i presidentvalet år 2006 där han fick 3,4 procent av rösterna.

Till valets förlorare hörde utöver socialdemokraterna också vänsterförbundet och kristdemokraterna. Vf backade från 9,9 till 8,8 procent och fick nu 17 mandat i riksdagen mot 19 tidigare. Kd tappade från 5,3 till 4,9 procent, men höll trots det sina sju mandat i riksdagen.

Tilltron till opinionsmätningarna fick sig en allvarlig törn i det här valet. Det blev aldrig riktigt tillfredsställande klarlagt hur det kom sig att inte en enda mätning lyckats förebåda samlingspartiets starka frammarsch.

Valet innebar att anmärkningsvärt många veteranpolitiker återinträdde i politiken och riksdagen. Två av dem – Sauli Niinistö och Pertti Salolainen – har tidigare varit ordförande för samlingspartiet. Vänsterförbundets första partiledare, författaren och psykiatern Claes Andersson är också tillbaka i parlamentet efter en längre paus liksom tidigare centerordföranden Paavo

Väyrynen, som nu var beredd att ge upp sin plats i EU-parlamentet. Före EU-ombudsmannen Jacob Söderman blev till en början bara första suppleant för socialdemokraterna i Helsingfors valkrets, men också han tog några månader senare plats i riksdagen då tidigare ministern Tuula Haatainen flyttade över till en biträdande direktörspost i Helsingfors stad.

Till återvändarna hör också tidigare miljöministern Pekka Haavisto (grön), som senast var EU:s representant i förhandlingarna om krisen i Darfur.

Bland dem som föll igenom i valet noteras före topplöparen Lasse Wirén (saml.), tidigare flerfaldiga ministern Leena Luhtanen (sdp), gröna förbundets ordförande Tarja Cronberg, socialdemokratiska riksdagsgruppens ordförande Jouni Backman och skeppsvarvet Masa-Yards tidigare ägare Martin Saarikangas (saml.).

Bland nykomlingarna i parlamentet noteras före toppskidåkaren Juha Mieto (c) och det finländska curlinglandslagets tidigare ledare Markku Uusipaavalniemi (c) samt före toppolitikern Paavo Lipponens (sdp) hustru Päivi.

Ny blågrön regering

Det oväntade valresultatet raserade i praktiken med en gång förväntningarna om förnyat mandat för Matti Vanhanens första regering, som ju bestod av centern, socialdemokraterna och svenska folkpartiet. Samlingspartiets ledare försatt ingen tid utan meddelade direkt när valresultatet klarnat att deras parti inte den här gången kan lämnas utanför den nya regeringen.

Under de senaste decennierna har det ju varit kutym i finsk politik att två av de tre största partierna utgjort stommen i regeringen. Och samlingspartiet ansåg sig nu i stöd av sin valseger vara berättigat att ta sdp:s plats. Men Matti Vanhanen, som i sin egenskap av ordförande för det största partiet utsetts till regeringsbildare, höll till en början samlingspartisterna på sträckbänken. Han förhandlade först opartiskt med alla. Och även sdp anmälde valförlusten till trots formellt intresse för regeringsmedverkan.

Men slutresultatet blev efter en del krumbukter att Vanhanen och centern beslöt inleda regeringssamarbete med tre av valets segrare, närmare bestämt samlingspartiet, de gröna och svenska folkpartiet. De gröna kunde i sista hand bli med sedan de förhandlat sig till rätt att rösta emot om det skulle bli aktuellt med ytterligare utbyggnad av kärnkraften i Finland. Svenska folkpartiet, som suttit i regeringen oavbrutet sedan slutet av 1970-talet, ansågs igen behövligt i sammanhanget trots att det före valet höjts en hel del röster för att sfp borde förpassas i opposition.

På det här sättet blev Matti Vanhanens andra kabinett en "blågrön" regering där samlingspartiet står för det blåa och centern samt gröna förbundet för det gröna. Regeringen fick kvinnlig majoritet med 12 mot 8 då de gröna placerade kvinnor på sina två ministerposter och centern besatte hela fem av sina åtta

ministerposter med kvinnor. Antalet ministrar steg till hela 20 främst för att det ansågs önskvärt att inte bara de gröna utan också sfp har två ministerposter.

I den nya regeringen ingår bland annat en särskild bostadsminister och för första gången även en invandrarminister, som samtidigt är Europaminister. Enligt en överenskommelse regeringspartierna emellan skulle handels- och industriministeriet samt arbetsministeriet i rask takt sammanslås till ett nytt superministerium, som skulle få namnet näringsministeriet.

Det som efteråt orsakade mest debatt var att samlingspartiet lade beslag inte bara på finansministerportföljen utan också på utrikes- och försvarsministerposterna. Det är första gången sedan 1930-talet som en representant för samlingspartiet är utrikesminister i Finland. Många bedömare tyckte att centern varit alltför givmild mot samlingspartiet, men centerledningen förklarade sig vara nöjd med portföljfördelningen.

Två ”fläktar från 70-talet”

Det mest anmärkningsvärda då det gäller personavgörandena var att två veteranpolitiker med ministererfarenhet från tidigare decennier tog plats i kabinettet. Samlingspartisten Ilkka Kanerva – riksdagsman sedan år 1975 och arbetsminister i början av 1990-talet – blev utrikesminister och förre centerledaren Paavo Väyrynen – utrikesminister redan i slutet av 1970-talet – blev utrikeshandelsminister med ansvar också för biståndsfrågorna.

Få hade väntat sig att Kanerva, som på senare år fått en del tvivelaktig publicitet på grund av sina kvinnohistorier, skulle komma i fråga som utrikesminister och de flesta trodde nog att också Väyrynen redan för länge sedan gjort sitt på denna nivå. Kanerva figurerade inte nämnvärt i förhandsspekulationerna, men Väyrynen utövade renodlad påtryckning på Vanhanen för att få bli antingen

*Två ”fläktar från 70-talet”,
ministrarna Paavo Väyrynen
(t.v.) och Ilkka Kanerva (t.h.)
Teckning: Wilfred Hildonen*

minister eller riksdagens talman. Han hotade med att återvända till EU-parlamentet om hans krav inte uppfylls. Kanerva och Väyrynen betecknades i en ironisk efterhandskommentar som ”två friska fläktar från 70-talet”.

Väyrynen har aldrig lidit av svagt självförtroende och detta i kombination med en ganska EU-kritisk hållning befarades leda till svårigheter för statsminister Matti Vanhanen. Det visade sig emellertid att de här farhågorna kom på skam. Väyrynen blev en välanpassad och lojal regeringsmedlem.

I övrigt noteras att gröna förbundets ordförande Tarja Cronberg, som alltså förlorat sin plats i riksdagen, inträdde i regeringen som arbetsminister. Längre fram fick hon nöja sig med att vara andraminister i det nya näringsministeriet, som skall ledas av centerns Mauri Pekkarinen. Svenska folkpartiets nye ordförande Stefan Wallin är kultur- och idrottsminister i Vanhanens tvåa.

En fråga för sig var vad samlingspartiet skulle göra med röstmagneten Sauli Niinistö. Han kunde ha fått välja vilken som helst av samlingspartiets ministerposter och många trodde att han skulle bli landets nästa utrikesminister. Men hans inträde i regeringen skulle ha blivit besvärande för partiordförande Jyrki Katainen, som själv övertog finansministerposten. Niinistö erbjöds talmansposten i riksdagen och accepterade den. Den ger inget större politiskt inflytande, men i den finländska hierarkin är talmannen nummer två efter republikens president.

Som talman profilerade sig Niinistö sedan som något av en ekonomisk sanerare. Riksdagsmännen fick finna sig i betydligt stramare tyglar när det gällde till exempel utrikesresor än vad som varit fallet under föregångaren Paavo Lipponens tid.

”Ryssland, Ryssland, Ryssland”

Riksdagsvalet gjorde slut på den socialdemokratiska hegemonin i Finlands utrikespolitik. Den var närmast total för några år sedan då presidenten, statsministern, utrikesministern och ordföranden för riksdagens utrikesutskott var socialdemokrater. I föregående regering, Matti Vanhanens första, hade denna hegemoni redan något dämpats, men inte avgörande då presidenten fortsättningsvis biträdades av en socialdemokratisk utrikesminister. Men nu rubbade samlingspartiet de gamla cirklarna. Förutom utrikesministerportföljen fick partiet också försvarsministerposten och ordförandeskapet i riksdagens utrikesutskott.

Nya vindar var att vänta, eftersom samlingspartiet på senare år mer eller mindre klart flaggat för finländskt inträde i Nato. I den frågan höll emellertid såväl Kanerva som samlingspartiets ledning i övrigt låg profil då den nya regeringen tillträdde, eftersom det nya regeringsprogrammet ju inte i detta skede förebådar mera än en utredning av för- och nackdelarna med ett eventuellt Natointräde. Men större öppenhet utlovades i utrikespolitiken. - Nu skall det bli slut på den bildspråksakrobati som den föregående utrikesministern (socialdemokraten

*Utrikesminister Ilkka
Kanerva presenterar
Utrikesministeriets
nya Nato - utredning
Teckning: Wilfred
Hildonen*

Erkki Tuomioja) sysslat med, förklarade partiledaren Jyrki Katainen.

President Tarja Halonen såg sig då den nya regeringen utnämndes föranledd att påpeka att det fortsättningsvis är presidenten som leder utrikespolitiken. Hon utelämnade avsiktlig det lilla tillägget som grundlagen innehåller på denna punkt och som lyder ”i samverkan med statsrådet (regeringen)”.

Efter sommaren deklarerade Katainen att utrikes-och säkerhetspolitiken bör vara aktiv, realistisk och målinriktad och han efterlyste, efter att ha sagt det särskilt, närmare samarbete med Nato. En vecka senare förklarade försvarsminister Jyri Häkämies i ett tal i Washington att ”Finlands tre största utmaningar är Ryssland, Ryssland och Ryssland”. Det var ett klart avsteg från den tidigare alltid så strikt återhållsamma finländska officiella linjen i utrikespolitiska uttalanden och följderna blev en ovanligt häftig debatt på hemmaplan.

Fastän Häkämies talat om Ryssland som en utmaning föreföll det som om många av debattörerna uppfattat det som om han talat om Ryssland som ett hot. Frånast var förre utrikesministern Erkki Tuomioja, som anklagade Häkämies för omdömeslöshet och tyckte att han borde avgå. Statsminister Matti Vanhanen markerade också ett visst avståndstagande genom att säga att det fanns en ”skillnad i betoningarna” mellan försvarsministerns tal och regeringens officiella linje och att Häkämies använt ”en retorik som väcker frågor”. Andra påpekade med hänvisning till bland annat terrorismen att Finland ju också har andra utmaningar än Ryssland. Av sina egna partifränder fick försvarsministern beröm för att han ”talat klarspråk”.

Själv retirerade Häkämies inte mer än att han sade att han ”ångrade retoriken” i talet. Han berättade också att han före avresan till Washington sänt talet till president Tarja Halonen och att han inte fått några krav på korrigeringar. Presidenten sade emellertid att hon inte sett talet på förhand och då medgav hennes kanslichef Jarmo Viinanen att han aldrig hann gå igenom texten och att det därför heller aldrig förelades presidenten.

Försvarsminister Häkämies luggades i offentligheten också för att han under ett besök i Afghanistan lovat utreda om Finland kunde skänka den afghanska polisen och landets gränsbevakare 10 000 begagnade stormgevär. Av det blev det ingenting alls, eftersom Finland inte exporterar vapen till internationella oroshärdar. Längre fram på hösten hade uppståndelsen kring samlingspartiets utrikespolitiska aktivitet i stort sett lagt sig. President Halonen meddelade att rollfördelningen inom den utrikespolitiska ledningen är problemfri och att hon har ett gott samarbete med såväl statsministern som utrikesminister Kanerva.

Den sistnämnde förhöll sig fortsättningsvis avvaktande till den i Finland ständigt så aktuella Natofrågan. Utrikesministeriet offentliggjorde mot slutet av året sin egen Natoutredning utan att ta ställning för eller emot. Natoinrådet skulle dock enligt utredningen bli billigare för Finland än vad man tidigare räknat med.

Den nye utrikesministern fick snabbt audiens också hos USA:s utrikesminister Condoleezza Rice, som påstods ha haft vissa dubier mot föregångaren Erkki ”The Red” Tuomioja. Massmedierna rapporterade med stor förtjusning att Rice raskt lagt bort titlarna med kvinnokarlen Kanerva. – Just call me Condi, skall hon ha sagt...

Hälsovårdarna fick stort löneloft

Årets mest dramatiska dragkamp gällde litet oväntat löneuppgörelsen för hälsovårdssektorn. I den ställdes regeringen Vanhanen mot ett ovanligt beslutamt hälsovårdsfack, som tog till rent extrema metoder för att äntligen få en långvarig och i och för sig allmänt erkänd löneeftersläpning korrigerad.

Förhandlingarna om inkomstuppgörelserna för nästa period kom i gång redan på våren. Det blev snabbt klart att det inte denna gång skulle gå att få ihop någon heltäckande enhetlig uppgörelse på centralförbunds nivå. I stället beredde sig löntagarparten i alla branscher för att försöka mäta ut så stora löneförhöjningar som möjligt med motiveringen att den ekonomiska utvecklingen i de flesta branscher varit mycket god de senaste åren.

Tonen angavs sedan redan under sommaren då bland andra metallbranschen fick ett avtal som höjer lönerna med ca 8,5 procent under de närmaste två åren. I början av hösten accepterade flera förbund inom den kommunala sektorn ett bud som höjer lönerna med minst 9 procent på två år. Senare meddelades det att uppgörelsen höjer lönerna med 12,7 procent på två och ett halvt år. Den lösningen accepterades till slut även av de lägre utbildade sjukvårdarna, de så kallade primärskötarna och deras organisation, men sjukvårdarnas förbund Tehy krävde mycket mer.

Regeringens bud till sjukvårdssektorn var 150 miljoner euro. Det skulle enligt regeringens uppfattning väl uppfylla löftet från regeringsprogrammet och det dög alltså åt bland andra primärskötarna. Men sjukvårdsfacket Tehy

*Finansminister Jyrki
Katainen i nyckelroll
när hälsovårdarna
fick löneflyt.
Teckning: Wilfred
Hildonen*

krävde löneförhöjningar på ca 24 procent, varav 15 procent skulle vara den särskilt eftersträlvade gropförhöjningen. Det skulle förutsätta en statlig tilläggsinsats på ca 500 miljoner euro. Det beloppet hade figurerat redan under valkampanjen och många riksdagskandidater hade signalerat stöd för det.

Särskilt samlingspartiets kandidater hade kört hårt med krav på stora löneförhöjningar för hälsovårdsbranschen och partiet anklagades nu för svek då regeringsledningen fortsättningsvis envist vägrade att höja budet till sjukvårdsbranschen. Partiledaren Jyrki Katainens bedyranden om att hans parti aldrig bundit sig vid 500 miljoner euro gav inga pluspoäng. En pikant omständighet i sammanhanget är att Tehy leds av samlingspartisten Jaana Laitinen-Pesola, som tidigare till och med varit ordförande för samlingspartiets partifullmäktige, det högsta partiorganet mellan partikongresserna.

Konflikten eskalerade sedan kraftigt under hösten. Tehy vägrade att avtala om så kallat skyddsarbete under en eventuell strejk och beslöt till slut uppmana sina medlemmar till massuppsägelser för att försvåra tvångsinkallelse till tjänst under strejk. Över 13 000 sjukvårdare sade upp sig veckorna innan den utlysta strejken skulle börja.

Regeringen svarade med att stifta en undantagslag som skulle göra det möjligt att tvinga personer med sjukvårdsutbildning i tjänst under strejken. Regeringspartierna hävdade att lagen var nödvändig, men från oppositionen krävde man på bred front att regeringen skulle leva upp till sina löften och anslå 600 miljoner euro. Lagen genomdrevs planenligt i riksdagen och situationen i konflikten var efter det ytterst inflammerad.

I detta skede drabbades statsminister Matti Vanhanen av så svåra njurstensanfall att han två gånger måste intas på sjukhus för ett dygn, vilket förstas noterades med särskild förtjusning i massmedierna.

På inrådan av riksförlikningsmannen beslöt regeringen till slut tillsätta en särskild förlikningsnämnd som fick i uppdrag att försöka lösa konflikten. Nämnden enades till slut om ett bud som i stor utsträckning tillgodosåg sjukvårdarnas krav trots att regeringen aldrig offentligt höjde sitt ursprungliga 150-miljonersbud. Avtalet uppgavs höja vårdarlönerna med i genomsnitt 500 euro i månaden. Några dagar efter att uppgörelsen rots i hamn gick statsminister Matti Vanhanen till hård attack mot vårdarfacket Tehy. Enligt hans uppfattning får man helt enkelt inte idka utpressning mot staten på det sätt som skedde. – Det är unikt att hota med åtgärder som kunde ha lett till förlust av människoliv redan under de första timmarna av strejken, sade han och efterlyste nya spelregler för avtalsförhandlingarna.

Mera tryck på regeringen

Hälsovårdskonflikten gav alltså inte regeringen Vanhanen några nämnvärda pluspoäng i medborgarnas ögon – folkopinionen hade ju nästan enhälligt slutit upp bakom hälsovårdsfacket – trots att särskilt samlingspartiets ledning efteråt försökte ta den huvudsakliga äran av det goda resultatet för sjukvårdarna. Utan löftena från valkampanjen och formuleringarna i regeringsprogrammet hade det knappast varit möjligt, hette det från det hållet. Men den blågröna regeringens vedermödor var inte över med uppgörelsen i hälsovårdsbranschen. Kabinetet utsattes för hårt tryck från såväl medborgaropinionen som den politiska oppositionen också i andra sammanhang på hösten.

Det gällde bland annat att försöka få EU-kommissionen med på en ny förlängning av avtalet som gett Finland rätt att utbetala nationellt stöd till jordbruket i södra Finland. Bryssel och regeringen i Helsingfors hade helt olika syn på detta stöds varaktighet. Enligt EU-kommissionen var det så kallade 141-stödet aldrig tänkt att bli bestående. Det skulle gälla bara under en övergångstid efter Finlands inträde i unionen 1995. Den tolkningen accepterades inte alls i Finland där man hävdade att stödet var att betrakta som en bestående kompensation för de relativt sett ogynnsamma klimatförhållanden som det finländska jordbruket tvingas verka under.

Utgångspunkten från EU:s sida var att 141-stödet borde slopas. Synligt stöd för detta fick kommissionen också från EU-länderna Sverige och Danmark där man instämde i uppfattningen om att 141-stödet snedvrider konkurrensen beträffande jordbruksprodukterna inom EU. Statsminister Vanhanen reste till både Stockholm och Köpenhamn för att förklara den finländska ståndpunkten. För svenskarna påpekade han bland annat att det mesta av det svenska jordbruket bedrivs på sydligare breddgrader än jordbruket i södra Finland. För att minska motståndet i Sverige och Danmark hade han med sig ett besked om minskat nationellt stöd för den finländska äggproduktionen, som varit en särskild nagel i ögat för Sverige.

På hemmaplan var saken känslig särskilt för Vanhanens parti centern, vars anhängare till största delen finns inom jordbrukarbefolkningen. Även från centerns egna led förekom det därför krav på att Finland borde sätta hårt mot hårt i denna konflikt och göra sin medverkan till godkännandet av EU:s nya grundavtal beroende av 141-stödets öde.

Statsministern och regeringen ville ändå inte börja bedriva utpressning mot EU-kommissionen. Man förhandlade tålmodigt vidare i Bryssel och fick till slut igenom ett avtal som minskar det nationella stödet till jordbruket i södra Finland med bara 2,7 procent de närmaste åren, men sedan betydligt mera åren 2012 och 2013. Det sistnämnda året skulle 141-stödet vara ungefär en tredjedel mindre än vad det är i dag.

Det här väckte fortfarande protester bland lantbruksproducenterna, men regeringen ansåg sig ha vunnit en viktig ”avvärjningsseger”.

Mycket debatt blev det sedan också om storbolaget Stora-Ensos beslut att lägga ner två produktionsinrättningar i Finland. Regeringen Vanhanen fick hård kritik för att den inte använde statens 35-procentiga ägarandel i bolaget till att förhindra nedläggningarna.

Det förekom också en del andra större nedläggningar under året i Finland till följd av tendensen att flytta produktionen till länder där kostnadsnivån är lägre än i Finland. Totalt friställdes under året drygt 4 300 arbetstagare i Finland. Tack vare fortsatt högkonjunktur var antalet ändå över 3 000 mindre än år 2006. Högkonjunkturen började emellertid avmattas mot slutet av året då det såg ut som om tillväxten i Finland under år 2007 skulle bli ca 4,4 procent mot beräknade 5,0 procent i början av året.

Tack vare högkonjunkturen fortsatte arbetslösheten att sjunka. Arbetslöshetsprocenten var enligt statistikcentralens uppgifter 6,0 i slutet av året. Under den ekonomiska depressionen i början av 1990-talet var den som högst 17-18 procent.

Sdp skall förnya sig

Trots regeringens svårigheter var det först alldeles mot slutet av året som opinionsmätningarna började inregistrera ett i någon mån sviktande förtroende för kabinettet Vanhanen bland väljarna. Också socialdemokraterna fick vänta länge på att få någon utdelning för sitt idoga oppositionsarbete, men till slut kom det en opinionsmätning som indikerade att sdp skulle ha passerat samlingspartiet och återfått andra platsen bland de tre största partierna. Men förskjutningarna var fortfarande små och osäkra.

Inom sdp stötte och blötte man ivrigt orsakerna till valnederlaget och en intern utredning kom fram till att det mesta gått snett inför riksdagsvalet, inte bara valreklamen i TV. Inför partikongressen 2008 utlovades nu förnyelse och större inriktning på att ”lyssna på fältet”. De gamla partiidealen skall

emellertid bibehållas. I de officiella utredningarna undvek man emellertid att utpeka syndabockar. Det var mest bara i opinionsyttringar från fältet som man aktualiserade krav på personskiften i partiledningen. Det förekom tydliga önskemål om att partiet nu borde få en ung kvinnlig ledare, men ingen av de föreslagna – till exempel riksdagsledamöterna Maria Guzenina-Richardson och Heli Paasio – ville ställa sig till förfogande. Också före utrikesministern Erkki Tuomioja föreslogs från olika håll. Han har redan tidigare flera gånger misslyckats med att bli partiordförande, men i den nya situationen sågs han tydligen i sin egenskap av vänstersocialdemokrat som ett mera principfast alternativ än sittande partiordföranden Eero Heinäluoma.

Vid årsskiftet 2007-2008 hade Heinäluoma emellertid inte ännu fått någon konkurrent om partiordförandeposten. Tuomioja hade lovat ge besked en bit in på 2008.

Stasi och Rusi

Till de större debattämnen i Finland hörde också under år 2007 det fortsatta hemlighetsmakeriet kring den hädangångna östtyska underrättelsetjänsten Stasis Finlandskontakter. Det handlade särskilt om ”Tiitins lista” och det så kallade Rosenholzmaterialet.

Tiitins lista har fått sitt namn efter före chefen för den finländska skyddspolisen Seppo Tiitinen, som i dag är riksdagens generalsekreterare. Den består av namnen på totalt 18 finländare, som förefaller att ha haft kontakter med Stasi. Listan fick skyddspolisen år 1990 från Västtyskland och den ligger sedan dess inlåst i skyppochefens kassaskåp.

Seppo Tiitinen hade tillsammans med dåvarande presidenten Mauno Koivisto kommit fram till att listan inte föranledde några åtgärder. Skypö hade av allt att döma inte funnit tillräckliga skäl för att åtala någon av dem som finns på listan. Därav beslutet att hemlighålla namnen.

Sedermera har många krävt att listan skall ges offentlighet. Det krävde också ambassadör Alpo Rusi, som är den enda som i Finland åtalats som misstänkt för att ha spionerat för Stasi. Åtalet utmynnade emellertid i ett friande beslut för Rusi, som i slutet av 1990-talet var president Martti Ahtisaaris närmaste rådgivare.

På hösten 2007 uttalade sig inte bara Tiitinen och Koivisto utan också expresident Martti Ahtisaari och flera andra politiker för att Tiitins lista skulle ges ut.

Tiitinen meddelade i det sammanhanget att det inte finns några kända politiker bland de 18 namnen på listan.

Men skyddspolisen vägrade fortsättningsvis att offentliggöra listan. Motiveringen var att man inte vill äventyra enskilda personers rättsskydd och att namnlistan fåtts från en utländsk underrättelsetjänst endast för internt bruk

i skypo. Helsingfors tingsrätt tog parti för skypo i denna konflikt, vilket torde innebära att Tiitins lista förblir sekretessbelagd. Redan tidigare hade också högsta förvaltningsdomstolen tagit ställning för fortsatt sekretess.

Alpo Rusi fick från skypo beskedet att åtalet mot honom inte grundade sig på Tiitins lista. Vad det sist och slutligen baserade sig på har inte blivit klart, men man antar att det handlar om det så kallade Rosenholzmaterialiet, som den amerikanska underrättelsetjänsten CIA fick tag på i samband med DDR:s sönderfall och som sedermera återbördats till Europa och underrättelsetjänster där.

Regeringen Lipponen beslöt år 2000 att Rosenholzmaterialiet skulle vara tillgängligt för berörda personer och forskare, men beslutet har aldrig omsatts i praktiken. Många har därför krävt att också detta material skall ges offentlighet. Skyddspolisen säger nu att den inte har materialet i fråga som sådant, men ändå vetskap om innehållet i det. Under dessa omständigheter kan alltså inte heller detta material ges offentlighet.

Alpo Rusi krävde efter sin friande dom finska staten på hela 500 000 euro för det lidande som åtalet förorsakade honom särskilt för att det på aldrig helt klarlagda vägar läckte ut till offentligheten i ett mycket tidigt skede. Helsingfors tingsrätt beslöt i november att Rusi får 50 000 euro för själsligt lidande samt 20 000 euro som kompensation för ekonomiska förluster. Dessutom ålades staten att stå för Rusis rättegångskostnader, som belöpte sig till 100 000 euro. I en bok som gavs ut på hösten stämplade Rusi, som själv politiskt hör till centern, flera av socialdemokraternas toppolitiker på 1970- och 1980-talen som Stasiagenter.

ARNA SCHRAM

POLITIK OCH EKONOMI PÅ ISLAND 2007

Den politiska aktiviteten på Island var i sanning livlig under 2007. Det blev omstuvning i regeringen, och till allas stora förvåning skedde så även i huvudstadens ledning. I de politiska partiernas toppar skedde förändringar; några ledare steg åt sidan, andra befäste sina positioner. Strider uppstod inom alltingets minsta parti; det klövs, och fram trädde ett nytt parti – som dock inte lyckades med sin målsättning att kapa åt sig alltingsmandat.

Arna Schram, som är journalist och statsvetare, sammanfattar vad som tilldragit sig på Island i politiskt och ekonomiskt hänseende under 2007.

Samlingsfronten kom äntligen till skott under året genom att komma till makten både på riksnivå och i Reykjavik, och mot slutet av året kunde partiet fira att man nu nått upp till tidigare höjder vad gäller väljarstöd, dvs. 31 procent. Den siffran är dock långt ifrån den nivå som socialdemokraterna drömde om när de gjorde sitt första försök att förena vänsterpartierna under namnet Samlingsfronten i början av detta sekel.

När valet närmade sig under våren 2007 tydde opinionsundersökningarna på att det var osäkert om regeringen skulle få sitta kvar. Ovissheten gällde inte Självständighetspartiet som låg och pendlade kring 40-procentsstrecket, alltså strax över förra valresultatet, utan Framstegspartiet. Enligt opinionsundersökningarna låg detta parti långt under det förra valresultatet och det stod alltså klart att man hade en lång uppförsbacke framför sig. De förändringar som gjordes i ledningen året innan, när Jón Sigurðsson tog över rodret efter Halldór Ásgrímsson, resulterade inte i fler sympatisörer. Tvärt emot.

Ett tag såg det också ut som om maktbalansen skulle förändras mellan Samlingsfronten och Vänstern - De gröna. Samlingsfronten har under mandatperioden varit det största oppositionspartiet. Inför valet tydde opinionsundersökningarna på att Vänstern - De gröna fick allt större stöd på bekostnad av Samlingsfronten. Det låg ofta och vägde mellan de två partierna, ibland med en liten övervikt för Vänstern - De gröna. När valet närmade sig ökade dock klyftan mellan dem på nytt.

Trots den rätt avslagna valkampen blev själva valnatten en av de mest spännande i mannaminne. Regeringen pendlade mellan seger och förlust. Inte förrän följande morgon stod det klart att regeringen satt kvar med endast ett mandats övervikt. En av dagstidningarna, *Fréttablaðið*, utgick dock från det

läge som rådde vid midnatt och utropade på sin förstasida morgonen därpå att regeringen hade fallit!

Samlingsfronten fick 27 % av rösterna och Vänstern - De gröna 14,3 %. Siffrorna berättar dock inte hela sanningen, eftersom Samlingsfronten förlorade röster jämfört med förra valet och Vänstern - De gröna fick fler. Självständighetspartiet fick 37 % vilket var en ökning jämfört med förra valet, Framstegspartiet fick 11,7 % vilket var dess sämsta resultat någonsin och Liberala partiet fick 7,3 %. Islandsrörelsen – en avknoppning av Liberala partiet – kom bara upp till 3,3 % av rösterna och fick därmed inget mandat i alltinget.

Ny regeringssammansättning

Efter valet skenade händelserna iväg. Självständighetspartiet och Framstegspartiet gav till en början uttryck för att de diskuterade ett fortsatt samarbete. Diverse trevare lades dessutom ut åt olika håll bakom ridåerna, på känt manér. Det kom snabbt upp till ytan att gräsrotterna i Framstegspartiet ville frigöra partiet från regeringssamarbetet i ljuset av valresultatet, och det verkade som om partiledningen inte riktigt visste vilken fot den skulle stå på. Denna tvekan gav Självständighetspartiet chansen att skicka ut en trevare till Samlingsfronten vilket resulterade i en ny regeringskoalition.

Representanter för Självständighetspartiet meddelade att de var mer attraherade av en stark regeringsmajoritet med Samlingsfronten än av att ha bara ett mandats övervikt tillsammans med Framstegspartiet. Geir H. Haarde, Självständighetspartiets ledare, sa senare att han hade bedömt det så att det inte hade varit någon lyckad lösning att regera tillsammans med Vänstern - De gröna. En sådan regering hade inneburit ett dödläge och hade dessutom blivit dyrköpt för Självständighetspartiet vad gäller sakfrågor.

Geir H. Haarde, Självständighetspartiets ledare, och Ingibjörg Sólrún Gísladóttir, Samlingsfrontens ledare, presenterade den nya regeringen på Þingvellir i slutet av maj 2007. Geir blev statsminister och Ingibjörg Sólrún utrikesminister. Med detta stärkte Ingibjörg Sólrún sin ställning som politiker. Framstegspartiet, däremot, fick stå där med tvättad hals. För Jón Sigurðsson, som inte fick någon plats i alltinget, var politiken ett avslutat kapitel. Han tog sin hatt och sa adjö och lämnade åt Guðni Ágústsson att ta sig an den svåra uppgiften att få partiet på fötter igen.

Regeringens sötebrödsdagar blev dock inte många. På sommaren kom en rapport från Havsforskningsinstitutet med bedömningen att torskkvoten måste skäras ner med 30 %, eller från 193 tusen ton till 130 tusen ton, med utgångspunkt i de forskningsresultat som framkommit beträffande torskstammens nuvarande storlek. Det stod klart att en sådan nedskärning skulle få en enorm betydelse för kustbefolkningen. Alltså stod regeringen och fiskeriministern Einar K. Guðfinnsson inför ett mycket vanskligt beslut.

Resultatet blev att man följde institutets råd. Som kompensation tillkännagav regeringen ett antal stödåtgärder, till exempel olika program för att stärka näringslivet på de orter som skulle hamna i svårigheter på grund av en minskad fiskefångst. Nedskärningarna visade sig trots detta få allvarliga konsekvenser för fiskerinäringen. Ett antal företag fick stänga sina anläggningar med uppsägningar som följd.

Gräl i huvudstaden

Samtidigt som regering och opposition försökte finna sig tillrätta i sina nya roller i alltinget, rasade en våldsamt tvärs över gatan, i Reykjavíks rådhus. Under hösten läckte det därifrån ut uppgifter om korridorssnack, svek och förrådade förtroenden. Roten till det onda härleddes till ett beslut fattat av ledningen för Orkuveita Reykjavíkur (Reykjavíks Energibolag, OR) och dess dotterbolag Reykjavík Energy Invest (REI) att fusionera det sistnämnda med det privatägda aktiebolaget Geysir Green Energy (GGE).

Aktiemarkedet styrtdykker. "Aj, ved I hvad, det kan være lige meget, nu kan man få meget skreggere legetøj end de der dumme aktier." Statsminister Geir H. Haarde, udenrigsminister Ingibjörg Sólrún Gísladóttir, præsident Ólafur Ragnar Grímsson og nationalbankdirektør Davíð Oddsson står foran den nye store lavpris-legetøjsforretning JUST4KIDS. Teckning: Sigmund

I OR:s och REI:s ledningar fanns representanter från stadsfullmäktiges majoritetspartier, dvs. Självständighetspartiet och Framstegspartiet, men för att leda det nya projektet hade man rekryterat en person från den privata sektorn, Bjarni Ármannsson, före detta bankchef för Glitnir. Tillsammans skulle de två bolagen REI och GGE bli Islands största exportföretag för energi. De som fattade beslutet bestämde också att vissa parter inom OR och REI skulle få köpa andelar med särskilda villkor i det sammanslagna bolaget, som dessutom skulle få tillgång till OR:s fackkunskap under tjugo år.

Detta blev dock hårt kritiserat, liksom tanken att slå ihop ett offentligt företag med ett privatägt. En sådan förening påstods passa lika dåligt ihop som vatten och olja. Svandís Svavarsdóttir, stadsfullmäktigeledamot för Vänstern - De gröna och styrelseledamot i OR, var ledande inom gruppen av kritiker. Där fanns även stadsfullmäktigeledamöter från Självständighetspartiet som inte ansåg sig ha fått tillräcklig information på alla stadier under beslutsprocessen. Ilskan riktades speciellt mot borgmästaren Vilhjálmur Þ. Vilhjálmsson, stadsfullmäktiges ordförande Björn Ingi Hrafnsson och den högsta ledningen för OR och REI. De utgjorde frontfigurerna när besluten om sammanslagningen togs.

Bakom hela den här historien, som omtalades som REI-saken, kan man urskilja invecklade politiska stridigheter. Saken fick stor uppmärksamhet i media och ju mer omskriven den blev, desto mer ny information kom det upp till ytan. En dag – efter att inbördes stridigheter bland dem som var i majoritet avslöjats – gick Framstegspartiets representant Björn Ingi över till minoriteten; Samlingsfronten, Vänstern - De gröna och Liberala partiet. Genom detta uppstod en ny majoritet i stadsfullmäktige med representanter för fyra partier. Samlingsfrontens Dagur B. Eggertsson blev borgmästare. Sedermera fattades ett gemensamt, tvärpolitiskt beslut att inte genomföra sammanslagningen av REI och GGE. Beslutet om en sammanslagning hade kännetecknats av hastverk och intrigmakeri och de politiska aktörerna hade inte mandat för beslutet. Det var dock ingen som tog på sig det direkta ansvaret för REI-saken.

Dagur och hans folk fick dock inte dväljas länge i paradiset. Efter att ha suttit vid makten i 102 dagar, gick Ólafur F. Magnússon, stadsfullmäktigerepresentant för Liberala partiet, plötsligt över till Självständighetspartiet. Därmed bildades återigen en ny majoritet. Ólafur hade varit sjukskriven när den förra majoriteten bildades och förklarade sitt sidbyte med att hans intressen tillvaratogs bättre i Självständighetspartiet. Den grupp som satt snopen kvar gav dock inte mycket för den förklaringen, och hävdade att det här var ett tecken på politiskt ränksmideri.

Ólafur blev borgmästare och Vilhjálmur Þ. Vilhjálmsson proklamerade att han hade för avsikt att inta borgmästarstolen igen inom ett drygt år. Det är dock osäkert om han har det stöd som krävs inom sitt parti med hänsyn till REI-saken. Det får tiden utvisa.

Stort överskott i budgeten

I budgeten har man räknat med att statskassan kommer att visa ett överskott på knappa 40 miljarder ISK under 2008. Det motsvarar 4,5 % av BNP. Man räknar med att inkomsterna blir 473,4 miljarder ISK under året, och att utgifterna kommer att uppgå till 434,2 miljarder ISK. Centralbanken räknar med att statskassans utgifter kommer att öka med knappa 9 % i reellt värde under 2008 jämfört med året innan och att inkomsterna kommer att minska med ungefär 6 %.

När finansminister Árni M. Mathiesen la fram budgetpropositionen för alltinget sa han att det stora överskottet i statskassan under de senaste åren har medfört att statsskulden nu är liten och att betydande belopp hade använts till att stärka Islands Centralbank och de statsanställdas pensionskassa. Han sa vidare att statskassans balansräkning, alltså likvida tillgångar och innestående krav minus obetalda skulder, beräknas hamna på plus för 2008, vilket motsvarar 4,9 % av BNP. Som jämförelse låg resultatet på minus 23,4 % 1998.

I samband med avtalsförhandlingarna inom den privata sektorn i början av 2008 utlovade regeringen diverse förändringar på skatteområdet som ska genomföras under de närmast kommande åren. Regeringen lovade till exempel att sänka inkomstskatten för företag från 18 till 15 %, vilket ska genomföras under 2009, samt att höja gränsen för skattebefrielse med 20 % de närmaste tre åren. Man lovade också att vidta åtgärder för att motverka urholkningen av barnbidragen och de inkomstprövade bostadslånebidragen samt att höja arbetslöshetsbidragen i paritet med höjningen av minimilönerna. I finansministerns proposition som lades fram i april 2008 framgick det att statskassans inkomster beräknades minska med cirka 23 miljarder ISK när alla dessa förändringar genomförts till fullo. Finansdepartementet räknar med att effekten under år 2008 uppgår till knappa två miljarder ISK.

Regeringen gjorde flera utfästelser i samband med avtalsförhandlingarna. Till exempel lovade man att gå in för flera åtgärder för att sänka prisnivån på varor, i synnerhet matvaror. Regeringen ska särskilt se över möjligheterna till ytterligare sänkningar av tullavgifter och varuskatter. När detta skrivs har ingen tidsram satts för de här åtgärderna. Regeringen beslutade vidare att avskaffa stämpelavgiften för bolån i samband med första köp av bostad och detta kommer att gälla från och med den 1 juli 2008. I regeringspartiernas gemensamma program har man målsättningen att stämpelavgiften ska vara helt avskaffad under innevarande mandatperiod.

Tillväxten avmattas

Det mesta tyder på att den isländska ekonomin är på väg in i en period med minskad tillväxt, enligt finansdepartementets prognos som kom ut i januari 2008. Nu ser man slutet på de stora industriprojekteringarna i östra delarna

"Livet er ikke en evig dans på roser for limousine-fyrene". Aktiemarkedskurserne har ikke været lavere i år. Toppedere i den islandske finansverden. Teckning: Sigmund.

av landet och dessutom förutspås en lägre tillväxt på grund av en sjunkande aktiemarknad och ett mindre utbud av billiga lån i utlandet. Detta kommer att dämpa den inhemska efterfrågan. Finansdepartementet beräknar att tillväxten blir 1,4 % under 2008 och 0,4 % året därefter.

Tillväxten beräknas ha varit 2,7 % under 2007. Underskottet i handelsbalansen under detta år beräknas till cirka 161 miljarder ISK eller cirka 12,8 % av BNP. Underskottet minskade avsevärt jämfört med året innan. Arbetslösheten var 1 % under 2007 och inflationen 5 %. Stigande fastighetspriser spelade en stor roll för inflationen. Köpkraften baserad på de beräknade inkomsterna per capita under 2008 ökade med 5,2 %.

Kronans värde var relativt starkt under 2007 men sjönk dramatiskt i början av 2008. Centralbanken reagerade med att höja styrräntan och i april höjdes den till 15,5 %. Den blev därmed den högsta i världen.

Måttlig inflation en premis för avtal

I februari undertecknades en ny avtalsöverenskommelse för den privata sektorn mellan Alþýðusamband Íslands (Islands LO) och näringslivets organisationer. Avtalet omfattar ungefär en tredjedel av arbetsmarknaden och gäller till den 30 november 2010. Avtalsparterna har enats om att arbetsgivarnas totalkostnad ska öka med knappa 10,5 % under avtalsperioden, eller i genomsnitt 3,5 % per år. Avtalsförhandlingar för den offentliga sektorn kom igång under våren 2008. Då var inflationen fortsatt på väg upp och talesmän för facken i den offentliga sektorn tog det inte för givet att deras avtal skulle komma att gälla lika länge som för den privata.

I avtalet för den privata sektorn koncentrerade man sig på en höjning av de lägsta lönerna och man avtalar därför inte om en allmän lönehöjning för rån under avtalsperiodens sista år. Däremot kom man överens om en löneutvecklingsgaranti som innebär minst 5,5 % lönehöjning från januari 2007 till februari 2008. Har en anställds löneförhöjning till exempel varit mindre än 5,5 % under den perioden ska lönen höjas så mycket som motsvarar skillnaden mellan de 5,5 procenten och den verkliga lönehöjningen. En liknande bestämmelse om löneutvecklingsgaranti ska gälla från mars 2009. Under avtalsperiodens sista år ska alla löner höjas med 2,5 %.

I avtalsvillkoren stipuleras det att inflationen håller sig inom beräknade gränser. Inflationen under tolv månader fram till december 2008 måste till exempel vara lägre än 5,5 % och den årliga ökningen under perioden augusti 2008 till januari 2009 får inte överstiga 3,8 %. Avtalet ska ses över i februari 2009 med detta i åtanke. Uppnås detta mål förlängs avtalet till slutet av november 2010. Uppnås det inte måste en ny förhandling till.

Inget i vägen för aluminiumfabriken i Helgúvík

Kraftverket i Kárahnjúkar och Alcoas aluminiumfabrik i Reyðarfjörður drogs igång under 2007. Aluminiumfabrikens produktionskapacitet är 346 tusen ton och antalet anställda uppgår till 400 personer. Förberedelserna för kraftverket i Kárahnjúkar började för drygt sex år sedan och byggandet pågick i fyra och ett halvt år. Stark kritik mot projektet framfördes av olika miljöorganisationer redan från början med påpekanden om att de miljömässiga konsekvenserna inte bara skulle bli betydande utan också irreversibla. De som stödjer byggandet av kraftverket och aluminiumfabriken hävdar att verksamheten medför nya arbetstillfällen och bidrar positivt till landets utkomstmöjligheter.

Utbyggnaden av aluminiumfabriker på Island är dock på intet sätt avslutad. Visserligen stoppade invånarna i Hafnarfjörður, Reykjavíks grannkommun, en utbyggnad av Alcans fabrik i Straumsvík i en lokal folkomröstning, men projekteringen av fabriker i Helgúvík i landets sydvästra hörn och i Húsavík i nordost är i full gång. Förberedelserna för den förstnämnda aluminiumfa-

briken, ägd av Norðurál som är ett dotterbolag till Century Aluminium, har redan kommit långt. Det tycks inte finnas något som står i vägen för den. Överenskommelser har träffats om verksamhet, hamnanläggning och energiförsörjning, och man siktar på att driva fabriken med energi från jordvärme. Norðurál räknar med att starta aluminiumproduktionen under andra hälften av 2010 och att produktionskapaciteten blir 150 tusen ton per år.

Expansionen över – åtminstone tillfälligt

Island var inte oberört av de stora svängningarna på den finansiella marknaden under senare delen av 2007. Årets första halvdel kännetecknades av stora uppgångar på aktiemarknaden som nådde ett klimax i juli, men i slutet av året var borsindexet ICEX-15 nere på samma nivå som i början av året. Sedan dess har index sjunkit ytterligare. Till detta kommer rapporter om investeringsförluster, försvagning av den isländska kronan och försämringar av lånevillkoren för isländska finansföretag utomlands. "Festen är slut, ljuset har tänts och nu kommer baksmällan", var refrängen i den isländska finansvärlden i slutet av 2007. Nu var det dags att lägga band på munterheten. Den isländska expansionen var över – åtminstone tills vidare.

Den finansiella nedgången på Island väckte uppmärksamhet på många håll i världen – inte minst i de länder där de isländska finansvikingarna hade gjort investeringar. Det skrevs väldigt mycket om isländsk ekonomi i utländsk press – inte minst under första kvartalet 2008 – och det var de negativa nyheterna som var mest framträdande. Det hela blev inte bättre av att vissa utländska analytikers dåligt underbyggda uttalanden återgavs kritiklöst i media. I till exempel den amerikanska finansbanken Bear Sterns analys från februari 2008 jämförs Island med Kazakstan – till Islands nackdel.

Regeringens främsta talesmän har dock betonat att Islands ekonomi står på fast grund, statskassan är utan skuld och pensionssystemet har stärkts. Dessutom har ledande företrädare för bankerna uttalat att deras problem har överdrivits, de vilar på en solid basis. Likviditeten är mycket god och det egna kapitalet är stort.

Centralbankens chef Davíð Oddsson sade vid bankens årsmöte i mars 2008 att de attacker som just då riktades mot isländska banker och även mot staten, hade en obehaglig lukt av att skrupelfria parter hade bestämt sig för att göra ett definitivt försök att bryta ner den isländska ekonomin. Han förklarade inte detta uttalande närmare, men sa att man borde överväga att göra en internationell, offentlig utredning om sådan smutskastning av en i grunden sund statsekonomi. Vid samma tid blev det känt att Finansinspektionen arbetade med att utröna ifall dessa negativa rykten om Island och de isländska bankerna hade spritts med egen vinning som drivkraft. När detta skrivs har inga resultat publicerats från denna undersökning.

Sagen afgjort. "Fruen kunne ikke rigtig finde ud af menuen, hun er nemlig ikke god til det udenlandske, vi ville bare holde os til SKYR.is, ikke euro-fiskesuppen, Mr. Jóse Barroso". Ensidig overgang til euroen udelukket efter statsministerens Bruxelles-besøg. Statsminister Geir H. Haarde og udenrigsminister Ingibjörg Sólrún Gísladóttir. Teckning: Sigmund.

Utvecklingen av den isländska kronans värde bidrog under 2007 till en intensifierad diskussion inom finans- och näringslivet om att Island eventuellt skulle införa en annan valuta, till exempel euro eller till och med schweiziska franc. "Kronan guppar som en kork på vågorna" hördes bland annat från finanshåll och många därifrån ville undersöka möjligheten till ett ensidigt införande av euron, alltså utan att gå med i EU. Ett sådant arrangemang är faktiskt tekniskt möjligt. Man pekade på att kronan och kronkursen hade hamnat i händerna på utländska aktiespekulanter. Riskkapitalfonder ute i världen kan till exempel få lån i yen för att investera i den isländska kronan. Om kronan gav efter skulle islänningarna inte kunna göra något åt saken.

Från politiskt håll var man inte lika begeistrad över idén att införa euron på Island – förutom kanske en hel del alltingsledamöter och till och med Samlingsfrontens ministrar. Man kan också tillägga att ledande inom Vänstern - De gröna vädrade tanken att de nordiska länder som ännu använde kronan

skulle enas om en gemensam nordisk krona. Man skulle alltså hellre välja en sådan väg än att överväga euron eller den schweiziska francen – om nu de styrande skulle komma fram till att den isländska kronan var för liten för att överleva ensam i världsekonomin. Denna idé gav inget särskilt stort eko bland andra partier i alltinget.

Oenighet om EU-medlemskapet

Ansökan om inträde i EU finns inskrivet i Samlingsfrontens partiprogram, men är inte något som återfinns i regeringspartiernas gemensamma program. I Självständighetspartiets ledning finns ett stort motstånd mot ansökan. Statsminister Geir H. Haarde har också sagt att det inte är aktuellt att införa euron utan att gå med i EU, och att medlemskap i EU inte står på regeringens agenda. EU-kommissionens ordförande José Manuel Barroso bekräftade under Geirs besök i Bryssel i slutet av februari 2008 att ett införande av euron endast kommer i fråga om Island går med i EU. Geir vidarebefordrade också uttalanden från ett möte med andra EU-ledare att Island kunde hamna i politiska svårigheter om man ensidigt införde euron.

Detta hindrade inte att diskussionen om euron fortsatte inom finans- och affärsvärlden, även om det talades mindre om ett ensidigt införande. Enstaka röster ville att Island skulle löpa linan ut, dvs. bli EU-medlem – men åsikterna går vitt isär. Näringslivets organisationer meddelade i april 2008 att de hade beslutat sig för att tillsätta en kommitté för att bedöma möjligheten för användning av euro i näringslivet, alltså att privata aktörer använder euron som valuta i alla transaktioner sig emellan.

Översättning från isländska: *Ylva Hellerud*

HARALD STANGHELLE

FORLIK OG STRID

Politikk og økonomi i Norge 2007

I 2007 var det lokalvalg i Norge, og resultatet var ikke oppløftende for partiene i den rød-grønne flertallsregjeringen som nå styrer landet. Regjeringen sliter med oppslutningen på meningsmålingene – både på grunn av vanlig slitasje for partier som styrer og på grunn av store indre spenninger mellom samarbeidspartnerne i en rekke saker. En rekke utskiftninger av statsråder kan også være et tegn på at Stoltenberg-regjeringen sliter mer enn forventet av en flertallsregjering.

Aftenpostens politiske redaktør, Harald Stanghelle, gir her en oversikt over et mellomår i norsk politikk, men retter også blikket fremover mot stortingsvalget i 2009.

2007 – lokalvalgår

2007 var lokalvalgår i Norge. Et valg som selvsagt avspeilte lokale stridssaker, kandidater og variasjoner, men som samtidig fortalte noe om hvor sterkt de politiske partiene står nasjonalt.

Slik blir da også valgresultatet tolket, og den store taperen ble Sosialistisk Venstreparti som opplevde en kraftig tilbakegang fra forrige kommunevalg (6,2 prosent, og 2,6 prosentpoengs tilbakegang fra stortingsvalget i 2005). Arbeiderpartiet gjorde heller ikke noe godt valg. Det ble riktignok en fremgang fra det dårlige lokalvalget i 2003, men en tilbakegang på drøyt tre prosentpoeng fra stortingsvalget. Av de tre regjeringspartiene var det bare Senterpartiet som hadde grunn til å si seg fornøyd. Partiet fikk et resultat på nivå med forrige kommunevalg, men med en markert fremgang siden stortingsvalget.

Det er forskjell på lokalvalg og stortingsvalg. Senterpartiet er av de partiene som alltid gjør det best i lokalvalg, mens Fremskrittspartiet får sine beste resultat i stortingsvalgene. Likevel var det nok en skuffelse for Fremskrittspartiet at det bare så vidt tangerte lokalvalgsresultatet fra 2003, også fordi meningsmålingene hadde gitt partiet større uttelling. Et bidrag til skuffelsen var det nok også at Høyre fikk større oppslutning enn sin argeste konkurrent på høyresiden i norsk politikk. Høyre gikk frem fra 18,1 prosent til 19,3 prosent, men viktigere var nok den markerte fremgangen på hele 5,2 prosentpoeng fra det elendige resultatet ved stortingsvalget i 2005. På forhånd var Høyre spådd et dårlig valg, og desto større var nok gleden i partiet over

at det ble godt. Usikkerheten omkring Høyres posisjon hadde vært stor, og ble forsterket av at partiets Oslo-ordfører gjennom 12 år like før valget måtte trekke seg da det ble kjent at hans familie i lang tid hadde hatt en hemmelig konto i Sveits der midlene var unndratt fra beskatning. Men denne saken – som dominerte norske medier i en hektisk førvalgsuke – fikk altså ikke negative konsekvenser for Høyre.

Venstre gjorde et godt valg, mens Kristelig Folkeparti oppnådde et valgresultat som er blant de dårligste i partiets nyere historie. Det hører også med til historien at det faktiske valgresultatet avviker markant fra det meningsmålingsinstituttene spådde før valgdagen, og dette bidro til en fornyet debatt om deres troverdighet.

Tross dette bidro valgresultatet til å befeste inntrykket som meningsmålingene over tid hadde skapt om at partiene i den rødgrønne trepartiregjeringen sliter med å skape begeistring rundt seg og sin politikk. Forklaringene på dette kan være både mange og motstridende. De tre partiene hadde på forhånd skapt forventninger om noe som kunne minne om et systemskifte, og slikt er vanskelig å oppfylle i et rikt og stort sett veldrevet land. Et klassisk opposisjonsparti som SV – som aldri tidligere har sittet i regjering – må nå fylle forsvarerrollen når det dukker opp saker der samfunnet ikke strekker til. Og det pekes også på at norske regjeringer, uansett partifarge, i utpreget grad rammes av fenomenet ”de stigende forventningers misnøye”. Nettopp fordi oljeinntektene gjør den statlige rikdommen så stor og tydelig, er det en komplisert pedagogisk og politisk oppgave å forklare at man ikke har penger til alle gode formål. For det som ofte skaper upopulære regjeringer – den økonomiske situasjonen – er grunnleggende god i Norge. Det er nok riktig å beskrive det som om oljen direkte og indirekte overrisler norsk økonomi.

2007 – et klimaår

Arbeidsledigheten er nærmest ikke-eksisterende, samtidig som en kraftig økning i arbeidsinnvandringen (spesielt fra Sverige og Polen) har utvidet vår økonomiske kapasitet. Uten denne innvandringen kunne mangel på arbeidskraft utløst både en kraftigere lønnsvekst enn økonomien hadde tålt, og en usunn overoppheting. Faren for slikt er imidlertid en av de viktigste grunnene til at Norges Bank har satt opp sin styringsrente flere ganger det siste året, men på samme måte som i flere andre europeiske land skjer dette også i Norge ut fra et meget lavt utgangspunkt. Slik er det like riktig å beskrive det som en normalisering.

Den internasjonale finansuroen har Norge merket lite til foreløpig. Råvareprisene har så langt ikke vært rammet, og de er den viktigste forbindelseslinjen mellom norsk og internasjonal økonomi. En viss tendens til bekymring hos forbrukerne er likevel å spore. Blant annet er temperaturen i boligmarkedet fallende.

Finansminister Kristin Halvorsen og sjefen for Norges Bank, Svein Gjedrem, svetter under opphetingen av så vel klima som økonomi. Tegning: Inge Grødum

Også i Norge ble 2007 det store klimaåret. I juni la Stoltenbergregjeringen frem sin klimamelding, men ikke minst de internasjonale begivenhetene og debatten som fulgte fremleggelsen av resultatene fra FNs klimapanel, førte til at den ble skarpt kritisert. Både miljøbevegelsen – som tradisjonelt har hatt et meget godt forhold til SV – og opposisjonspartiene kritiserte klimameldingen for å være for lite ambisiøs. Regjeringen måtte også tåle skarp kritikk for at den ikke gikk konkret nok inn i problematikken om hvor mye Norge selv må kutte i sine utslipp. Det ble skapt et inntrykk av at det rike olje-Norge ville kjøpe seg ut av problemene.

For mange ble det nok et paradoks at sentrale representanter for miljøpartiet SV – som også hadde miljøvernministeren – offentlig nærmest appellerte til opposisjonspartiene om å presse Regjeringen til en bedre miljøpolitikk. Det skjedde da også gjennom et klimaforlik som alle partiene på Stortinget, minus Fremskrittspartiet, inngikk i januar 2008. Men hele debatten rundt klimameldingen var nok en av sakene som bidro til å utvide det forventningsgapet mange velgere opplever mellom det man trodde et rødgrønt flertall ville gjennomføre, og det man ser i praktisk politikk.

Klimaforliket illustrerer for øvrig et viktig trekk ved norsk politikk. I store saker der følgene vil merkes i mange år fremover, søkes det etter kompro-

misser som kan samle et bredt flertall i nasjonalforsamlingen. Og i klimasaken, som i de fleste andre slike eksempler, ender det gjerne med forlik der Fremskrittspartiet ikke er med. Slik sementeres bildet av Fremskrittspartiet som det egentlige opposisjonspartiet, i alle fall det som står for den mest annerledes politiske tenkning og linje.

Intern dragkamp i Regjeringen

Gjennom to og et halvt år med en historisk trepartikonstellasjon i regjeringskontorene har også troen på at politikken ville fremstå ryddigere med en flertallsregjering, blitt svekket. Det skyldes en rekke interne dragkamper mellom de tre regjeringspartiene, samt naturlig nok til dels kraftige politiske motsetninger mellom de tre. Det har medført at sentrale saker er blitt utsatt, og når konklusjonen er trukket, har et av partiene stått tilbake med et taperstempel. Oftest har det vært SV, ikke minst i utenriks- og sikkerhetspolitikken. Det var forutsigbart, men blant annet utviklingen i Afghanistan og diskusjonen om rakettskjold har tydeliggjort dette. Verdt å merke seg er likevel at SV på bemerkelsesverdig kort tid har lært seg å leve med en slik situasjon. De høylydte interne rivningene er nesten borte, og partiet har funnet sin rolle som regjeringsparti.

Dessuten opplever også denne regjeringen at det sterkeste søkelyset settes mot det som ikke fungerer, mens viktige gjennomførte reformer betraktes som en selvfølge. At et av den sittende regjeringens viktigste mål – full barnehagedekning – på det nærmeste er oppfylt, blir derfor ikke tillagt den vekt de rød-grønne politikerne selv mener det fortjener.

Det siste året har det vært flere utskiftninger i Regjeringen. Noen av dem forteller sitt om både prioriteringer og indirekte også om det som de tre partiene selv definerer som problemområder. Odd Roger Enoksen gikk etter eget ønske av som olje- og energiminister, og overlot plassen til Senterpartiets leder, Åslaug Haga. Den erfarne politikeren Magnhild Meltveit Kleppa overtok Hagas plass som kommunalminister. En større utskiftning skjedde senere på høsten. Da gikk Helen Bjørnøy (SV) av som miljøminister, mens partifellen Øystein Djupedal gikk av som kunnskapsminister. Ingen av de to SVerne hadde lykkes spesielt godt som statsråder, og begge hadde ansvaret for politikkområder som var meget sentrale både for Regjeringen generelt og for SV spesielt. Helen Bjørnøy ble anklaget av miljøbevegelsen for å være for svak, og Øystein Djupedal fikk ansvaret for at bevilgningene til forskning ble ansett som skuffende lave. Samtidig hadde han ansvaret for en barnehagesatsing som har vært en suksess. Ansvarsspennet ble nok for stort, og dette problemet ble løst ved å dele Kunnskapsdepartementet.

SVs unge nestleder, Bård Vegar Solhjell, ble ny kunnskapsminister, mens SV-veteranen Tora Aasland – mangeårig fylkesmann i Rogaland – gikk inn

i den nyopprettede posisjonen som forskningsminister. Den første Norge har hatt. Også Helen Bjørnøys avgang inviterte til strukturelle forandringer: Utviklingsminister Erik Solheim ble miljøvernminister, men beholdt likevel ansvaret for bistand og utvikling. Hans del av Utenriksdepartementet ble slått sammen med Miljøverndepartementet. Dette grepet ble av enkelte kritisert for å være unaturlig, og ble sett på som et resultat av et intenst ønske fra både Jens Stoltenberg og Kristin Halvorsen om at Solheim skulle bli miljøvernminister – kombinert med et like sterkt ønske fra Solheims side om å beholde sitt ”gamle” ansvarsområde.

Resultatet har uansett bakgrunn så langt vist seg å være vellykket. Den tidligere SV-lederen Erik Solheim er en av regjeringens mest erfarne politikere, og ivret da også for at SV skulle ta mål av seg til å bli regjeringsparti lenge før dette var akseptabel strategi for partiet. Solheim blir betraktet som et av regjeringens beste kort, og med ham som minister har miljøprofilen blitt merkbart sterkere. Det var en nødvendighet. Den mest overraskende utskiftningen høsten 2007 kom i det minste av departementene, Barne- og likestillingsdepartementet. Der måtte Karita Bekkemellem gå av til fordel for Manuela Ramin Osmundsen. Karita Bekkemellem er en av de unge veteranene i Arbeiderpartiet med lang fartstid i ungdomsbevegelse og på Stortinget. Hun har i lang tid vært en av Jens Stoltenbergs allierte, og satt også i hans første regjering. Karita Bekkemellem kunne nok være omstridt, men neppe så mye i egne rekker. Derfor kom det overraskende at hun ble kastet fra statsrådsposten. Hun gav da også uttrykk for tydelig misnøye med det.

Manuela Ramin Osmundsen ble historisk ved at hun er den første norske statsråd med innvandrerbakgrunn. Riktignok var forbrukerminister Astrid Gjertsen i Willoch-regjeringen (fra 1981) opprinnelig dansk, men Ramin Osmundsen ble på en helt annen måte identifisert med det moderne Norges innvandrergrupper. I den egenskap ble hun da også hilst spesielt velkommen av de fleste som ytret seg.

Men hennes tid som statsråd ble meget kort. I februar 2008 oppstod det strid rundt utnevnelsen av nytt barneombud. Det sittende ombudet, Reidar Hjermann, hadde søkt om en ny periode, noe tidligere barneombud hadde fått. Manuela Ramin Osmundsen uttalte seg positivt om Hjermanns innsats, men fikk utnevnt juristen Ida Hjort Kraby som var ansatt hos Regjeringsadvokaten. Det ble hevdet at dette var en forbigåelse av Hjermann fordi han var for brysom for den sittende regjering, slik han også hadde vært det for den forrige. Det ble også hevdet at et barneombud med bakgrunn fra Regjeringsadvokatens kontor ville være altfor forståelsesfull overfor den makt ombudet er satt til å vokte.

Likevel var det ikke dette som utløste mediestormen mot Manuela Ramin Osmundsen. Den gjaldt påstander om at hun og Ida Hjort Kraby var nære venner, noe statsråden benektet. Tross benektelsen kom det en rekke medieopp-

”Nettverk” ble et nøkkelord i forbindelse med Manuela Ramin Osmundsens avgang. Her sitter hun sammen med Gerd Liv Valla og Terje Rød-Larsen som også har opplevd hvor kaldt det kan blåse på toppene. Tegning: Inge Grødum

slag om hvor de to hadde møtte hverandre, fra et kvinnelig juristnettverk via fester i hverandres hjem og til mer eller mindre tilfeldige treff i feriesammenheng. Alt dette skapte både et bilde av en tettere og mer personlig kontakt enn det som først ble presentert, samt en debatt om hvilken betydning nettverk har å si ved utnevnelser som dette.

Justisdepartementets lovavdeling vurderte saken, og konkluderte så med at Manuela Ramin Osmundsen var habil i saken. Med det som bakgrunn gav statsminister Jens Stoltenberg sin ferske statsråd full støtte og tillit. Dagen etter statsministerens tillitserklæring måtte Manuela Ramin Osmundsen gå av som statsråd. Grunnen var at hun overfor Stoltenberg hadde holdt skjult en samtale med en partifelle og venninne fra det omtalte juristnettverket. Der ble det snakket om den forestående utnevnelsen av nytt barneombud. Ida Hjort Kraby hadde på dette tidspunktet trukket sin søknad, men etter at Ramin Osmundsens samtalepartner kontaktet henne, ble den opprettholdt. Med andre ord var viktig informasjon om saksgangen hemmeligholdt for statsministeren. Det ble en utålelig situasjon for Jens Stoltenberg.

For statsministeren var denne saken et trist nederlag. Utnevnelsen av Manuela Ramin Osmundsen var både et viktig signal til landets innvandrerbe-

folkning og viktig for regjeringens profil. Derfor var da også hennes avgang av større betydning enn de fleste andre statsråders. Kanskje kan den også føre til større forsiktighet med å utnevne statsråder uten solid politisk erfaring. Det kan være et tegn på dette at Ramin Osmundsen ble erstattet av Anniken Huitfeldt, en av dem som har gått gradene i partiet som mer eller mindre heltidspolitiker nesten hele sitt liv.

Ingen flertallsalternativ til Stoltenberg-regjeringen

Det er et av norsk politikks paradokser at det helt siden kommunevalget var unnagjort i september 2007, har vært en aktiv debatt om hvilke politiske konstellasjoner som kan komme til å utgjøre et alternativ til den rød-grønne regjeringen ved stortingsvalget i 2009.

Paradokset består i at denne diskusjonen både er livlig og høyrøstet til tross for at det er svært lenge til den situasjonen oppstår, at dette er en ligning med mange ukjente faktorer, samt at bildet på det som kalles borgerlige side, er meget forvirrende.

En del av debatten er selvsagt medieskapt. Få ting er mer pirrende enn fremtidige politiske og personlige konstellasjoner det kan spekuleres friskt og risikofritt rundt. Men samtidig har meget sentrale politikere, med Venstres Lars Sponheim som den viktigste, bidratt til å holde liv i disse fremtidsspekulasjonene.

Mange spådde at samarbeidsklimaet mellom Fremskrittspartiet og de øvrige partiene til høyre for den politiske midtstreken ville bli bedre etter at Siv Jensen overtok Carl I. Hagens plass som Fremskrittspartiets formann. En stund så det også slik ut. Ikke fordi det kom åpne felleserklæringer om samarbeid mellom partiene, men fordi vi så flere eksempler på felles initiativ og reaksjoner. Det ble skrevet og sagt mye om de ulike samarbeidsmulighetene som kunne oppstå etter 2009-valget, alle med Fremskrittspartiet som avtalepart i en eller annen form.

Like etter kommunevalget ble dette bildet dramatisk forandret ved at Lars Sponheim i et avisintervju utelukket at det liberale Venstre ville støtte en regjering der Fremskrittspartiet var med. Da ville partiet heller foretrekke en mindretallsregjering utgått av Arbeiderpartiet med Jens Stoltenberg som statsminister, men primært ønsker Venstre en regjering etter Bondevik II-mønster; altså bestående av Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre. Senere har Kristelig Folkepartis leder, Dagfinn Høybråten, uttalt seg i samme retning.

Situasjonen er at Fremskrittspartiet lenge har erklært at partiet ikke kommer til å støtte en regjering det ikke selv deltar i. Som det ledende opposisjonspartiet nekter det å bli holdt utenfor en ny regjeringskonstellasjon som skal utgjøre et alternativ til den sittende. Derfor insisterer da også partiet på at en Høyresentrumregjering er helt uaktuell. En slik regjering må ha støtte fra Fremskrittspartiet for å ha flertall bak seg i Stortinget, og det får den altså ikke.

Opposisjonen har vanskelig for å stå samlet mot en flertallsregjering. Her er partilederne for Venstre, Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti samlet rundt en ubrukelig kanon. Tegning: Inge Grødum

Men en regjering der Fremskrittspartiet deltar, er trolig like avhengig av støtte fra Venstre og/eller Kristelig Folkeparti for å etablere et styringsdyktig flertall, og dette ser like urealistisk ut.

Med andre ord er det lite som tyder på at det i Norge kan etableres et flertallsalternativ til dagens regjering. For Høyre er dette ekstra komplisert. Mange innenfor partiet er redd for en situasjon der Høyre lar seg presse til et samarbeid med Fremskrittspartiet. Det pekes på at forskjellene både i politisk retning og praksis er altfor stor. Høyres vei til makt har da også tradisjonelt gått gjennom sentrumspartiene, selv om denne grunnsetningen i de konservatives samarbeidshistorie ble skapt i tiden før Fremskrittspartiet passerte Høyre i oppslutning. Samtidig er det mange blant Høyres tillitsvalgte, velgere og økonomiske støttespillere som i sin iver etter å få til et regjeringsskifte ønsker nettopp et formalisert samarbeid mellom Høyre og Fremskrittspartiet.

Men ikke minst dagens Høyre-ledelse vet at det kan være en risikabel vei for partiet å inngå et samarbeid der de konservative er juniorpartneren til et stort Fremskrittsparti. For fortsatt er det slik i norsk politikk at det er et større politisk skille mellom Fremskrittspartiet og de øvrige partiene, enn det er mellom den tradisjonelle venstre- og høyresiden. Det viser som tidligere

nevnt en serie med brede kompromisser i viktige og avgjørende saker der Fremskrittspartiet er det eneste "utenforpartiet". Dette mønsteret viser seg også i synet på en av norsk politikks viktigste styringsverktøy, den såkalte handlingsregelen som gir en ramme for hvor mye av oljeinntektene som årlig kan brukes til ulike formål. En regel samtlige partier unntatt Fremskrittspartiet nå legger til grunn for sin budsjettpolitikk.

Uten hell er det blitt forsøkt å avtvinge Høyre et klart svar på hvem partiet foretrekker å samarbeide med. Det er da trolig også klokt av partiet ikke å velge side i dagens situasjon. Snarere er Høyres holdning å vente til man ser valgresultatet før man bruker tid og energi på mulige regjeringalternativer. Det er jo også et faktum at Norge det siste tiåret har fått regjeringer som på forhånd var utdefinert som nærmest utenkelige. Kjell Magne Bondeviks sentrumsregjering (1997-2000) ble karakterisert som et luftslott av nesten samtlige politiske motstandere før den ble en realitet. Og konstellasjonen i 2001-2005, Bondevik II-regjeringen (Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre), var aldri et aktuelt alternativ før valgresultatet i 2001 presset den frem.

Enorme forskjeller på riks- og lokalplanet

Det samme mønsteret finner vi igjen i noen av de største byene i Norge. I Oslo styrer Høyre og Fremskrittspartiet, med støtte fra Venstre og Kristelig Folkeparti. I Bergen styrer Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti. Og flere samarbeidskonstellasjoner vi finner i storbyene, er svært langt fra de alternativer velgerne ble stilt i utsikt før de gikk til stemmeurnene. Dette er nok en av grunnene til at Høyre insisterer på å holde spørsmålet åpent selv om partiet selvsagt vet den enorme forskjellen på riks- og lokalpolitikk, selv i store byer. Et bystyre skal ikke ta stilling verken til handlingsregel, innvandringspolitikk eller klimaforlik.

Statsminister Jens Stoltenberg og regjeringspartiene gjør selvsagt sitt beste for å understreke samarbeidskaoset på borgerlig side, men uten å lykkes i å skremme velgerne fra å gi disse partiene et flertall i de mange månedlige meningsmålingene. Snarere er det Stoltenbergs egen flertallskonstellasjon som sliter mest med å vekke begeistring i opinionen. Likevel er det nok riktig å si at den interne dragkampen har tatt oppmerksomheten bort fra politikkenes innhold, og dessuten må den oppleves som energitappende for de partiene som står i sentrum for spekulasjonene. Dette er nok også et tegn på at vi snart går inn i et stortingsvalgår. Fra nå og frem til september 2009 vil partienes blick være stivt festet på valget. Det vil prege utspill og politiske manøvreringer. Den reelle forskjellen mellom de fleste politiske partiene i Norge er ikke spesielt dyptgripende. Derfor vil det uansett valgresultat være mulig å etablere en styringsdyktig regjering. Likevel er det knyttet stor spenning til hvilke muligheter som avtegner seg det nærmeste året.

ANDERS WETTERGREN

REGERING I MED- OCH MOTVIND

Svensk politik och ekonomi 2007

Den nya borgerliga regeringen i Sverige kunde se hur de ekonomiska vindarna blåste dess väg. Men det räckte inte för att behålla väljarna från valet 2006. Opinionsvindarna blåste åt rakt motsatt håll och gynnade i stället socialdemokraterna som under året fick en ny partiledare i Mona Sahlin.

Artikelförfattaren Anders Wettergren är fil.dr i statskunskap och har varit andreredaktör på Göteborgs-Posten.

Karl XIV Johans valspråk *Folkets kärlek min belöning* måste ha klingat främmande för statsminister Fredrik Reinfeldt under 2007. Svensk ekonomi gick på högarv, allt fler människor fick jobb och regeringen genomförde det ena förslaget efter det andra som aviserats i valrörelsen; förslag som de fyra regeringspartierna vann valet på. Men någon himlastormande kärlek från folket strömmade inte emot vare sig Fredrik Reinfeldt, hans moderater eller något av de övriga regeringspartierna – centerpartiet, folkpartiet och kristdemokraterna.

Den ena opinionsundersökningen efter den andra visade i stället ett stort försprång för oppositionen. Avståndet mellan de två blocken pendlade mellan 10 och 15 procentenheter. I flera mätningar var till och med socialdemokraterna större än de fyra regeringspartierna tillsammans. Opinionssiffrorna höll dessutom i sig under hela året.

Den stora opinionsskillnaden mellan regeringen och oppositionen är en av de intressanta politiska frågorna. Avståndet mellan de båda grupperingarna höll sig på betydligt högre nivå än de brukar göra och ingen lyckades prestera en trovärdig förklaring till den svaga folkliga kärlek som bestods regeringen. Men här, som i så många andra sammanhang, finns säkert flera förklaringar som har att göra med både sakpolitiken och sättet att sköta regeringsuppdraget.

Visst gick ekonomin bra. BNP ökade med 3,2 procent under året, för att nämna ett exempel. Under sista kvartalet var tillväxten 3,6 procent – klart över de gamla EU 15-ländernas 3,2 procent. Visserligen dök en del orosmoln upp i början av året när luften pyste ur den amerikanska fastighetsmarknaden och den sedan några år starka tillväxten bromsade in, framför allt till följd av en svagare utveckling i exportindustrin. Börsen gjorde också ett uselt år och slutade på minus. Men sysselsättningen ökade kraftigt, med drygt två procent. Den öppna arbetslösheten minskade från 5,4 procent till 4,4 procent. Regeringen kunde med fog hävda att aldrig har så många haft jobb.

Första året med egen politik

Detta var också det första året när regeringens ekonomisk-politiska åtgärder kunde realiseras efter valsegern i september 2006. Bland annat minskades flera skatter av betydelse för hushållens ekonomi och för sysselsättningen. Bland annat sänktes skatten med upp till 1 000 kronor i månaden på förvärvsinkomster. Förmögenhetsskatten slopades. Likaså beslutade regeringen och riksdagen att ta bort den så hårt kritiserade fastighetsskatten. Denna ersattes med en kommunal avgift på maximalt 6 000 kronor om året. Samtidigt höjdes skatten på realisationsvinsten från 20 till 22 procent. Beslutet var en principiell seger för kristdemokraterna, som tidigt presenterat ett liknande förslag, även om den kommunala avgiften var betydligt lägre i deras förslag.

Sänkningen av inkomstskatten var ett led i den så kallade jobblinjen vars syfte är att stimulera arbete. Det ska helt enkelt vara lönsammare att arbeta. Tillsammans med löneutfallet resulterade detta i en kraftig ökning av hushållens inkomster, hushållskonsumtionen och investeringarna. Hushållens disponibla inkomster ökade med drygt fem procent.

Det ekonomiska resultatet borde därför ha föranlett gynnsamma opinionsvindar för regeringen. Men de smekte i stället socialdemokratin och den nya partiledaren Mona Sahlin.

De ekonomiska framstegen hamnade i skymundan. Den politiska debatten kom i stället att handla om rättvisefrågor. Oppositionens kritik siktade bland annat in sig på försäkringar i sjuk- och arbetslöshetsförsäkringarna. Ersättningen till sjuka och arbetslösa sänktes efter en viss tid för att göra det gynnsammare för dem att återgå till arbetslivet. Regeringens så kallade jobblinje, som skulle pressa/locka människor tillbaka till arbetslivet ur arbetslösheten, stämplades av oppositionen som orättvis och som ett slag mot de sämst ställda.

Förslaget att reducera sjukersättningen för dem som fick ett påslag genom egna eller avtalade försäkringar mötte också hård kritik – även internt i regeringspartierna. Regeringen tvingades backa.

Första kvinnliga ledaren

Det blev alltså Mona Sahlin, den person som drygt tio år tidigare tvingades lämna regeringen efter den så kallade Toblerone-affären, som nu ställdes i spetsen för socialdemokraterna i ett historiskt partiledarval. Nästan på dagen elva år efter Göran Perssons val till partiledare utsåg det svenska arbetarpartiet sin första kvinnliga ledare den 17 mars. Därmed stod en kvinna i spetsen även för arbetarrörelsens andra gren; för några år sedan valdes ju Wanja Lundby-Wedin till ordförande för LO.

Mona Sahlins närmaste konkurrenter försvann på ett tidigt stadium. En av dem var EU-kommissionären Margot Wallström. Hon förklarade emellertid

bestämt att hon inte var intresserad. Även Wanja Lundby-Wedin deklarerade att hon inte ville kandidera. Så gjorde också det förra statsrådet Carin Jämtin, som dessutom markerade sin uppfattning genom att lämna riksdagen. Även den förra finansministern Pär Nuder gav det för svenska partiledarkandidater traditionella svaret *Nej* på frågor om sin eventuella kandidatur. Förmodligen insåg han att han inte skulle vinna en kamp om partiledarskapet. Mona Sahlin sa däremot inte nej och blev vald.

Valet till partiledare var naturligtvis en personlig triumf för Mona Sahlin. Hon fanns med i spekulationerna om ny partiledare när Ingvar Carlsson avgick 1996. Men under nesliga former tvingades hon avgå som statsråd sedan det framkommit att hon använt sitt tjänstekreditkort för inköp av bland annat Toblerone och cigaretter. Därmed var hon borta från partiledarstriden den gången.

Sahlin har ett långt förflutet i svensk politik med bland annat erfarenhet som arbetsmarknadsminister och näringsminister. Hon föddes 1957, började tidigt ägna sig åt politik och invaldes som 25-åring i riksdagen som dess då yngsta ledamot. Det var Göran Persson som lyfte tillbaka henne till politikens centrum när han utsåg henne till statsråd 1998. Då hade hon varit borta från politiken ett par år.

Glädjen över att bli ledare för Sveriges största parti grumlades dock av den avgående partiledaren Göran Perssons uttalande i den serie teve-intervjuer som gjorts av journalisten Erik Fichtelius. Fichtelius hade under en följd av år i hemlighet intervjuat Göran Persson om bland annat aktuella frågor och personer. Persson yttrade sig frispråkigt och stundtals elakt om många partivänner och företrädare för andra partier i dessa intervjuer, däribland Mona Sahlin. Han karakteriserade henne som en inte alltför djup tänkare.

I gengäld gick det betydligt bättre för Sahlin i opinionsmätningarna än det gjort för Persson. I flera undersökningar under året var, som tidigare nämnts, socialdemokraterna ensamma större än de fyra regeringspartierna tillsammans.

Göran Persson bytte för övrigt snabbt verksamhetsfält efter avgången. Förutom att ägna sig åt livet som bonde kastade han sig in i näringslivet med uppdrag för en konsultfirma – ett omdiskuterat vägval.

Ny folkpartiledare

Göran Persson var inte den enda partiledare som avgick under året. Lars Leijonborg, som ledde folkpartiet liberalerna till en stor framgång i valet 2002, fick bära det tunga ansvaret för förlusten i 2006 års val. Även om socialdemokraterna betraktades som det valets stora förlorare tappade folkpartiet fler väljare än något annat parti. Förlusten komparerades till en del av den borgerliga valsegern och regeringsbildningen. Den interna kritiken i partiet

*Socialdemokraternas
nyvalda partiledare
Mona Sahlin skör-
dade omedelbart opi-
nionsframgångar.
Teckning:
Kjell Nilsson-Mäki*

var emellertid hård mot Leijonborg som den ytterst ansvarige för det datain-
trång hos socialdemokraterna som avslöjades, eller snarare offentliggjordes,
under valrörelsens sista veckor och som tvingade partisekreteraren att avgå.

Under våren växte den interna oppositionen mot Lars Leijonborg efter en
intern rapport om dataintrånget. Runt om i landet möttes folkpartister för att
diskutera situationen och eventuella motkandidater till landsmötet i septem-
ber. Leijonborg valde emellertid att i maj meddela sitt beslut att avgå. Därmed
började spekulationerna om ny partiledare. Ganska snart stod det klart att det i
praktiken bara fanns en kandidat – skolministern och tillika vice ordföranden
i folkpartiet Jan Björklund.

Björklund föddes 1962. Han har en karriär som officer bakom sig
– Björklund blev major. Han började tidigt intressera sig för politik, blev 1985
vice ordförande i folkpartiets ungdomsförbund och invald i partistyrelsen två
år senare. För nästan tio år sedan blev han skolborgarråd i Stockholm och efter
valet 2002 oppositionsråd. Den borgerliga valsegern 2006 förde honom in i
riksdagen och han blev skolminister i utbildningsdepartement, som leddes av
just Lars Leijonborg.

Skolminister Jan Björklund blev både utbildningsminister och ny partiledare för folkpartiet liberalerna efter Lars Leijonborgs avgång. Teckning: Kjell Nilsson-Mäki

I september valdes Björklund till ny partiledare av folkpartiets landsmöte. Han övertog ansvaret för utbildningsdepartementet. Lars Leijonborg kvarstod emellertid som statsråd i samma departement med fortsatt ansvar för den högre utbildningen.

Avhopp i protest

Samarbetet i regeringen mellan de fyra partierna fungerade oväntat bra. Konflikterna var ganska begränsade till antalet. Kristdemokraterna var det parti som kanske hade svårast att göra sig gällande och tvingades till några uppmärksammade reträtter. Det gällde till exempel frågan om bensinskatten. Partiet hade i valrörelsen profilerat sig genom att lova lägre skatt men nu tvingades kristdemokraterna gå med på en höjning.

I gengäld gnisslade regeringsarbetet på enskilda poster. Den moderata försvarsministern Mikael Odenberg avgick plötsligt i september i protest mot vad han ansåg vara otillräckliga anslag till försvaret. Odenbergs avgång föregicks av en öppen diskussion mellan honom och den moderata finansministern Anders Borg. Under sommaren, i anslutning till politikerveckan i Almedalen, meddelade Borg att försvaret måste minska sina anspråk. Odenberg gick i taket över att inte ens ha varit vidtalad före Borgs uttalande, men fick i praktiken inte något stöd av statsministern.

Det hör inte till vanligheterna att ett statsråd avgår i protest. Den här gången handlade det dessutom om en intern konflikt i statsministerns eget parti. För Fredrik Reinfeldt var detta naturligtvis ett allvarligt bakslag. Odenberg hade en stark ställning i partiet. Han hade under den föregående mandatperioden bland annat varit moderaternas talesman i ekonomiska frågor och partiets gruppleddare i riksdagen. Han ledde den arbetsgrupp i den borgerliga alliansen som inför valet utformade alliansens regeringspolitik. Odenberg betraktades som en av Reinfeldts närmaste medarbetare. Nu avgick han alltså i protest och gav därmed näring åt kritiken mot Fredrik Reinfeldt för brister i ledarskapet.

Finansministern fick för övrigt kritik för att vara alltför sparsam av de andra regeringspartierna. Men även moderata riksdagsledamöter kritiserade honom för att hålla alltför hårt om penningpungen.

En mindre skandal av mera pikant art inträffade några månader senare. Tidningen Aftonbladet presenterade en bild på statssekreteraren Ulrika Schenström och TV4:s politiska reporter Anders Pihlblad. Schenström var en av Fredrik Reinfeldts närmaste medarbetare sedan många år. Bilden på det pussande och vindrickande paret var tagen på en av Stockholms krogar. Situationen förvärrades av att Schenström vid krogbesöket hade säkerhetsansvaret för statsrådsberedningen och att notan visade på en mer än måttlig vinkonsumtion.

Reinfeldt tog först Schenström i försvar och förklarade att man kunde lita på hennes omdöme. När notan presenterades – betald av Pihlblad, eller snarare av TV4 – ändrade han uppfattning och Ulrika Schenström tvingades avgå.

Tack och adjö, sade plötsligt försvarsminister Mikael Odenberg (m) och lämnade sin post. Ett svårt bakslag för statsministern. Teckning: Kjell Nilsson-Mäki

Om Schenström hade tagit hand om notan skulle TV 4-journalisten hamnat i blåsväder. Att både skulle tagit sin del av notan och betalat ur egen ficka var tydligen otänkbart.

Finansskandal med återverkningar

Inte nog med dessas avgångar. Svallvågorna från en storskandal i finansvärlden sköljde in över regeringen under hösten. Under våren hade Ekobrottsmyndigheten avslöjat en gigantisk insiderhärva i investmentbanken Carnegie. Tre anställda på optionsavdelningen misstänktes för att ha manipulerat optionsvärden; två av dem avskedades omedelbart. Det stannade emellertid inte med detta. I slutet av september kom Finansinspektionen med mycket hård kritik mot ledningen för Carnegie och krävde både vd:s och styrelsens avgång.

Problemet för regeringen var att statsrådet Mats Odell (kd), som bland annat har ansvaret för utförsäljningen av statliga bolag, bara några veckor tidigare hade presenterat sitt Råd för försäljning av aktier i statliga bolag. Till ordförande i rådet utsåg han Karin Forseke, tidigare vd i Carnegie. Samma dag utsågs Urban Funered till statssekreterare med ansvar för försäljningen. Funered hade tidigare haft en central position i just Carnegie. Dessutom skulle Carnegie vara regeringen behjälplig vid utförsäljningen av de statliga bolagen.

Situationen blev därmed ohållbar för Mats Odell. Bara några dagar efter Finansinspektionens kritik meddelade Karin Forseke att hon lämnade sitt uppdrag. Dagen därpå frånträdde Carnegie sitt uppdrag och ytterligare en dag senare meddelade Urban Funered att han avgick som statssekreterare – bara tre veckor efter utnämningen. De snabba avgångarna kunde emellertid inte hindra att skandalen i Carnegie smetade av sig på regeringen.

Dessa påtvingade avhopp från regeringen följde på två uppmärksammade avgångar kort efter regeringsbildningen i oktober året före. Med sådana självmål är det kanske inte så märkligt att regeringen tvingades kämpa i motvind, trots god ekonomi både i riket och i hushållens kassor. Det bör kanske tilläggas att situationen var likartad för den socialdemokratiska regering som tvingades lämna efter valet 2006. Även då var ekonomin på väg uppåt och statsfinanserna i ordning. Ändå ville inte opinionssiffrorna vända uppåt för Göran Persson och socialdemokratin. Än en gång visar det sig att god ekonomi inte räcker för att stärka en sittande regering.

Avvaktande opposition

Oppositionen har i gengäld kunnat ligga ganska lågt och nöja sig med att kritisera regeringen vid lämpliga tillfällen. Socialdemokratin har inte heller presterat mer än begränsade egna alternativ. Den kongress som valde Mona Sahlin

tillsatte flera arbetsgrupper på olika områden för att utmejsla partiets politik. Först när de är klara kan väljarna vänta sig en tydligare sakpolitisk debatt där alternativen står mot varandra. Det är med andra ord först i andra halvlek efter september 2008 som uppläggen inför valet 2010 kommer att klarna.

Då bör det också stå klart hur oppositionen kommer att uppträda – var för sig eller gemensamt i någon form av allians liknande den borgerliga inför valet 2006. Till en del kan man dock redan nu se en viss anpassning från framför allt miljöpartiet som är på glid mot en mera pragmatisk hållning i bland annat inställningen till EU och kärnkraft. Vänsterpartiets ledare Lars Ohly har emellertid klart deklarerat att vänsterpartiet kommer att gå ut med ett eget program i valet. Mycket hinner dock hända till dess. Det är ju drygt två år kvar till nästa ordinarie val.

DANIEL NAURIN

NORDISKT SAMARBETE I EU:S MINISTERRÅD

Hur står det egentligen till med det nordiska samarbetet inom EU? Fil.dr Daniel Naurin, lektor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet, har studerat valet av samarbetspartners inom EU:s viktigaste lagstiftande organ – ministerrådet. Resultaten pekar visserligen på en generell nord-syd dimension i samarbetsmönstren, men utan någon tydlig nordisk samordning. Danmark och Finland verkar mindre intresserade av att samarbeta med varandra än med Sverige och en del andra länder.

Hur är det ställt med det nordiska samarbetet inom EU? Finns det i praktiken en samordning mellan de nordiska länderna inom EU:s ministerråd, den viktigaste lagstiftande institutionen i EU där förhandlingarna mellan regeringarna sker? Om den här frågan hade ställts för fyra-fem år sedan hade det varit svårt att ge något svar baserat på systematisk forskning. På senare tid har det emellertid gjorts flera intressanta datainsamlingar som gör att man kan närma sig den här frågan.

Det finns idag åtminstone tre olika sätt att studera övergripande samarbetsmönster inom ministerrådet. För det första kan man studera röstningsbeteendet i ministerrådet. Sedan mitten på 1990-talet är det offentligt hur medlemsstaterna röstar i olika lagstiftningsbeslut. Voteringarna kan analyseras för att se vilka grupper av länder som röstar med varandra, vilket ger en bild av hur koalitionsmönstren kan se ut.

Problemet med den här metoden är att ministrarna sällan röstar nej till några förslag. Ministerrådet är starkt konsensusdrivet, i stället för att rösta ner minoriteter försöker man kompromissa och få alla med på båten. Även i de fall då man inte kompromissar, utan faktiskt kör över en minoritet, väljer de överkörda oftast att ändå inte rösta emot offentligt, eftersom det innebär att man markerar en förlust inför hemmapubliken. Voteringarna ger därför en begränsad bild av vad som faktiskt försiggår i ministerrådet.

En annan metod för att försöka komma åt koalitionsmönstren är att titta på medlemsstaternas positioner innan förhandlingsprocesserna startar. Statsvetare från bland annat Irland och Tyskland har gjort stora ambitiösa datainsamlingar av medlemsstaternas preferenser i en lång rad frågor. Man studerar alltså vad medlemsstaterna ville i de här frågorna innan förhandlingarna startade. Även den här informationen kan användas för att analysera grupperingar av med-

lemsländer. Om vissa länder oftast har likartade preferenser kan man gissa att de också samarbetar mer med varandra.

Även den här metoden – som den mesta samhällsvetenskapliga forskningen – har sina begränsningar. Att länderna vill samma sak behöver ju inte betyda att de faktiskt jobbar tillsammans. Det är också svårt att mäta vad en medlemsstat egentligen vill i en viss fråga. Man kan anta att en del av de positioner som intas är strategiska snarare än genuina.

En tredje metod för att studera samarbetsmönster har utvecklats och använts av undertecknad tillsammans med Rutger Lindahl vid Göteborgs universitet. Vi har gjort intervjuundersökningar med tjänstemän (proffsförhandlare) ifrån alla EU:s medlemsstater. De intervjuade har arbetat inom elva olika arbetsgrupper i ministerrådet som täcker ett brett urval av politikområden.

Intervjuerna har genomförts vid två tillfällen, 2003 och 2006, vilket gör att vi har möjlighet att studera eventuella effekter av den stora utvidgningen av EU med tio nya länder 2004. Sammanlagt rör det sig om 360 intervjuer med de personer som utgör hjärtat av förhandlingsmaskineriet ministerrådet. Vi har bland annat ställt följande fråga: Vilka brukar ni oftast samarbeta med i er arbetsgrupp, med syfte att utveckla en gemensam position?

Medan voteringsstudierna mäter koalitionsmönster på output-sidan av förhandlingarna (slutresultatet), och preferens-datan mäter på input-sidan (vilka positioner går in i förhandlingarna), fokuserar intervjustudierna på själva förhandlingsprocessen: Vilka brukar man faktiskt samarbeta med? Intressant nog blir slutsatsen ungefär densamma när det gäller det nordiska samarbetet i

Figur 1. Samarbetsrymden i EU:s ministerråd 2003

EU oavsett vilken metod man använder. Att olika metoder kommer till likartad slutsats stärker förstås trovärdigheten i resultaten.

Vad är det då vi kommer fram till? Hur ser det ut med det nordiska samarbetet, och skedde det några förändringar i och med utvidgningen 2004? Jag kommer här att redovisa några resultat ifrån intervjustudierna.

Figur 1 visar hur samarbetsmönstren såg ut 2003. Bilden är en så kallad multidimensionell skalningsanalys, baserad på frågan om vilka man oftast brukar samarbeta med. Ju närmare två länder befinner sig i figuren desto närmare samarbete har de angett att de har. Det kan finnas ett visst mått av 'obesvarad kärlek' i svaren, dvs fall då representanter från land A anger att man samarbetar nära med land B, medan land B hellre samarbetar med andra länder än A. För att tydliggöra vilka samarbeten som verkligen är ömsesidiga har vi lagt in sammankopplande linjer mellan de länder som har varandra på sina topp-tre listor över mest populära samarbetspartners.

Det finns en hel del att säga om den här bilden. De som påstår att den fransk-tyska axeln tillhör historien, till exempel, bör tänka om, åtminstone när det gäller det vardagliga lagstiftningsarbetet i EU. Däremot finns inget starkt BeNeLux-samarbete som en del kanske trodde. Nederländerna tillhör en annan grupp av länder än Belgien och Luxemburg, nämligen det vi kan kalla för Nord-centrum, dit också Storbritannien, Sverige och Danmark hör.

Det tydligaste mönstret vi finner är just den geografiska nord-syd dimensionen. Tyskland har en intressant strategisk position i skärningspunkten mellan nord och syd. Det finns alltså ett nordligt samarbete i EU:s ministerråd, men finns det också ett nordiskt samarbete? Finland, Sverige och Danmark ligger alla i det nedre vänstra hörnet – de tillhör alla den nordliga sfären – men något extra nära samarbete ser det inte ut att vara. Framförallt Finland ser delvis distanserat ut.

Tabell 1. EU-15 2003.

Mest anlitade samarbetspartners enligt nordiska förhandlare.

DANMARK	FINLAND	SVERIGE
1. Sverige	1. Sverige	1. Storbritannien
2. Storbritannien	2. Nederländerna	2. Danmark
3. Tyskland	3. Storbritannien	3. Nederländerna
4. Nederländerna	4. Tyskland	4. Tyskland
5. Frankrike	5. Danmark	5. Finland
6. Finland	6. Österrike	6. Irland

När vi tittar på de nordiska förhandlarnas svar mer i detalj så bekräftas den bilden. Tabell 1 visar svaren på frågan – vilka brukar ni oftast samarbeta med? – för de danska, finska och svenska förhandlarna. Här finns ett mönster: Sverige är nummer ett på både danskarnas och finländarnas topplista. Däremot är Finland längre ner på den danska listan (sex) och vice versa (Danmark är femma på finländarnas lista).

Figur 2. Samarbetsrymden i EU:s ministerråd 2006

För Sveriges del finns det en klar ömsesidighet när det gäller Danmark, som är tvåa på svenskarnas listan. Däremot verkar det finns ett visst moment av obesvarad kärlek när det gäller Finland, som kommer först på femte plats 2003.

Gjorde utvidgningen 2004 någon skillnad? Man kan tycka att en sådan enorm förändring i förutsättningarna – tio nya länder – borde påverka samarbetsmönstren. Men samarbetsrymden 2006 är anmärkningsvärt lik den från 2003.

Den enda egentliga skillnaden jämfört med den förra bilden är att vi har fått två nya grupper av länder till vänster i bilden – de baltiska staterna och Visegrad-staterna. Borta till höger i bilden ser vi att Malta och Cypern har gjort sällskap med Grekland i den södra periferin. Slovenien har en mer enslig position i öst.

Förhållandet mellan de 15 gamla medlemsstaterna är däremot i huvudsak detsamma som 2003. På samma sätt som tidigare finns det ett Nord-centrum, med Storbritannien, Nederländerna, Sverige och Danmark, och ett Syd-centrum med Frankrike, Spanien och Italien. Tysklands gränsöverskridande position är ännu tydligare efter utvidgningen, med en fot i norr, en i söder och en i öster.

Hur ser det då ut för det nordiska samarbetet? Återigen kan vi konstatera att de tre nordiska länderna befinner sig i samma nordliga samarbetsfär. Samtidigt ser det även nu ut som att det finns en viss lucka mellan framförallt Finland och Danmark. Däremot är Finland och Sverige tätare kopplade 2006. Nu finns det ett band som symboliserar ett ömsesidigt nära samarbete, det vill säga man ligger på varandras topp-tre listor över mest anlitade samarbetspartners.

Tabell 2 visar att Sverige fortfarande är den mest populära samarbetspartnern för både danskar och finländare, men att relationen mellan Danmark och Finland återigen inte är lika stark. I det avseendet verkar inte utvidgningen ha inneburit någon förändring.

När vi däremot tittar på den svenska topp-listan så finns en viss förskjutning, om man så vill, mot ökat nordiskt samarbete. Danmark är nu nummer ett på svenskarnas lista och Finland nummer tre (ifrån tidigare plats två respektive fem). Men det är enbart Sverige som står för denna lilla tendens till ökad nordisk samordning efter öst-utvidgningen.

Tabell 2. EU-25 2006.

Mest anlitade samarbetspartners enligt nordiska förhandlare.

DANMARK	FINLAND	SVERIGE
1. Sverige	1. Sverige	1. Danmark
2. Nederländerna	2. Tyskland	1. Storbritannien
3. Tyskland	3. Österrike	3. Finland
4. Storbritannien	4. Danmark	4. Nederländerna
5. Frankrike	5. Storbritannien	5. Frankrike
6. Finland	6. Estland	6. Tyskland

Sammanfattningsvis är det tydligt att Sverige har ett mycket starkt bilateralt samarbete med både Danmark och Finland. Allra starkast är det med Danmark. Däremot tycks det dansk-finska samarbetet inte vara lika utvecklat. Danmark arbetar oftare tillsammans med Nederländerna, Storbritannien och Tyskland än med Finland. Man kan knappast säga att de här resultaten pekar på ett särskilt tydligt nordiskt samarbete i EU:s ministerråd. Däremot finns det en väldigt tydlig nordlig samarbetsfär, där de nordiska länderna ingår tillsammans med framförallt Nederländerna och Storbritannien. Att de nord-

iska länderna har ett bredare nätverkskapital som går utöver de omedelbara grannländerna är dock snarare en styrka än en svaghet.

NT- INTERVJUN

LYSMASKINEN

Arkitekten Henning Larsen
om sine nordiske bygningsværker

Henning Larsen, født 1925, er en af Danmarks mest markante arkitekter. Han har stået for en lang række markante byggerier i ind- og udland, der er præget af hans og hans medarbejders konsekvens, æstetiske sans og funktionelle duelighed: Udenrigsministeriet i Riyadh, Gentofte Hovedbibliotek, Handelshøjskolen på Frederiksberg, Ferring International Center i Ørestaden, udbygningen af Ny Carlsberg Glyptotek, Nordeas Hovedbygning på Christianshavn, Universitetsbiblioteket ved RUC, Dansk Designcenter, Frederiksberg Gymnasium, Operaen på Holmen i København – og i Norden: Malmø Stadsbibliotek, Universitetet i Trondheim, Uppsala Koncert og Kongress samt Reykjavik Koncert og Kongrescenter, der opføres på havnen. Lisbeth Bonde er cand. mag. og kulturjournalist ved Weekendavisen.

Henning Larsen

Under overskriften ”Malmø viser biblioteksvejen” beskriver Malmø stadsbibliotekar i dagbladet Politiken den 9.1.2008 den danske arkitekt Henning Larsens (f. 1925) bibliotek i Malmø som:

”et spektakulært hus, der byder byens borgere indenfor med et signal om, at alene det bedste er godt nok til jer...Mødelokaler, store som små, café, udstillinger, oplæsninger og andre aktiviteter. Og siddepladser, hvilepladser, udsigtspladser, arbejdspladser, studiepladser i store mængder med udsigt over parken eller søen, alle sammen trækker de i den grad brugere indenfor. Atmosfæren oser af liv, håb, lyst og til fordybelse, hvilket faktisk forekommer stærkt tilfredsstillende.”

Denne karakteristik kan man hæfte på samtlige Henning Larsens byggerier, hvoraf langt de fleste er offentlige, såsom ministerier, kongres- og musikhuse, operaer, biblioteker og uddannelsesinstitutioner. Henning Larsens tegnestue er i de små 50 år, den har eksisteret, vokset fra 1 til 170 medarbejdere og er i dag en af de største i Danmark. Langt størstedelen af byggerierne har været vundne projekter ved internationale arkitektkonkurrencer, for ”konkurrencerne giver anledning til nytænkning, og den faglige kappestrid højner niveauet og ansporer os til at yde det ypperste. Det bliver en sport”, som Henning Larsen udtrykker det.

Lad os her nævne nogle af de mange byggerier, der står og blinker som monumenter over Henning Larsen og hans stabs konsekvens, æstetiske sans og funktionelle duelighed: Udenrigsministeriet i Riyadh – det hidtil største byggeri i tegnestuens historie – Gentofte Hovedbibliotek, Handelshøjskolen på Frederiksberg, Ferring International Center i Ørestaden, udbygningen af Ny Carlsberg Glyptotek, Nordeas Hovedbygning på Christianshavn, Universitetsbiblioteket ved RUC, Dansk Designcenter, Frederiksberg Gymnasium m.m.fl.

Dette interview med Henning Larsen vil have fokus på nogle af Henning Larsens kulturhuse i Norden fra de seneste små ti år. Ud over ovennævnte Malmø Stadsbibliotek også Operaen på Holmen i København, Uppsala Koncert og Kongress samt Reykjavik Koncert- og Kongrescenter, der endnu ikke er opført.

Men inden vi giver ordet til Henning Larsen, skal der her gives en opsummering af hans udvikling som arkitekt samt en lynkarakteristik af den særlige stil, som han har forfægtet igennem sin lange karriere som arkitekternes arkitekt. En stil og et udtryk, der konstant forandrer sig fra opgave til opgave, alt efter bygningens mål og hensigt. Henning Larsen evner i sjælden grad at hidkalde talenter til tegnestuen, som har et meget lavt aldersgennemsnit. Noget af det, der til trods for de meget heterogene udtryk, binder bygninger sammen, er det lyse, arkitektoniske udtryk kombineret med en materiale-mæssig nøgternhed, der samler sig om husenes funktionalitet.

Den æstetiske fremtoning kan sammenfattes med det lidt vage begreb 'nordisk', dvs. gråtoner, der foldes ud i glas, stål og sten, et næsten minimalistisk formsprog, der dog altid tager hensyn til menneskelige skalaer og rumforhold. Rummene transformeres altid fra anonyme beholdere til særlige *steder*, som optimerer udfoldelsesmulighederne for det enkelte individ. Lyset spiller en altafgørende rolle for Henning Larsen, der opererer med store vinduespartier som 'lysmaskiner' eller 'lyskalendere', der byder det måned for måned skiftende lysindfald ind i bygningen. Ligeledes er hans arkitektur altid steds-specifik, dvs. forholder sig refleksivt og kommunikativt til det omgivende (by)rum, naturen, den særlige kultur og historik, som leveres af omgivelserne. Han har en udviklet sans for at sætte det æstetiske udtryk og funktionaliteten i en interessant dialog, men aldrig således at det æstetiske løsriver sig og bliver til 'kunst' eller 'billede'.

Enkelte værker har dog fået øgenavne. Her kan nævnes 'Termokanden' i Hellerup – en rotunde beliggende ved et supermarked på Strandvejen med restaurant ovenpå. Og om føje tid vil en såkaldt rose uden for Damaskus – et roseformet såkaldt 'opdagelsescenter' til syriske børn – forhåbentlig se dagens lys. Men som regel er formen underordnet funktionaliteten hos Henning Larsen Architects. Man trives godt i tegnestuens bygningsværker, og rum-

mene smyger sig som dens beboere eller brugere som en både betryggende og behagelig kappe – jf. det indledende citat om Malmø Stadsbibliotek. Samtidig inviteres omgivelserne indenfor gennem vinduernes lysfølsomme membran.

Arkitektonisk har Henning Larsens taget ved lære af de store modernister Frank Lloyd Wright, Mies van der Rohe, le Corbusier mfl. – samt af Jørn Utzon, som han ganske kort arbejdede for, imens denne skabte sit livsværk, Sydney-operaen. Desuden har Alvar Aalto og Jean Nouvel haft betydning for hans arkitektoniske formsprog. ”Vi arkitekter stjæler uophørligt fra hinanden og har altid gjort det”, er hans svar på spørgsmålet om referencerne, som man uvægerligt støder på i hans egne bygningsværker – som Jean Nouvels Opera i Lucern, hvis enorme tagudkrængning går igen i Henning Larsens massive operahus for skibsrederen Mærsk Mc-Kinney Møller.

Som ung rejste Henning Larsen til USA, hvor det myldrede med talenter, hvoraf mange var udvandret fra Europa under krigen. Han efteruddannede sig ved MIT i Massachusetts og har igennem hele livet været gæsteprofessor og forelæst ved amerikanske universiteter, ligesom han i en længere årrække (fra 1968-95) var professor i bygningskunst ved Kunstakademiet i København. Arbejdet og rejselysten har bragt ham vidt omkring på kloden, ikke mindst til den islamiske verden, hvis arkitektur har forplantet sig til hans egne arbejder. Hans transparente bygninger, der ikke sjældent har åbne planløsninger i flere etager, rummer ofte en centralt placeret indre gård, hvortil man ankommer ad vandrehaller, som forbinder forskellige dele af bygningskomplekserne som i Orientens arkitektur. Især Handelshøjskolen på Frederiksberg har mange referencer til den orientalske bygningskunst, bl.a. oktagonalen. Og naturligvis Udenrigsministeriet og den danske ambassade i Riyadh.

Henning Larsen har et godt navn i den arabiske verden og mener, at arabisk arkitektur minder om det romanske kirkebyggeri i Norden. Han har ved flere lejligheder benyttet kuplen eller rotunden som et særligt greb, der forlener ellers retlinede bygninger med en vis poesi – hidrørende fra både Orientens moskeer og fra kristent kirkebyggeri. Men også den japanske byggekunst har inspireret Henning Larsen. ”Denne byggekunst er på den ene side ekstremt fremmedartet og på den anden side svært genkendelig,” siger han.

Vi mødes i Henning Larsens nyklassicistiske, kridhvide lejlighed vis à vis Kongens Have i København. Herfra er der en usandsynlig smuk udsigt til parken med lilleputsloftet Rosenborg i det fjerne, mens den lavthængende vintersols stråler penetrerer træernes nøgne grenværk.

Det ældste bygningsværk, som vi i denne omgang skal tale om, er Malmø Stadsbibliotek, som blev opført i 1999. Det forholder sig til den omgivende by og til vandet i voldgraven omkring det og til træerne i Malmø Bypark. Det virker umiddelbart lyst og luftigt – man har oven i købet talt om, at den store glasfacade ud til parken virker som en ’lyskalender’. Den cylinderfor-

mede indgang og den gamle bygning fra sidste århundredskifte samt din nye bygning er forbundet med glasgange, der yderligere tilfører lys til bygningen. Hvilke overvejelser gjorde du dig, inden du tegnede denne bygning?

”Det var givet, at bygningen skulle placeres i parken, samtidig med at man ønskede den gamle bygning bevaret. Det er en såkaldt historicistisk bygning, som er en parafrase over herreborgen Egeskov på Fyn. I begyndelsen overvejede vi at bygge direkte til, men vi blev efterhånden klar over, at vi måtte respektere bygningen, som den var og er. Derfor tegnede vi et nyt, selvstændigt hus, og sådan kan det også læses. Det blev forbundet med en indgangspavillon, formet som en cylinder. Den nye bygning blev en slags ’lyskalender’, der viser lysets vej over himlen i løbet af året. De to bygninger er lige store, og cylinderen forbinder dem. Det fungerer fantastisk godt. Der er ovenlys, og lyset er omdrejningspunkt for hele det store, kvadratiske rum.”

Hvad betød det for udformningen, at det var et bibliotek?

”Et bibliotek er et samlingssted. Der er i det hele taget uhyre mange funktioner i et bibliotek, der er utrolig spændende for en arkitekt at arbejde med. Der er læsefunktionen og søgefunktionen. Men samtidig skal folk have det godt i biblioteket. Man skal falde til ro i bygningen og finde sig selv. Og det gør man faktisk meget i naturen – her er det parken, som inviteres indenfor gennem de store glaseruder. Det bliver et sted i byen og ikke et tilfældigt rum. Et sted, man søger hen, fordi hele det kulturelle spektrum tilbydes her. Biblioteker er en af de smukkeste opgaver, man kan få.”

Var der mange bindinger i opgaven på forhånd?

”Ja, som altid. Det er jo også en teknisk opgave, som skal løses. Men stadsbibliotekaren blandede sig meget i indretningen af biblioteket. Inden for den svenske kommunalforvaltning har man en hierarkisk struktur, hvor bibliotekschefen er den øverste, kommunale myndighed, og han har en diktatorisk magt. Det plagede os meget, fordi han havde nogle ganske andre idéer om fx reolernes opstilling end os. Det var meget vanskeligt, og den dag i dag kan det ærgre mig, at vi ikke fik gennemført vores opstillinger, som ville give lyset mere magt. Men der var ingen ankenuligheder, så vi måtte finde os i det.”

Hvordan vil du definere et sted?

”I modsætning til fx en korridor eller en vandrehal, der er et passagerum, så er det dér, hvor man søger hen, og hvor man kan lide at være.”

Hvordan var det at skabe en ny arkitektur i rene linjer og i stål og glas? Grundplanen er nogenlunde den samme som i den gamle bygning?

”Ja, vi har gentaget den gamle bygnings dimensioner i den nye. På den måde er der skabt en balance i hele bygningskomplekset, der giver rytme, men også en vis ro.”

Når Henning Larsens tegnestue byder ind på en ny arkitektkonkurrence, undersøges forholdene på stedet minutøst for at tegningerne kan tage form så præcist som muligt. Skalaforholdene er yderst vigtige – de ligger allerede i programmets krav. Enkelte gange har hans tegnestue vundet på at lave oplægget helt om – fordi bygherren måske ikke har haft en klar idé om, hvad han spurgte om. Det er ekstra morsomt at vinde en konkurrence på den måde, siger han.

Hvad betyder de projekter, der ikke vinder, for tegnestuen?

”Konkurrencen er også en slags skoling, fordi man uvægerlig sammenligner sig selv – og bliver sammenlignet – med naboen. Man lærer af at se de andres projekter. Her ligger en kolossal udvikling.”

Du har i høj grad bygget ’kulturpaladser’ – i de senere år særligt koncert- og uddannelsesbygninger. Hvad er egentlig grunden til dette?

”Når man skal bygge store projekter, sat i værk af stater, amter eller kommuner, skal de altid udbydes. Og da vi altid har været interesseret i konkurrencer, er det klart, at vi er kommet til at bygge disse kulturpaladser, som du kalder dem. I modsætning hertil har der ikke været så mange konkurrencer om boliger, og derfor har vi ikke arbejdet ret meget på den front. Det ville jeg gerne have gjort. Men i min tid har jeg faktisk kun bygget mit eget sommerhus, der står færdig til Sankt Hans 2008, og så en enkelt villa. Men der er også meget prestige i kulturbyggerier – som tager sig ud som monumenter i byrummet, og det er jo spændende opgaver. Vi har også holdt af spændingen ved de mere komplicerede bygninger.”

Når vi ser på det næste byggeri – nemlig Operaen på Holmen fra 2004, så var der tale om en ganske særlig byggesituation, idet denne store opera

Operaen på Holmen i København.

skulle opføres med lynets hast i betragtning af det krævende byggeri. Den aldrende bygherre, skibsreder Mærsk Mc-Kinney Møller, donerede Operaen til København og ville gerne nå at se den færdigbygget. Flere af dine arkitektkolleger har udtalt, at det krævede mindst fem år at bygge operaen, men du fik kun fire. Det er et teknologisk vidunder og en af de mest avancerede operaer i verden. Fra Operaen får man desuden et fascinerende blik ud på København. Hvordan oplevede du selv byggefasen – med alle de forskellige problemer, den danske offentlighed allerede har kendskab til?

”Problemet med det hus var, at bygherren blandede sig i byggeriet under hele dets tilblivelse. Et andet problem var placeringen, som bl.a. arkitekturprofessoren Carsten Thau har kritiseret. Man har fremhævet, at akse fra Amalienborg østover til Amager er brudt. Men i en millionby må man finde sig i, at der hele tiden kommer nye naboer til, ligesom der har været mange tidligere. Med det synspunkt ville man ikke kunne bygge nyt overhovedet. Man må være indstillet på at bryde tabuer, for en by er levende og ekspanderer hele tiden. Placeringen var imidlertid givet på forhånd og ikke noget, jeg havde indflydelse på.”

Føler du, at det blev dit projekt alene, eller har der været for mange kokke, der fordærvede maden?

”For det første vil jeg sige, at projektet slet ikke er færdigt endnu. En stor plan for hele området er ikke realiseret. Der skulle ligge boligkvarterer på begge sider af Operaen. Der er en ikke-offentliggjort lokalplan, som er vedtaget af Københavns Kommune. Men skibsrederen ønsker ikke, at det skal bygges. Hans Opera skal ligge der solo – ingen naboer må konkurrere om

pladsen – så længe han lever. Når bygningerne engang bliver opført, vil der opstå et miljø på holmen. Det har været meningen fra starten. Vores tegnestue har tegnet 13 boligprojekter til dette område. Med hensyn til Operaen, så er jeg mægtig glad for den. Men når jeg viser gæster rundt, siger jeg gerne, at det og det ikke skulle have været der. Sådan er det. Der har været en række kompromiser – bl.a. den såkaldte 'grill' foran kuglen af ahorntræ. Det var ikke planen, at den skulle have været der. Jeg foreslog desuden, at David Hockney skulle designe bl.a. scenetæppet, men det blev desværre Per Arnoldi. Vi var i det hele taget meget uenige!”

Nogle af elementerne i Operaen er stilciter – bl.a. Jean Nouvels opera i Lucern med det udkrængede tag. Hvad siger du til den kritik?

”Det må de gerne skrive. Jeg kender Jean Nouvel så godt. Vi spiste frokost sammen kort før jul, og vi talte om det fænomen, at den ene hugger fra den anden og omvendt. Han har slet ingen problemer med det. Det er mest arkitekturanmeldere, der går op i den slags ting.”

Det tredje byggeri, som bliver opført i 2009-2010, men som lå færdigt på tegnebordet allerede i 2005, er Reykjavik Koncert- og Kongrescenter; der skal samle byens centrum med havneområdet. Hvilke overvejelser gjorde du forud for dette byggeri?

”Byggeriet ligger på et meget prominent sted i Reykjavik. Det er private investorer, der satser meget på dette store projekt. Per T. Jeppesen, en af tegnestuens seks partnere og medlem af den daglige ledelse på tre mand, har forestået projektet. Bygningen er placeret ude ved kysten mellem havet og himlen. Dens facade, som bliver bearbejdet af billedkunstneren Olafur Eliasson, vil tage sig forskellig ud afhængig af, hvorfra betragteren ser den. Facaden fremstår kalejdoskopisk og afspejler derved de mange forskellige aktiviteter, der finder sted inde i bygningen. Selve den arkitektoniske form er inspireret af den dramatiske islandske natur med vulkaner, geysere, lavalandskaber og vandfald. Der er fx et kig ud til Esja-bjerget mod øst fra foyeren i koncertbygningen og fra de to andre foyerer kan man se ud over byen og havet. De tre foyerer hænger som forskudte klipper på bygningens krop.”

Hvor meget har du fingrene ned i projekterne, efter at du er gået på pension?

”Jeg går hen på tegnestuen hver dag – næsten. Og jeg blander mig, når og hvor der er opstået problemer, eller hvor der foregår noget meget interessant,” ler Henning Larsen.

Den eneste af de her nævnte og diskuterede bygninger, der ikke vender sig mod vandet, er Uppsala Koncert og Kongress, som blev indviet i 2007. Hvilke forhold har især spillet ind, da I byggede dette høje og meget særprægede hus, som minder om en minimalistisk kube, der synes at blive sprængt indefra?

Uppsala Koncert og Kongress

”Huset har et helt specielt udgangspunkt i byen. Uppsala er en gammel by med store monumenter – dels domkirken, dels det gamle slot. Det er fantastiske bygningsværker, der ligger højt oppe over byen. Udgangspunktet for projektet var en dialog med disse gamle monumenter. Den fine, gamle by ligger på det ene højdedrag, mens plebejerne bor på et højdedrag på den anden side af floden Emajögi. Vi ønskede, at vores Koncert- og Kongress, der ligger i den gamle fattige bydel, skulle gå i dialog med monumenterne. Når man står oppe i koncerthuset, er man næsten på niveau med slottet. Vi har forsynet huset med nogle spejlende, metalliske facader, så det fremstår som en stor, spaltet krystal. Den lodrette spalte tillader publikum at gå ind i bygningen fra to retninger. Dels fra det livlige torv, Vaksala Torg, dels fra den gamle, historiske by. Der er en storslået udsigt til Uppsalas skyline. Bygningen er 37 meter høj og er et moderne monument i byen – og et modspil til de nævnte gamle monumenter.”

Hvad har været din til dato største arkitektoniske sejr?

”Det har vel trods alt været Operaen på Holmen”, smiler Henning Larsen.

Lisbeth Bonde

FÖR EGEN RÄKNING

EN RENÄSSANS FÖR DET NORDISKA SAMARBETET

Pol.mag. Jan-Erik Enestam är direktör för Nordiska rådets gemensamma sekretariat i Köpenhamn sedan hösten 2007. Han har varit ordförande för Svenska Folkpartiet i Finland och beklätt en rad ministerposter under åren 1995-2006 – bl. a. som försvars-, inrikes-, miljö- och samarbetsminister.

Artikeln bygger på det uppmärksammade anförande som Enestam höll vid seminariet "Norden i EU" i Stockholm. Seminariet anordnades av Norden i Fokus och UD den 25 januari 2008.

Jan-Erik Enestam

Foto: *Johannes Jansson (norden.org)* januari 2008.

Mitt utgångspostulat är att det nordiska samarbetet upplever en renässans, att det finns ett momentum för mera nordiskt samarbete, både internt i Norden, men också i olika regionala organisationer, såsom Östersjö-, Arktiskt- och Barentssamarbetet och icke minst inom EU och globalt. Nordiska rådets 59:e session i Oslo på hösten 2007 och de nordiska statsministrarnas ökade engagemang är goda exempel på detta.

Orsakerna till det nymornade intresset är flera. En är att de "nya" nordiska EU-medlemmarna Sverige och Finland inte längre är nya. Både politiker och tjänstemän behärskar EU-rutinerna på ett helt annat sätt än i början av medlemskapet. Icke EU-medlemmarna Norge och Island upplever att de fortsättningsvis kan använda det nordiska samarbetet som en kanal till EU. En annan är att EU27 är helt annat än EU15. Inom EU27 uppstår "blockbildningar" mera naturligt än i EU15. Och EU27 behöver regionala samarbetspartners i betydligt större utsträckning än EU15. Det för vitryska studenter inrättade exiluniversitetet i Vilnius, European Humanities University, är ett samarbetsprojekt mellan EU och Nordiska ministerrådet. I förverkligandet av EU:s politik för den Nordliga dimensionen är likaså Nordiska ministerrådet samarbetspart.

Arbetsfördelningen mellan de olika aktörerna i de olika regionala organisationerna har klargjorts så att dubbelarbete undviks. I den parlamentariska Östersjökonferensen, BSPC, sköter Nordiska rådet sekretariatsfunktionen, och NR företrädar de nordiska länderna, för att nämna ett exempel.

Detta momentum borde utnyttjas. Norden borde i högre grad agera och tala med en röst i EU. Jag menar att tiden är inne för en nordisk "blockbildning" – notera citationstecknen – inom EU. "Blockbildningen" skulle inte vara exkluderande, utan öppen för likasinnade EU-länder. Den skulle gälla de olika

ministerråden i högre utsträckning än hittills, men också i EU-parlamentet då det är möjligt. Norden kunde ha en mera koordinerad politik då det gäller t.ex EU:s grön- och vitböcker. Relevanta policydokument borde granskas med nordiska glasögon, såväl på parlaments- som på regeringsnivå.

Ett område där vi redan koordinerar vår politik i EU är miljön. EU-frågor behandlas på de nordiska miljöministrarnas möten som därtill i regel anordnas inför EU:s miljöministermöten. Liknande modeller kunde tillämpas också inom andra sektorer. Det gäller inte minst forskning och innovationer, där vi haft stor framgång.

Norden har en central roll inom just miljö- och klimatpolitiken de närmaste åren. Sverige leder EU under andra hälften av 2009 och då ska världen förhoppningsvis enas om ett nytt globalt klimatavtal. Och det är i Köpenhamn, på FN:s stora klimatkonferens, som avtalet ska godkännas. Allt är därmed upplagt för ett intensivt nordiskt klimatsamarbete.

Senast i juni 2009 ska EU-kommissionen presentera sitt förslag till en Östersjöstrategi. Detta är en högt prioriterad fråga för det svenska EU-ordförandeskapet. Vårt mångåriga engagemang i Östersjöregionen ger goda förutsättningar för nordiska inspel. Icke minst viktigt är att se till att kopplingen mellan EU:s kommande Östersjöstrategi och EU:s existerande politik för den Nordliga dimensionen bibehålls. Utan denna koppling faller inte endast Norge och Island utan också Ryssland utanför. Och en Östersjöstrategi som inte innefattar Ryssland som en jämbördig samarbetspart är ingen effektiv strategi.

Samma logik som i tiden ledde till grundandet av Nordiska rådet och litet senare till Nordiska ministerrådet gäller fortfarande; tillsammans är vi starkare, både då det gäller att klara av de utmaningar vi står inför, men också då vi vill dela våra nordiska värderingar – demokrati och jämlikhet, inte minst mellan könen, rättvisa och ömsesidig respekt – med andra länder. Tillsammans har vi större förutsättningar att se till att globaliseringens vinster fördelas rättvist, så att en uppdelning i vinnare och förlorare undviks.

Rationaliteten för utökat och fördjupat nordiskt samarbete på alla plan kan uttryckas med ett lätt förvanskat citat av det populära svenska barnprogrammet:

”Fem myror är mera än tre elefanter”.

Jan-Erik Enestam

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

TILL FÖRSVAR FÖR ETT NORDISKT SAMMELSIURIUM AV MÄNSKLIGA MÖTEN

Det nordiska samarbetet är till stor del dess möten – människor som träffas från flera grannländer i övertygelse om att de har något att lära av varandra. Denna bild av det nordiska samarbetet bekräftas vid en hastig genomläsning av de sektorsprogram som fogats till det svenska ordförandeprogrammet detta år i Nordiska ministerrådet.

Många sammanträden, ministermöten och konferenser är det. Mera sällan anar man en sådan grad av konkretion att det nordiska samarbetet lovar att leda fram till sådant att monument kan reses för att hufgästa resultaten. Människor möts, byter erfarenheter, berättar hur problem tacklas, spånar ibland tillsammans på en ny idé och lär av varandra.

Detta är det nordiska samarbetets vardagslunk. Så var det redan på 1920-talet i Föreningarna Nordens verksamhet. Så har det fortsatt. Och det är alltså jämt vad som gäller som den kan se som exempelvis tar del av verksamhetsplaneringen i Nordiska ministerrådet, Nordiska rådet, Föreningarna Norden och flera hundra andra nordiska samarbetsorganisationer.

Att synliggöra resultatet av denna oerhört omfattande nordiska mötesverksamhet är inte lätt. Nätverken är så tätt sammantvinnade och så inflätade i varandra att den som söker överblicka dem lätt förlorar sig i vad som framstår som ett sammelsurium. Detta är en förbannelse för dem som framhårdar i tilltro till det nordiska samarbetets värde i en tid där mätbara resultat, kvartalsredovisningar, målstyrning och periodiserade utvärderingar utgör närmast heligförklarade budord.

Jag har många gånger hävdad att ett av de beslut som har haft störst betydelse för ekonomi och arbetsmarknad i 2000-talets Norden togs av en för omvärlden okänd och i tiden ouppmärksammas kommitté i Nordiska ministerrådet. Jag brukar peka på den kommitté för nordiskt samarbete på telekommunikationens område som tog beslutet om NMT – en nordisk mobiltelefonstandard – för snart tre decennier sedan. Få gör invändningar när detta beslut framhävs som mycket betydelsefullt.

Men det är osannolikt att ens de som tog beslutet insåg dess betydelse. Och det tog i vart fall många år innan omvärlden till fullo insåg värdet. Det var kanske först efter det att nordiska företag, sådana som Nokia, Sonera, Ericsson, Telia, Kinnevik och Telenor, i samverkan med de nordiska staternas politiska organ i kraft av den styrka som NMT gett dem, steg för steg lyckades göra GSM till världsstandard.

Det har varit möjligt för nordiska samarbetsorgan, totalt oglamourösa statliga samarbetsorgan i samverkan med affärsintressen, att fatta framsynta

samarbetsbeslut som lett fram till global succé för nordiska aktörer. På mobiltelefonins område är detta ett faktum. Och betydelsen sträcker sig långt längre för de nordiska samhällena än vad som framgår av de närmast berörda företagens resultaträkningar.

Nu är det ändå relativt lätt att argumentera för att sambandet mellan beslutet i det nordiska samarbetsorganet för flera decennier sedan och exempelvis Nokias framgångar idag existerar och är betydelsefullt. Väsentligt svårare är att tydliggöra betydelsen av det som ytterst lade grunden till att samarbetsorganet alls hade legitimitet, att mötesdeltagarna hade intresse av att mötas och enas och att de alls kunde förstå varandra och lita på varandra.

Det nordiska samarbetet vilar på en föreställning om att en gemensam identitet existerar. Vi vet genom opinionsundersökningar, och många människor vet genom sina personliga erfarenheter, inte minst i umgänget med en icke-nordisk omvärld, att den är starkt förankrad.

Norden är i orden, sa den isländska författaren Einar Már Guðmundsson när han tackade efter att ha erhållit Nordiska rådets litteraturpris för år 1995. Bättre kan det kanske inte sägas. Språk och kultur är det som väver Norden samman, det som skapar och upprätthåller en nordisk identitet och det som gör att en gemensam tillit kan skapas. Det är den vilja till samförstånd som gjorde det möjligt för ett nordiskt samarbetsorgan att fatta beslut om och, inte att förglömma, att förverkliga NMT eller det djupa förtroende som Ingvar Carlsson menar var avgörande för att beslutet om byggande av Öresundsförbindelsen i praktiken fattades blott och bart genom ett handslag mellan honom och Danmarks Svend Auken.

De nordiska statsministrarna har nu fattat beslut om att fokusera det nordiska samarbetet på att i samverkan söka möta globaliseringens utmaningar. Initiativet togs av Danmarks statsminister Anders Fogh Rasmussen, ledde fram till ett inriktningsbeslut vid de nordiska statsministrarnas sommarmöte i Finland 2007 och ska från och med i år tillämpas i praktiken i Nordiska ministerrådets verksamhet.

”Det handlar om att stärka Nordens samlade konkurrenskraft i en globaliserad värld och att med gemensamma ansträngningar bryta utanförskapet på arbetsmarknaden i våra länder. Det handlar om ökad samverkan för att finna gemensamma svar på klimatfrågan och samarbete inom forskning samt kultur. Sist men inte minst handlar det om att vässa och fokusera det nordiska samarbetet.”

Så har statsminister Fredrik Reinfeldt formulerat ambitionen i förordet för det program för ordförandeskapet som Sverige arbetar efter i Nordiska ministerrådet detta år. Reinfeldts formuleringar visar kanske på hur statsnyttan presenteras i vår tid – för alla länders regeringar tycks ett övergripande mål vara att kunna hävda sig väl jämfört med andra stater. Uttalandet visar också

att det nordiska samarbetet utgör ett exempel på det allt mera meningslösa i att försöka göra skillnad på inrikes- och utrikespolitik – det är allt oftare som att dra en linje i vattnet.

Den nordiska samarbetsministern i Sveriges regering, Cristina Husmark Pehrsson, har i ett tal formulerat vid ett seminarium ordnat i samverkan mellan Föreningen Norden och ABF vidare utvecklat det svenska programmets innebörd:

”Satsningen kommer i ett första skede att exempelvis handla om att utveckla forsknings- och innovationsområdet, stärka utbildningsområdet, analysera klimatförändringarnas konsekvens på de nordiska naturresurserna samt profilera Norden som center för kreativa industrier. Dessutom ska samarbetet på energiområdet stärkas, här avses särskilt den nordiska elmarknaden.”

Makthavarna i stater, även i stater i samverkan, ser det som en självklar uppgift att leda staternas utveckling. Att se till att den politiska dagordningen motsvarar tidens krav är en krävande uppgift, i synnerhet i en tid när journalistiken allt mer styrs av vad som bedöms vara kommersiellt riktigt med tanke på nästa kvartalsredovisning. När statsminister Reinfeldt talade vid det Globaliseringsforum som samlat de fem nordiska statsministrarna och en rad andra personligheter i Riksgränsen i april markerade han vad som borde finnas högt upp på agendan:

”Vi vet att klimatfrågan är på riktigt. Vi vet att människans sätt att leva påverkar livet på jorden och det oavsett var på vår planet vi lever. Vi vet också att vi måste finna vägar till minskade utsläpp och ett mer hållbart sätt att leva. En stor utmaning. Kanske den största för vår generation.

Frågan är om klimatutmaningen också kan öppna möjligheter för en nordisk modell? En modell som framgångsrikt visar att det går att förena ekonomisk tillväxt med minskade utsläpp av växthusgaser.”

Att ställa frågan hur Norden på bästa sätt kan anta och rätt utnyttja globaliseringens utmaningar är inte bara vällovt – det är nödvändigt. Och även om det finns åtskilliga särintressen som menar att just de själva bör beviljas undantag när det gäller att begränsa eller hindra utsläpp av klimatpåverkande gaser, så är det svårt att i vår tid finna ett mera spännande politiskt mål än det som innebär att Norden ska försöka påvisa hur ekonomisk tillväxt och minskade utsläpp av växthusgaser kan förenas. En sådan politik har goda förutsättningar att vinna brett stöd hos den allmänhet som dessbättre också utgör valmanskår i de nordiska länderna.

Jag vill dock i all anspråkslöshet höja ett varningens finger. Till alla dem som strävar efter att fokusera det nordiska samarbetet, som vill minska antalet projekt och mötesfora och som söker strömlinjeforma samarbetet enligt varje allt kortvaraktigare epoks politiska mode vill jag säga: Betänk att många av de allra viktigaste politiska reformerna kommit till stånd först efter att ett hårt motstånd från den härskande makteliten kämpats ned. Och glöm inte att åtskil-

ligt av det som vi idag bedömer som epokgörande vetenskapliga framsteg och innovationer i sin tid kom till stånd i trots mot tidens etablissemang – inte tack vare den.

Jag tror inte att det vare sig är romantiskt eller naivt att hävda att det är genom ömsesidig språkförståelse och upplevelser av en gemensam kultur som nordiska framgångar grundläggs. Av det skälet blir jag orolig om kulturområdet nedprioriteras i det nordiska samarbetet.

Och det är just av det skälet som jag finner tröst i att sektorsprogrammen för det nordiska samarbetet också år 2008 främst präglas av en mångfald av möten, diskussioner och konferenser. Resultaten kan dröja – men de uteblir inte. Det är genom många möten på ett brett fält som det nordiska samarbetet kan stå starkt – också i globaliseringens tid.

Anders Ljunggren

BOKESSÄ

LIVET SOM TEKST.

Nye litterære biografier i Norge

I et foredrag i Det norske Videnskaps-Akademi i 1995 snakket jeg om den litterære biografien som en utfordring både for forfatterne av dem og for litteraturvitenskapen som fag. Jeg begynte med å si at ”den litterære biografien er etter alt å dømme den vanskeligste, mest komplekse og mest problematiske av alle prosaens langformer.” Det er selvfølgelig et provoserende utsagn, hvis man tror at alle tekster som benytter historisk eller dokumentarisk materiale er ”sannere” enn alt annet og ikke først og sist er historiefortelling. Jeg var likevel ikke i tvil om at biografiske arbeider både var legitime og nødvendige, men at fristelsen til å koble altfor direkte mellom liv og diktning for mange ble for sterk. Noen år senere vet vi at biografien, som ventet, har motstått alle angrep fra teoretisk hold – i all hovedsak ved å overse dem fullstendig. Vi har fått et eget ”Biografisk selskap” i Norge, og store biografier er satt ut til skribenter man forventet skulle kunne kaste nytt lys over for eksempel Hamsuns og Ibsens liv. Det ene vi helt klart kan se, er at det kildekritiske og selve dokumentasjonen (noter, bibliografier og lignende) er blitt bedre med årene, og at det nå ikke i samme grad som en periode er skjønnlitterære forfattere som skriver om sine favoritter, forbilder eller slektninger. Vi har hatt mange, av og til spennende bøker, av det slaget: Kjartan Fløgstad om Claes Gill, Edvard Hoem om Nordahl Grieg, Espen Haavardsholm om Aksel Sandemose. Men om det nå er faglitterære eller skjønnlitterære forfattere som skriver biografier, ser ikke ut til å gjøre stor forskjell. Biografien er ikke bare populær, den nærmer seg å være en populærgenre, med faste mønstre, klisjeer, fordommer – uavhengig av enhver ny innsikt både i fortellingens egenart og i forholdet mellom miljø, bakgrunn, historie, sosial situasjon og tekstproduksjon.

Forholdet mellom en dikters biografi og vedkommendes litterære arbeider har alltid vært viktig og omstridt i litteraturvitenskapen, og når konteksten – dvs. alle mulige rammer vi leser og forstår litterære tekster i forhold til – igjen er blitt viktig, kan man oppfatte forfatterlivet som én blant mange mulige kontekster man med omtanke og forsiktighet kan lese dikterverker imot. I alle biografier som nevnes eller omtales grundigere nedenfor, er det etter min oppfatning for lite om den litteraturen dikterne skrev og som burde være hovedgrunnen til at det skrives store biografier om dem i dag.

Skaff deg et liv!?

Først noen ord om en bok om biografigenren som nettopp er kommet ut og som har fått en positiv om enn blandet mottakelse – *Stephen Waltons Skaff*

deg eit liv! Om biografi (2008). Dette er en artikkelsamling hvor de eldste artiklene – som også er de beste – ble skrevet før Walton selv forsøkte seg i genren – med den avvikende og eksperimenterende biografien *Ivar Aasens kropp* (1996). Og mens han den gang mente at man like gjerne kunne la være å skrive biografier, antyder han nå litt ironisk at alle biografer burde prøve på å skrive sin egen selvbiografi. Det har seg nemlig slik at biografer velger å biografere den eller dem som mest ligner på dem selv, for så å gjøre dem enda mer lik! De ønskene Walton har for biografien ut over at den bør søke nye former, er i og for seg lett å si seg enig i, fra et faglig eller vitenskapelig ståsted, både hva selvrefleksjon og tydelig fortellerstemme vedkommer. Jeg tror ikke Waltons ønsker vil bli etterkommet annet enn en sjelden gang, for det ligger en grunnstruktur i bunnen av selve tanken om å skrive om et liv, og det kan kalles ”fra vugge til grav”, kronologisk fremstilling, årsakssammenhenger, sterk orientering og styring mot viktige punkter i livet, der motstand og motgang som til slutt overvinnes er ett blant mange faste mønstre.

Noen biografer har så mye materiale – dagbøker, brev, notater – at den avdøde forfatteren nærmest bestemmer innretning og utvikling i biografien. Slik sett kan man spørre seg hvor gunstig det var at biografien om Olav H. Hauge i så enorm grad bygger på fem bind dagbøker som er utgitt. Eller hvordan i all verden det er mulig å skrive en biografi om Olav Duun, som var en intenst privat person og der brev eller personlige papirer ikke finnes? Men det er faktisk gjort, utførlig og grundig, så utrolig det enn kan høres.

Norske forfatterbiografier i 2007

I *NT* 1/2008 har jeg tidligere omtalt det som kanskje var den grundigste og beste blant mange interessante og velskrevne biografier i 2007 – *Anne-Lise Seips Demringstid. Johan Sebastian Welhaven og nasjonen*. Den gir et balansert og nyanserikt bilde av Welhavens liv, stridigheter og diktning, med innblikk i en tid da ”nasjonen” og ”det norske” ble etablert og der 200-årsjubelanten Welhaven sto sentralt. Jeg nevner dette bare innledningsvis, siden det er jubileer som ofte avgjør om eller når en biografi kommer ut. Bind II av Ivo de Figueiredos biografi om Henrik Ibsen kom ut i 2007, fordi det ble bestilt en biografi om Ibsen til 100-årsmarkeringen for hans død! Olav Vesaas skrev biografi om sin mor, Halldis Moren Vesaas, siden det var hundre år etter hennes fødsel, mens tre biografier kom ut fordi dikterne på et eller annet vis kunne sies å ha debutert i 1907 – Sigrid Undset, Olav Duun og Johan Falkberget. Det ser faktisk ut som det bare er biografien om Sven Elvestad, alias Stein Riverton, som har kommet ut fordi den var ferdig og klar til utgivelse, uten at noen feiret eller festet i jubileumssammenheng.

Undset og Duun

To av jubilentene som er nevnt ovenfor, ble markert her i tidsskriftet i fjor (NT 4/07), nemlig Olav Duun og Sigrid Undset. Derfor skal det her bare tilføyes noen korte observasjoner om biografiene deres. Det var knyttet en del forventninger til Sigrun Slapgards nye og heldekkende biografi om Sigrid Undset – ikke minst var det lovet omfattende ny kunnskap fra tiden i USA under krigen. Det har da også blitt en god biografi, selv om den kanskje ikke helt innfridde enkeltes forventninger. Dessverre er det nok også slik at biografien og alt annet rundt Undsets forfatterskap i jubileumsåret etter alt å dømme bare har gitt forfatterskapet et kortvarig løft før hun igjen hører til litteraturhistorien og bare i liten grad leses. Olav Duun har vel heller ikke den status forfatterskapet fortjener, men aktiviteten rundt forfatterskapet er ganske høy og har vært det gjennom mange tiår. Så skjedde altså det i 2007 at den norske forfatter jeg mente minst lå til rette for å bli fremstilt biografisk, fikk en svær biografi – *Heming Gujords Olav Duun. Sjøtrønder og dikter*. Mer enn en biografi må boken sies å være en kontekstuell lesning av Duuns verk, der konteksten utgjøres av en dose biografi (minimal), sosiologisk og antropologisk og mentalhistorisk refleksjon, noe omkring resepsjonen med vekt på problemfelt innenfor landsmålsleiren, lesninger av hovedverk i forfatterskapet, og spekulasjoner omkring politiske og etiske problemstillinger der Duuns kontakter med Tyskland i mellomkrigstiden utgjør en altfor stor del. Som sammenskriving av alt vi vet om Duun, er boken likevel svært nyttig.

Johan Falkberget

De fleste biografier som skrives i Norge i dag kan trygt kalles ”tradisjonelle,” og selv om det kanskje oppfattes som kritikk, fortjener den absolutt tradisjonelle biografien som *Sturle Kojen* har levert om Johan Falkberget også mye ros. Kojen har et nært forhold både til den verden Falkberget skrev fra og til Falkbergets bøker. Han kjenner Falkbergets liv i detalj, men følger hovedtrekkene heller enn å fordype seg i småting. Det er uvant og faktisk gledelig at vi får en biografi – som i noen grad også er en litterær biografi – som ikke tror at alt skal og må med, og som derfor klarer seg med 300 boksider!

Det er vanskelig å se at den nye biografien i større grad tegner et nytt portrett av dikteren, og det er umulig å lese seg til at Falkberget var den stridsmannen tittelen bærer bud om. At han var engasjert samfunnsborger og i perioder også aktiv politiker som kjempet for sine særinteresser og dermed kom til å bety mye for Rørossamfunnet, er det overhodet ikke tvil om. Biografiens andre undertittel – ”forteller” – er uangripelig; for visst kunne Falkberget fortelle, slik han gjør det i utallige mindre viktige bøker både fra før ”den egentlige debuten” i 1907 og mellom de store romanene. Storverkene – bøker som *Den fjerde nattevakt*, *Christianus Sextus* og *Nattens brød* – hever seg høyt over alt

annet han skrev, og her tror jeg det trengs et mer presist begrep enn forteller for å forklare og forstå hva som gjorde disse bøkene mulig. Som det meste ellers har de runnet av dype røtter i gruvesamfunnets hundreårige rikdom av historier og legender, og de er basert på historisk kunnskap så vel som en dyp forståelse av menneskers livskamp under skiftende, men alltid harde forhold. Kojen gir gode beskrivelser av Falkbergets hovedverk, kanskje særlig av den utholdenhetsprøve det var å få dem avsluttet gjennom tunge år under krigen og senere som gammel og trett mann. I et større perspektiv er det disse bøkene dikteren vil bli husket for, og jeg tror det ville vært riktig nå å skille enda tydeligere mellom det alminnelige og jevne, og det helt enestående og fenomenale i Falkbergets litterære karriere. Drømmen om Nobelprisen i litteratur er en gjenganger i biografier om norske diktere, men har i denne boken fått den beskjedne omtale den fortjener. Mer interessant er Falkbergets drøm om å skrive den store boken om general Armfelt og felttoget inn i Norge. Det er stor synd at det aldri ble noe av denne boken, for ingen ville ha vært bedre rustet til en slik oppgave enn dikteren fra Rugeldalen.

Falkberget var sosialist og kristen, men som Kojen skriver, ”begge deler etter sin egen mal”. Forfatterskapet viser et romslig menneskesyn, og forvalter et kjærlighetsbudskap der alle mennesker er verdifulle og der kjærlighetens gjenskapermakt er viktig. Med en bergverksmetafor kan man si at Falkberget visste at det kunne finnes rikdom i det gråeste fjell, men også at slagg er en benevnelse fra gruvedriften som aldri må overføres på mennesket. Til det er hver enkelt for verdifull. Når dikteren i sitt eget liv viste en generøsitet og omtanke for andre som nesten var grenseløs, er det konsekvens og sammenheng mellom liv og diktning. En lang arbeidsdag som skrivende og tenkende og aktivt samfunnsmenneske har fått en balansert og gjennomtenkt fremstilling i Sturle Kojens biografi.

Sven Elvestad / Stein Riverton

Sven Elvestad alias Stein Riverton er et fenomen i norsk avishistorie, slik han er det i historien om norsk krim- og spenningslitteratur. I litteraturhistorien i sin alminnelighet blir han derimot fort en parentes som en blant mange som produserte masselitteratur utenfor det etablerte litterære kretsløp. Ut fra en slik forståelse er det kanskje rimelig at en stor og heldekkende biografi om mannen bare i liten grad er blitt en forfatterbiografi, og i enda mindre grad en litterær biografi. Selvsagt finnes det mange og gode tilløp til begge deler innenfor den detaljerte og tette kronologiske beretning om Sven Elvestad som *Bernt Roughvedt* har skrevet. Den følger Elvestads alle ytre bevegelser gjennom 50 år, så lenge de lar seg dokumentere. I tillegg går Elvestads rotløshet, angst og uro som en rød tråd gjennom biografien, og det søkes forklart i barnsopplevelser og særlig det at faren ble borte på sjøen. Med så mye mate-

riale som biografen disponerer over i Elvestads tilfelle står han i fare for å la det komme i veien for en dypere forståelse av hva som drev mannen og verket. Men det finnes gode tilløp til analyse, tolkning og vurderinger når det gjelder ulike valg i Elvestads liv. Biografens stemme er i og for seg tydelig nok, men man kunne ønske at han oftere løftet blikket fra sitt materiale og vurderte det med litt større avstand. I all hovedsak skrives Elvestads liv ned som om det var slik det var. Det er blitt sagt at biografier er hardt arbeidende pragmatikere som sjelden stiller spørsmål eller problematiserer sin egen fremstilling. Kanskje er det en styrke i en biografi som fokuserer på levd liv, miljø og samtid – ikke på forholdet mellom liv og diktning.

Sven Elvestad (1884-1934) kom fra fattigslige kår i Halden. Han viste tidlig skrivetalent, og ble journalist i svært ung alder. Han kom til Kristiania, der han fra 1910 til sin død var tilknyttet *Tidens Tegn*. For sine intervjuer og reisebrev oppnådde han legendestatus; bl.a. fordi han på sine reiser og lange opphold i Tyskland og Italia møtte personer som skulle komme til å forandre verden: Mussolini og Hitler. Han levde et noe forsinket bohempliv sammen med den litterære elite både i Kristiania, København og Stockholm. Han var homoseksuell, og la ikke skjul på sin legning i og med at han levde i mer eller mindre åpne forhold både her hjemme og ute, men omga seg også med så unge gutter at debatten etter biografien har dreid seg om hans pedofili og fascisme mer enn noe annet. Han hadde ikke utseendet med seg, som det heter, men ble likevel beleiret av flere kjente kvinner i samtiden. Han var fullstendig alkoholisert – normalkonsumet av vin lå mellom 12 og 14 flasker om dagen forteller biografien! Likevel leverte han sine ting til avisen, og skrev i rykk og napp et hundretalls bøker og føljetonger. Han skapte Asbjørn Krag og han skapte Knut Gribb. Så begikk han en kriminalroman i verdensklasse, *Jernvognen*, og ble bestselgende krimforfatter både hjemme og ute. I sine holdninger var han antidemokratisk og nærmest fascistisk; dypt pessimistisk i forhold til fremskritt og modernisering, selv om han også kunne begeistres av det nye.

Roughvedts bok lever helt opp til sin undertittel – den er helt og fullt en bok om Sven Elvestad og hans samtid, eller Elvestad i sin samtid, i samspill og kontakt ikke minst med sine norske kollegaer – Kjær, Krog, Wildenvey, Haukland, Fangen. Men samtiden handler også om et Europa i krise og krig, om hendelser og opplevelser i Tyskland og Italia i årene etter første verdenskrig, om fyll og rangel og et rotløst og rastløst liv som tross alle rundt ham gjorde Elvestad ensom, angstfylt og livstrett. Biografien sannsynliggjør at det var et under at han ble 50 år gammel, men det mest forunderlige – som det ikke spekuleres mye over – er hvordan han kunne skrive så mye og så vidt mye godt under slike omstendigheter.

Biografiens hovedtittel er kanskje et opplagt valg. Men for meg signaliserer den en helt annen bok enn undertittelen gjør, og denne andre boken har

vi ikke fått. ”Riverton” skaper forventninger om en litterær biografi, en bok om forfatteren og hans verk, om de evner og forutsetninger som gjorde det mulig å skape den litteratur vi i dag knytter navnet til (selv om Elvestad også brukte andre psevdonymer og ga ut flere bøker under eget navn). *Riverton* er et grundig og stort arbeid, nesten litt overlesset, av og til noe langsomt og tregt i fremstillingen fordi så mye skal med og fordi alt forekommer å være like viktig.

Hans H. Skei

Bokliste:

Heming Gujord. *Olav Duun. Sjøtrønder og dikter*. Aschehoug Forlag, Oslo 2007.

Sturle Kojen. *Johan Falkberget – forteller og stridsmann*. Aschehoug Forlag, Oslo 2007.

Bernt Roughvedt. *Riverton. Sven Elvestad og hans samtid*. Cappelen, Oslo 2007.

Sigrun Slaggard. *Sigrid Undset. Dikterdronningen*. Gyldendal, Oslo 2007.

Stephen Walton. *Skaff deg eit liv. Om biografi*. Det Norske Samlaget, Oslo 2008.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

VILHELM MOBERG SOM JOURNALIST

För Vilhelm Moberg var journalistiken från början ett levebröd, men något som han aldrig kunde släppa. ”En gång journalist, alltid journalist”, som Moberg skrev i memoarboken *Berättelser ur min levnad*. Journalistiken hade alltid en central roll i hans skrivande, fast den av många setts som en bisyssla. Men det var den inte, journalistiken har kommit i skymundan för epiken, hävdar litteraturvetaren *Anna-Karin Carlstoft Bramell*, som 2007 disputerade i Lund på avhandlingen *Vilhelm Moberg tar ställning*.

Carlstoft Bramell driver tesen att Mobergs skönlitterära och journalistiska texter är varandras förutsättningar. Oavsett genre återkommer samma teman och frågeställningar i olika skepnad och med många förbindelseänkar verken emellan. Hon har gått igenom Mobergs journalistiska författarskap ända från tidigt 1920-tal till författarens död 1973. Därtill har hon valt ut sex stridsskrifter och fyra romaner (*Rid i natt*, *Det gamla riket*, *Domaren* och *Sagoprinsen*) för att komplettera det journalistiska materialet. Tonvikten ligger på perioden 1939-1962, då Moberg var mest engagerad i samhällsfrågorna – som journalist, opinionsbildare och polemiker.

I den kronologiskt upplagda avhandlingen får man följa Mobergs utveckling från radskrivande lokalredaktör till nationellt etablerad författare och till en samhällsdebattör som gjorde sin röst hörd i alla kanaler som stod honom till buds. Mobergs genombrott som författare kom 1927, då han efter sin första succé med lustspelet *Kassabrist* kunde börja leva på sitt författarskap. Carlstoft Bramell pekar på några viktiga erfarenheter som Moberg fick med sig från de tidiga journaliståren, till exempel rättegångsreferaten, som gav goda möjligheter att studera den mänskliga naturen liksom en konflikt med en tidningsägare som lyfte ut en notis om en rattfyllerist, som råkade vara släkt med ägaren. Den episoden återkom i Mobergs första samhällskritiska roman, *A P Rosell, bankdirektör*. Under dessa första år, från 1923, började också Moberg skriva noveller och politiska kolumner i *Social-Demokraten* under signaturen Dackeson. I en annan tidning, *Familjetidningen Smälänningen*, medverkade han varje vecka i tio års tid med personligt färgade samtidskrönikor under en annan signatur, Kniva-Heren. Carlstoft Bramell har särskilt studerat detta rika, men delvis bortglömda material för att följa opinionsbildaren Moberg bakåt i tiden.

Åren före och under andra världskriget övergav Moberg signaturen och började skriva under eget namn. Hans mest kända verk från denna tid är romanen *Rid i natt*, som också filmades. Under denna period lämnade Moberg ungdomsårens socialistiska hemhörighet och blev en skarp kritiker

av den socialdemokratiskt ledda samlingsregeringen. Särskilt aktiv blev han i Finlandsfrågan, där han pläderade för militärt stöd. Hans engagemang i Finlandsfrågan kom att betyda mycket för hans utveckling som samhällskritiker, hävdas det i avhandlingen.

I en sammanfattning av Mobergs verksamhet under krigsåren menar författaren att Moberg framför allt var patriot. Hans texter tar sin avstamp i frågan om hur den svenska friheten ska bevaras. Den är hotad, men vilken makt som hotar den är i sammanhanget mindre viktigt. Sverige är ett fritt land sedan urminnes tider och att värna friheten och oberoendet är att värna hedern. Moberg ger sig själv rollen som folktribun och skapar sin egen retorik genom att ständigt framstå som kompromisslös. På så vis gjorde han sig samtidigt omöjlig i de regeringstrognas kretsar.

Bokens mest omfattande del handlar om den kampanj i rättsfrågor, som Moberg bedrev på 1950-talet i tidningsartiklar (främst i tidningen *Arbetaren*), i föredrag och i diktens form. Moberg blev själv en av de viktigaste aktörerna i denna "rättsrötedebatt". Den handlade om tre-fyra affärer, som i och för sig var åtskilda, men genom att de pågick samtidigt och handlade om anklagelser från myndigheters och ämbetsmäns sida kom de att kopplas samman. Huvudpersonerna var pastorn Karl Erik Kejne som kritiserat polisen för att inte ingripa mot kretsar som utnyttjade ungdomar på glid, direktören Kurt Haijby som pressat hovet på pengar för att inte yppa en påstått homosexuell förbindelse med kung Gustav V och rådman Folke Lundqvist som häktats för en rad trolöshets- och bedrägeribrott.

Moberg lade ner mycket kraft på dessa affärer, men – menar Carlstoft Bramell – ibland lät han sig ryckas med av fantastiska historier och rykten; han framstår som alltför okritisk i sitt förhållningssätt till både Kejne och Haijby. Hon poängterar att Moberg går ut ur journalistens traditionella, objektiva roll när han presenterar sina efterforskningar. Han vill aktivt förmå publiken att ta ställning och därtill agera.

I Mobergs ögon bar dock inte bara myndigheterna ansvaret för att situationen blev så infekterad i dessa rättsrötefall. Han anklagade också pressen för att man väjde för komplicerade och politiskt känsliga skeenden. Moberg ansåg att de svenska journalisterna var fega i jämförelse med till exempel de amerikanska.

Mobergs ställning som opinionsbildare är allra starkast under dessa år, menar författaren. Moberg betraktades då som en inofficiell JO och fick tusentals brev från människor som kände sig kränkta av myndigheterna. Samtidigt fick han mothugg, framför allt i socialdemokratiska *Morgon-Tidningen*, där han betecknades som en pösig ballong och där hans politiska kritik raljerades bort av tidningens kåsör. Bilden av Moberg som rättshaverist tonades också fram av hans motståndare. På flera ställen i avhandlingen framgår att Moberg var mycket känslig för kritik – och omedelbart försökte bemöta den. Carlstoft

Bramell gör en viktig iakttagelse när hon visar att Moberg egentligen hade svårt att hitta någon riktig, väl definierad, motståndare under 1950- och 60-talen, det vill säga någon som kände sig särskilt träffad av hans kritik. Dock fick landets statsminister jämte andra statsråd anledning att förhålla sig till hans journalistiska grävande i samtida frågor, inte vid enstaka tillfällen utan under en längre period. Det torde kunna betecknas som unikt, menar hon.

Kvällstidningen *Expressen* gav Moberg 1959 en möjlighet att blicka framåt och upprätta en önskelista inför det kommande decenniet. Han listar tio företeelser, varav ingen handlar om litteratur eller kulturliv. I stället är det avskaffandet av monarkin, riksdagens första kammare, statskyrkan, byråkratsamhället och sekretesslagen. Så vill han ha ett folkomröstningsinstitut efter schweizisk modell, likhet inför lagen, en appellationsdomstol för oskyldigt dömda, en utredning för att undersöka brottsligheten bland ämbetsmän och en lag som förhindrar att friska personer förklaras sinnessjuka. Han summerar därmed huvudpunkterna i sin egen samhällskritiska gärning under decenniet. Den fungerar också i avhandlingen som en god sammanfattning av Mobergs mest stridbara period.

Carlstoft Bramell konstaterar att Moberg alltid var upptagen med att formulera sin ståndpunkt. Den gemensamma nämnaren för hans texter är det explicita ställningstagandet. Han hade ingen hierarkisk syn på de genrer han gav sig i kast med. Det stoff han grävt fram som journalist återkom i de fiktiva verken. Genom pressen fick han tillgång till snabba och breda kanaler för direkt samhällsdebatt. Han kunde genom tidningarna skriva sig fram till en position som viktig deltagare i ett ständigt pågående samtal.

Men i vad mån var Moberg journalist? Det är en fråga som ständigt gör sig påmind vid läsningen av bokens alla 682 sidor. Svaret beror förstås på vad man menar med journalist. Samtidigt som Mobergs utvandrarserie vid millennieskiftet valdes till seklets bästa skönlitterära bok, utsågs Moberg i en omröstning bland Publicistklubbens medlemmar till århundradets journalist – närmast följd av Torgny Segerstedt, Barbro Alving, Jolo och Jan Guillou. Det var ett mer överraskande resultat. En tolkning av detta är att den typ av journalistik som Vilhelm Moberg bedrev – det envetna grävandet, det inopportuna granskandet och det subjektiva ställningstagandet – sammanfaller med det ideal som dagens journalister har. Moberg var helt enkelt före sin tid eller låg rätt i tiden för de journalister som internettröstade vid millennieskiftet.

Carlstoft Bramell tar påpassligt fram dessa omröstningar i avhandlingens anslag, men relaterar inte resultatet till senare tids journalistikforskning. En teoretisk tyngd lägger hon i stället på en retorisk analys av Mobergs journalistiska författarskap, intressant även denna fast Moberg själv förmodligen var mer tilltalad av den praktiska än teoretiska retoriken.

Avhandlingens stora värde är att Mobergs journalistiska och opinionsbil-

dande verksamhet för första gången ses i ett sammanhang, omspanner hela hans aktiva tid och dessutom sammanvävs med det övriga författarskapet. Anna-Karin Carlstoft Bramell har lyckats hantera det omfattande material hon gett sig i kast med och åstadkommit en intressant och välskriven doktorsavhandling som även många utanför akademien kan ha glädje av.

Lars-Åke Engblom

Anna-Karin Carlstoft Bramell. *Vilhelm Moberg tar ställning. En studie av hans journalistik och tidsaktuella diktning*. Carlson bokförlag, Stockholm 2007.

SAMMA LAND, TVÅ REPUBLIKER – ETT ÅRHUNDRADE

Det är ett spränglårt mammutverk om Estlands historia på över 800 sidor – en verklig tegelsten med andra ord – som den finländske professorn *Seppo Zetterberg* presterat. Men samtidigt en lättläst och fascinerande bok om ett land som ibland vill ses som en del av Norden, men som av historiska skäl ofta tvingats under främmande icke-nordiska makters ok.

Zetterberg är väl meriterad för sin uppgift. Han har redan länge specialiserat sig på både Estland och de andra baltiska staterna. Förutom tidigare verk om Estland har han bland annat varit chef för Finlands Estlandsinstitut i Tallinn på 1990-talet. I det civila är han professor i allmän historia vid universitet i Jyväskylä i Mellersta Finland.

Det är sannolikt att många finländare läser om Estlands historia med andra ögon än en skandinav. I en finländares undermedvetna finns nämligen alltid tanken ”Estlands öde kunde också ha varit Finlands. Om inte...”

Esternas hårda lott blev att under långa perioder lyda under tyska ordensherrar och senare den ryske tsaren utan den autonomi som Finland fick som storfurstendöme i Ryssland. Ändå löper förbindelserna till Norden som en röd tråd genom Estlands historia. Den mest klassiska händelsen torde ha inträffat i juni 1219 då danskarna i ett slag besegrade esterna. Det var då som, enligt legenden, en väldig röd fana med vitt kors föll ner från himlen till danskarna som skulle leda dem till seger. Dannebrogen – Danmarks flagga och världens idag kanske äldsta officiella flagga, hade sett dagens ljus. Samma år sägs, enligt legenden, också den estniska huvudstaden Tallinn, ”Taani linn”, den danska staden på estniska, ha grundats. En stad som bland svensk- och tysktalande även varit känd under namnet Reval.

I slutet av 1500-talet skulle norra delarna av det nuvarande Estland förenas till en gemensam provins som lydde under Sverige. Därmed var det slut på Tyska Ordens styre, även om balttyskarna skulle komma att utöva ett stort inflytande i århundraden framåt. Inte minst tack var sina enorma jordegendomar. Mot bakgrunden av de tidigare medeltida katastroferna i form av krig och farsoter och med tanke på att Estland i början av 1700-talet erövrades av

Ryssland, talade många ester ända fram till våra dagar om ”den gamla goda svensktiden”. Ett faktum som även noterats av Zetterberg.

Det är på 1800-talet som man i Estland upplevde ett nationellt uppvaknande. Parallellerna till Finlands historia är uppenbara. I tidningen *Eesti Postimees* talade Johann Voldemar Jannsen för sociala och kulturella reformer och sitt nationella program. I Finland pläderade bland annat Johan Vilhelm Snellman för liknande idéer i sina tidningar. Det är nu som den estniska intelligentian marscherar fram. Och i *Kalevipoeg* får esterna sitt nationalepos. Jämför finskans *Kalevala*. De stora riksomfattande estniska sångfesterna som startade 1869 var viktiga nationella manifestationer som levde vidare ännu under sovjettiden och som då blev något av en hemlig symbol för de drömmar om ett fritt Estland som levde kvar under ytan.

Det första världskriget innebar med en gång en helt ny situation för esterna som i motsats till sina finska stamfränder i norr inte lika intensivt eftersträvat en egen statsbildning. Tvärtom var esterna vid krigsutbrottet ytterst måna om att visa sin lojalitet gentemot det ryska kejsardömet. Som ett resultat av kriget uppstod Estland som en helt självständig republik. För många närapå överraskande eftersom ett sådant mål från början inte stått högst på esternas dagordning.

Författaren redogör på ett sympatiskt sätt för den såkallade första estniska republikens tjugo, som det förefaller, mycket lyckliga för att inte säga idylliska decennier. I synnerhet mot bakgrunden av vad som sedan skulle inträffa. Visserligen skulle den sköra parlamentariska demokratin på trettioalet ersättas av ett auktoritärt styre under ledning av Konstantin Päts som valdes till landets president. Men de auktoritära dragen i regimen kunde dock inte jämföras med senare tiders terrorvälde. I den estniska republiken frodades kulturlivet, unga konstnärer genomförde avantgardistiska experiment, jordbruket utvecklades, industrin expanderade och blev mångsidigare, och inom idrotten var Estland något av en ”liten stormakt”. Inget under att efterkrigstida ester med sorg och saknad skulle minnas denna sagolika guldålder. Och kanske mot den bakgrunden inte så märkligt att drömmen om ett självständigt Estland aldrig riktigt kunde dö. Men som ett slags kusliga föraningar om vad som komma skulle får man läsa om ett kommunistiskt kupp försök i början av 1920-talet och om de besvärliga relationerna till Sovjetunionen.

Det kapitel som bär rubriken ”Förlusten av självständigheten” är nog det starkaste i boken. Mellan raderna kan man läsa att Seppo Zetterberg känner en djup sympati med det lidande estniska folket. In i det sista försökte Estlands politiska ledning sedan krigsutbrottet 1939 genom eftergift på eftergift blidka Stalin och Sovjetunionen. Man överlät baser, man lät sovjetiska trupper tåga in i landet. Allt förgäves. Men vad annat kunde ett litet land ha gjort mot den mäktiga stormakten i öst? Det är en bra fråga, som ingen kanske har svaret på.

Men Finland i norr gav inte efter för Sovjetunionen...

Till de mest lärorika avsnitten hör berättelsen om Johannes Vares marionettregering som tillsattes i det redan då i praktiken sovjetdominerade Estland. Det var en regering bestående av vänsterintellektuella högt utbildade ester. Ingen av ministrarna hade varit partiansluten kommunist. Närmast var de såkallade nyttiga idioter för att ta till Lenins berömda uttryck. Med andra ord politiskt enfaldiga medlöpare till världskommunismen i dess försök att förslava mänskligheten. Av Vares regeringsmedlemmar var det bara en som överlevde. Alla andra mötte en plågsam död antingen i Stalins fångläger eller blev avrättade.

Åren av sovjetmakt i Estland är en berättelse om hur ett litet land uppslukades av "Ondskans imperium" som Ronald Reagan brukade kalla Sovjetunionen. Det är berättelsen om godtyckliga massarresteringar och -avrättningar, om deportationer, om hela familjer som i boskapsvagnar fraktades till okända öden i Sibirien.

Om Finland då hade gett upp...

Under de år Estland var besatt av Hitlers Tyskland återupplivades inte den gamla republiken. När tyskarna sedan retirerade undan sovjetarmén blossade drömmen om frihet igen upp för att sedan falna.

Efter att förhållandena normaliserats gick esterna in i östblockets gråa vardag präglad av brist på konsumtionsvaror och andlig frihet. Jordbruket tvångskollektiviserades och en förryskningsprocess inleddes. Ändå klarade esterna av konststycket att bevara mycket av både sin kultur och sitt språk. Det fanns nämligen även i Sovjetrepubliken Estlands ledning ester som var måna om det ibland större, ibland mindre svängrum som ledningen i Moskva tillät.

Slutkapitlet om hur Estland sedan åter fick sin självständighet måste av naturliga skäl bli mycket dramatiskt. "För första gången hade någon sovjetrepublik nu i praktiken krävt ett förverkligande av det suveräna statsförbund som lovades i Sovjetunionens grundlag", skriver Zetterberg om händelserna i slutet av 1980-talet då självständighetskraven vuxit sig så starka att också Sovjet-Estlands högsta sovjet efterlyste självbestämmanderätt. I augusti 1991 blev Estland för andra gången under 1900-talet självständigt. Men när vardagen kom emot gick det som det ofta går i sådana fall, anser författaren. Friheten löste inte alla problem och många i den politiska ledningen började tänka på att bara driva sina egna intressen.

Med sitt mammutverk har Seppo Zetterberg belyst esternas väg från medeltid till dramatisk nutid. Det som man eventuellt saknar i boken är, om inte ett kapitel, så åtminstone en faktaruta om estlandssvenskarna. Före kriget var deras antal över 8 000. De hade sina hembyar och hemöar längs kusten, sina organisationer och institutioner och sina skolor. Och en egen tidning. Här finns tydliga likheter med finlandssvenskarna. Sovjetväldet innebar slutet

för den gamla estlandssvenskheten. Men den process som ledde fram till Estlands återupplivade självständighet innebar också en renässans för estlandssvenskarna. Det nyväckta intresset blev enormt inte bara i Sverige utan också bland esterna själva. Inte minst därför att estlandssvenskheten bland esterna betraktades som en viktig historisk länk västerut till Sverige och Skandinavien. Länkar och band med sekelgamla traditioner som det gällde att på alla sätta stöda och stärka i Estland. Landet som lyckades med konststycket att under ett århundrade bli en självständig republik – två gånger.

Henrik Helenius

Seppo Zetterberg. *Viron historia*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2007.

SONJA ÅKESSONS LIVSVISDOM

Det underbara med Sonja Åkesson, som hon framstår i *Amelie Björcks* monografi om henne, är att hon alltid tar ställning. Trots att hennes liv ofta var tungrott och präglad av ångest och missbruk visar hennes skrivande att hon vill någonting. Vill förändring. Ofta för kvinnan. Hennes diktning andas hopp, vare sig det är folkhems kritik, katalogdikter eller experimentell konkretism. Stationsmästardottern Sonja Åkesson från Gotland, var en handfast feminist som gav ut nitton diktsamlingar från debuten 1957 till döden i levercancer 1977. Det är lätt att hitta beröringspunkter i hennes ord även trettio år senare.

Amelie Björck lyfter förtjänstfullt fram Sonja Åkessons feministiska värv. Hon gör det med ett initierat, faktaspäckat, men aldrig torftigt utan mycket vackert språk, fullt av personliga infallsvinklar. Amelie Björck för in Sonja Åkesson i vår tid, inte bara handgripligen genom jämförelserna med nutida poeter som bland andra Kristina Lugn, Göran Greider, Jenny Morelli, Catti Brandelius, Lina Ekdahl och Ida Börjel. Nej, också genom uppfriskande resonemang kring hur det är att vara kvinna. Hur det var i går, hur det är i dag och hur det kommer att vara i morgon om vi inte aktar oss. Det är kusligt hur den välbekanta och respektlösa dikten ”Äktenskapsfrågan” (ur samlingen *Husfrid*, 1963) fortfarande finner en överensstämmelse i vår tid, om än kanske mer subtilt än före 1968, före 1921...

Vit Man tjäna Lön på sina Arbete

Vit Man köpa Saker

Vit Man köpa Hustru

Hustru diska sås

Hustru koka lort

Hustru sköta grums

Vara Vit Mans slav

Eller, ur dikten ”Självbiografi” i samma samling, en annan kort strof som stressade föräldrar med illa tillfredsställda behov av egen tid säkert känner igen sig i.

Jag sprang ut i den tidiga skymningen
och ville sträcka handen genom himlen
men skyndade tillbaka hem
för att inte bränna vid potatisen.

Igenkänning är givetvis inte ett allenarådande recept för att skapa god konst, men de underbara raderna påvisar det alltid pågående samspelet mellan det jordnära och högtflygande i Sonja Åkessons diktning. Detta samspel har Amelie Björck tagit fasta på. Lika viktigt i hennes skildring blir ett uppslag med levrätter hämtade ur husmodern Sonja Åkessons receptsamling som exempelvis närläsningen av dikten ”Fantasifylld korb” ur samlingen *Pris* 1968 – en dikt där Sonja Åkesson ur veckotidningar klippt och klistrat samman citat som med associativ och drastisk humor tecknar den förtryckta kvinnans position.

Det är Sonja Åkessons litterära gärning som ställs i fokus i Amelie Björcks utmärkta framställning. Den som är ute efter snaskiga detaljer kring det destruktiva levernet, männen och barnen har inget att hämta, annat än undersökningen av det rent professionella samarbetet och tillsammansdikterna Sonja Åkesson skapade med andre maken – konkretisten Jarl Hammarberg-Åkesson. Förklaringen är enkel. Amelie Björck berättar själv i förordet hur hon aldrig har känt sig förenad, snarare skrämmd av den biografiska Sonja, men däremot drunknat i hennes dikter.

Och i dikterna kommer läsaren ändå alltid att möta Sonja Åkesson. För hon var, kanske mer än andra, en diktare som alltid blandade in sitt liv i sin diktning. Det privata blev allmänt. Hon var en pionjär som öppnade diktens värld för andra skildringar än männens. Att sås, lort och vidbränd potatis kunde bli poesi visade hon i sin dubbeltydiga diktning fylld av undertexter. Amelie Björck vägleder den såväl vane som ovane Sonja Åkesson-läsaren in i en värld av papiljotter, rosenknoppstapeter och klängvälling. Hon visar att det är en värld där det finns oerhört mycket livsvisdom att hämta, att det är en värld som det är lätt att drunkna och bli kvar i.

Anna Hedelius

Amelie Björck. *Sonja Åkesson*. Natur och Kultur, Stockholm 2008.

**SPRIKENDE SAMLING FOREDRAG OM IBSEN
– MED GODE GLIMT**

Henk van der Liet og *Suze van der Poll* har samlet foredrag som ble holdt ved en konferanse i Amsterdam i juni 2006 om ”Ibsen i et internasjonalt perspektiv” (pluss et par andre bidrag) i boken *En internasjonal Ibsen*. Tittelen peker på noe viktig. Ibsen er for lengst blitt internasjonal, og det finnes mer enn en versjon av ham i den store verden. Det er aspekter ved hans ”liv” i Finland, Sverige og Nederland som får spesiell oppmerksomhet i denne boken. Men her er også tre kapitler som ikke er flernasjonale i sine problemstillinger, samt ett som ikke dreier seg om noe enkelt land utenfor Norge. Når tre kapitler av totalt sju ikke hører inn under bokas tittel, får man en samling artikler som ikke har den enhet man skulle kunne forvente av en utgivelse i bokform.

Det sprikende i samlingen aksentueres også ved at her er artikler på ikke mindre enn tre språk – norsk, engelsk og svensk. Dette er svært uheldig med tanke på en internasjonal leserkrets med interesse for Ibsen. Redaksjonen burde sørget for at alle bidragene kom på engelsk, eventuelt norsk. Inntrykket av språklig mangfold blir forsterket på en aldeles utilsiktet måte når især ett av de engelskspråklige bidragene har behov for en grundig språkvask.

Det er altså helheten, eller rettere sagt mangelen på en sådan, jeg er kritisk til. De enkelte kapitlene har interesse alle sammen, om enn på forskjellige premisser og i noe forskjellig grad. Den mest levende – og samtidig språklig og stilistisk mest uferdige – artikkelen er for meg Rob van der Zalms ”Ibsen in the Netherlands 1880-2006: Trends and two contemporary Nora’s”. van der Zalm beskriver historiske hovedtrekk i Ibsen-oppførelser i Nederland, og bildet som tegnes må kalles dramatisk i sine opp- og ned-turer. Det er godt underbygd av statistikk; og van der Zalms funderinger om årsaker til utviklingen over mer enn hundre år er tankevekkende. Enhver som tenker at Ibsen har vært kanonisert og populær i andre vest-europeiske land i hele denne perioden, får her et nyttig eksempel på hvor sårbar vår store dramatikers popularitet kan være i historiske og kulturhistoriske omveltninger.

I en artikkel om ”Drama Analysis via Translation: the Case of Ibsen” tar Egil Törnqvist opp et generelt problem Ibsen-forskere fra andre land enn de skandinaviske står overfor: Mange av dem må basere seg på oversettelser – oversettelser som noen steder rett og slett er feilaktige, og som i alle fall ikke kan gjengi viktige aspekter ved originalens språk som for eksempel hva de semantiske elementene i egennavn betyr eller hvordan fonetiske mønstre bidrar til helheten. I en frisk, skolemesteraktig tone gir Törnqvist eksempler på hvordan forskere fra andre språkkulturer har trått feil. Han har en forbundsfelle i den Oslo-baserte forskeren Kristian Smidt som har skrevet meget nyttige kritiske analyser av Ibsen-oversettelser til engelsk og Shakespeare-oversettel-

ser til norsk. Dette er ikke fallgruver som bare gjelder oversettelser til og fra de skandinaviske land. I *The French Joyce* (1990) har Geert Lernout for eksempel vist hvordan høyt profilerte franske kritikere noen ganger med stor suffisance uttaler seg om James Joyce på grunnlag av utdrag fra tekster i dårlige utgaver og dårlige oversettelser. Den filologiske strenghet som Törnqvist viser, angir en standard som ikke minst er viktig i en verden hvor store diktere blir stadig mer internasjonale.

To av kapitlene i *En internasjonal Ibsen* – om henholdsvis finsk og svensk mottagelse av Ibsen – har et spesielt og problematisk forhold til en klart profilert forgjenger, ”*bunden af en takskyld uden lige*”: *Om svenskspråklig Ibsen-formidling 1857-1906* (redigert av Vigdis Ystad, Knut Brynhildsvoll og Roland Lysell, 2005, og anmeldt i NT 2/06).

I ”Ibsen i finländskt trippelfokus” tar Roger Holmström for seg tre kritikere: Valfrid Vasenius, Erik Kihlman og Hans Ruin. De to siste får henholdsvis to og en halv og fire sider hver. Holmström har interessante synspunkter på dem men har ikke gitt seg selv muligheter her for å gå i dybden. Det er den tredje, Vasenius, som får en mer fullstendig omtale på 14 sider. Her lykkes Holmström i sitt forsett: ”att utifrån ett finländskt perspektiv försöka belysa Ibsens internationella framtoning” (s. 85). Han gir en nyttig oversikt over Vasenius’ virksomhet som Ibsen-forsker, og han legger vekt på hvordan Ibsen blir diskutert i forhold til forskere fra andre land, især Georg Brandes. Men som bidrag til *En internasjonal Ibsen* må det stilles et spørsmålstegn ved Holmströms artikkel. Han sier selv at det han presenter om Vasenius er en forkortet og bearbejdet versjon av tilsvarende sider i ”Att utforska en samtida” i *'bunden af en takskyld uden lige'*. Mange lange avsnitt trykkes rett og slett på nytt her.

Roland Lysells ”Ibsenreceptionen i Sverige – exemplet *Brand*” gir først en allsidig oversikt over den litteraturhistoriske mottagelsen stykket fikk i det nittende århundre. Artikkelen har også en liten avsluttende del om Erik Lindegrens reaksjon på stykket i 1942. Dette siste blir et fascinerende glimt av hvordan en verdenskrig skapte et nytt perspektiv på Ibsens alvor. Artikkelen annen hoveddel er om svenske oppsetninger av *Brand*, et spennende tema som blir godt presentert. Det aller meste her dreier seg naturlig nok om den store teatermann Ludvig Josephsons iscenesettelse i 1885 (stykkets urpremiere i verden) og om hovedrolleinnhaveren Emil Hillberg. I en fotnote henviser Lysell til sin artikkel i ”*bunden af en takskyld uden lige*” og sier at derfra kommer ”de flesta av de citat jag stöder mig på i det följande”. Han burde lagt til at ikke bare sitatene, men også hans egen tekst i denne delen av den nåværende artikkelen i all hovedsak er en gjentakelse av det han har utgitt tidligere.

De tre norske bidragene er nye, uten preg av resirkulering så vidt jeg kan se. Den artikkelen som har det mest konkrete utgangspunktet er Lisbeth Pettersen

Wærps ”Lesninger og feillesninger i/av Ibsen”. Hun analyserer *En folkefiende*, og viser hvordan personene i stykket misforstår – feilleser – hverandre. Ikke minst blir Dr. Stockmann feiltolket; blant annet gjelder det de andre personenes oppfatning av hans store tale i fjerde akt. Perspektivet utvides deretter slik at feillesningene i dette stykket kan sees som paralleller til publikums reaksjoner på *Gengangere* som hadde kommet ut et år tidligere. Sentralt både i personenes reaksjoner i stykkene og i den voldsomme medfart *Gengangere* fikk ligger, sier Wærp, et spørsmål om tolkning av billedspråk. Artikkelen argumenterer overbevisende for en slik sammenheng.

Tittelen på Frode Hellands bidrag, ”Ibsen og det politiske: *Gengangere*”, antyder en stor undersøkelse: ”det politiske” er et uttrykk som kan dekke store deler (eller alt?) av menneskelivet i og utenfor litteratur. Men Helland konsentrerer seg, i en Gramsci-inspirert analyse, om hvordan språkbruk reflekterer klasser og ideologier. Den første delen av artikkelen, om familien Engstrand, går gjennom en del velkjent stoff og kunne vært forkortet, og jeg stusser over Hellands bruk av ordet ”demokrati”, som er langt mer problematisk i en diskusjon av Ibsen enn det ser ut til her. Men resten av diskusjonen baserer seg på god nærlesning som klokt knyttes til de overordnede perspektivene.

Atle Kittangs bidrag står i en klasse for seg. Det er et foredrag holdt ”for et bredere publikum”, som bokens forord sier. Tittelen, ”Art and Life in Ibsen”, viser at det er store, overordnede spørsmål som skal tas opp. Leseren møter da også en Ibsen-spesialist som vandrer energisk og raskt i dette litterære og dramatiske landskapet og strør om seg med innsikter. Mest oppmerksomhet vies *Vildanden*, *Hedda Gabler* og *Når vi døde vågner*. Kittang antyder at kunst-liv diskusjonen trenger en tredje koordinat, døden. Dette er en verdifull ansats (ikke minst fordi død som tema og motiv er særdeles vanskelig å skrive om), men til slutt viser det seg at han ikke har tid til å ”dwell on the general importance of the theme of death in Ibsen”. Mest spennende for tilhørerne tror jeg diskusjonen av scenen innenfor scenen i *Vildanden* må ha vært.

Bjørn Tysdahl

Henk van der Liet og Suze van der Poll (red). *En internasjonal Ibsen*. Amsterdam Contributions to Scandinavian Studies, Vol. 4, 2007.

KARELSKA MÄNNISKOÖDEN TALAR

Sovjets terror, mord och slavarbetssystem kan skildras på flera sätt. En metod är stora övergripande verk som Robert Conquests pionjärverk ”Den stora terrorn” (på engelska 1968) eller Anne Applebaums imponerande ”Gulag” (dito 2003). En annan är den skönlitterära med Aleksandr Solzjenitsyns ”Gulagarkipelagen” som höjdpunkt.

Men det finns också en tredje metod: att detaljerat skildra enskilda människoröden.

Det är vad journalisten *Kaa Eneberg* har gjort i sina böcker om Karelsvenskarna. Först *Tvingade till tystnad* (2000), därpå *Förnekelsens barn* (2003) och nu *Knuts ask och Kejsaren av Karelen* (2007). Hon har talat med överlevande och släktingar, forskat i arkiven och samarbetat med personer i ryska Karelen som envist grävt upp terrorns offer, främst Jurij Dmitrijevič i Petrozavodsk. Från de värsta åren 1937-38 har ca 12 500 offer hittats, enligt den officiella sammanställning som Karelska republiken gav ut 2002.

Siffran stiger för varje år.

Dokumentationen från Karelen ges ut på CD-skivor och sprids på nätet av den aktiva människorättsorganisationen Memorial, tillsammans med uppgifter från andra delar av Sovjetunionen. Den senaste noteringen är 2,6 miljoner identifierade offer.

Kaa Eneberg har forskat om den lilla svenska kolonin av arbetare i det sovjetiska Karelen, både övertygade kommunister och sådana som sökte arbete. De flesta av dessa kanske tusentalet emigranter var finsktalande från Norrbotten.

Från Finland kom många fler, främst personer som hade stridit på den röda sidan. Dessutom for under åren kring 1930 ca 20 000 finländare över från USA och Kanada för att bygga den första arbetarstaten. De hade emigrerat västerut tidigare, nu bar det österut.

De var yrkesskickliga, fackligt organiserade arbetare. Det fattiga, auktoritära livet passade dem illa. De protesterade, en del vände tillbaka, andra stannade – och arresterades och sköts under den stora terrorn.

Den som styrde den karelska sovjetrepubliken under åren efter revolutionen var en finländsk akademiker, Edvard Gylling. Om hans fascinerande livsöde handlar en del av Kaa Enebergs bok. Gylling var en av de ledande på den röda sidan under inbördeskriget och flydde till Sverige. Men 1920 begav han sig över till Karelen, där han blev regeringschef. Han ville skapa en sovjetrepublik med finsk profil.

Mycket är oklart men Gylling tycks ha uppmuntrat invandring för att bygga upp det efterblivna Karelen trots att han först 1930 fick tillstånd från Moskva. När Stalin stramade åt föll Gylling 1935, anklagad för finsk nationalism, och dog i Gulag, troligen 1938.

Men Kaa Eneberg intresserar sig mer för de enstaka ”små” människorna. En av dem är Knut Andersson. Han utvandrade redan 1923 från Hallstavik tillsammans med andra kommunister. Verkligheten stämde inte med hans förväntningar, han försökte återvända men dog i en olycka 1928. I *Knuts ask* sparade hans mamma Alida alla hans brev, som Kaa Eneberg nu har fått läsa.

Det allra starkaste ödet i boken är dock mötet med Göta Holmström i en liten rucklig stuga vid Ladogas norra strand 2005. Göta Holmström, då 90 år

men pigg och samtalande på en gammaldags svenska, hade som liten flicka emigrerat till Karelen med familjen. Pappan Karl Sigfrid var kommunistisk jordbruksarbetare i Hallstavik, jobbade först i samma kooperativ som Knut Andersson, senare i den stora skidfabriken i Petrozavodsk.

Familjen blev sovjetiska medborgare och undgick den stora terrorn. Men i världskriget splittrades familjen, föräldrarna svalt ihjäl någonstans österut, själv evakuerades hon med en liten son (mannen hade stupat i finska vinterkriget) ”långt, långt bort”, som hon säger.

De klarade sig och kunde återvända till Karelen efter kriget.

Detta öde liknar många andra sovjetiska familjers. Här får man höra det, rakt genom historiens brus, av den 90-åriga Göta Holmström.

Gyllings försök att skapa ett finskt socialistiskt samhälle ger själva ramen för immigrationen, där Karelensvenskarna bara utgjorde en liten del. Om den finska immigrationen har det forskats en hel del i Finland och USA. Men det har länge varit tyst i Sverige.

Kaa Enebergs böcker har satt strålkastarljuset på denna glömda historia. De norrbottniska kommunisternas värnvingar mot betalning, förnekelsen av de utvandrades öden, isoleringen av de få som återkom till Sverige – liksom de svenska myndigheternas handfallenhet inför vad som skedde med egna medborgare i Karelen, allt detta vet vi nu mycket om. Någon rehabilitering eller ursäkt från kommunistpartiets arvtagare har dock inte avhörtts.

Olof Kleberg

Kaa Eneberg. *Knuts ask och Kejsaren av Karelen. Om den svenska Rysslandsfebern.* Hjalmarson & Högberg, Stockholm 2007.

SVENSKT I FINLAND – FINSKT I SVERIGE

Forskningsprogrammet *Svenskt i Finland- finskt i Sverige* som arbetade åren 2000 - 2003 undersökte den ”långvariga, livliga och mångdimensionella växelverkan mellan svenskt och finskt i Finland och Sverige och relationerna mellan länderna”. Inom programmet arbetade 17 olika projekt och över 100 forskare var engagerade från universitet och forskningsinstitut i de båda länderna. Finansiärer var institutioner och fonder i Sverige och Finland, och programmet har betraktats som det första samfinansierade forskningsprogrammet inom grundforskningen i Europa.

I boken *Från olika till jämlika* har forskarna *Juhana Aunesluoma* och *Susanna Fellman* samlat artiklar från två projekt kring ekonomisk utveckling som ingick i det övergripande forskningsprogrammet. Det ena projektet jämförde den makroekonomiska utvecklingen mellan länderna och studerade den ekonomiska växelverkan och det ekonomisk-politiska samarbetet mellan Finland och Sverige. Det andra projektet studerade ekonomiska kriser i de båda länderna.

De huvudfrågor som belyses i boken gäller bl.a. 1990-talskrisen och hur svår den var, Sverige, Norden och Finlands västintegration 1944-1973 samt nordiskt ekonomiskt samarbete. Boken innehåller också en nyttig förteckning över viktiga ekonomiska och politiska händelser i Finland och Sverige under 1900-talet.

Studien över den finska och den svenska ekonomiska krisen på 1990-talet konkluderar med att den var unik. Den var ovanligt djup och ovanligt långvarig, också i jämförelse med tidigare ekonomiska kriser både i våra länder och i ett internationellt perspektiv. Att den framstod som så svår berodde också på att den inträffade efter en lång period av ekonomiskt uppsving.

I sin artikel om Finlands västintegration kommer Juhana Aunesluoma med intressant information särskilt om samarbetet mellan Finland och Sverige, när det gällde för Finland att få förståelse av de övriga västländerna för sina behov i samband med Efta-förhandlingarna i början av 1960-talet. Sverige verkade aktivt för att hålla Finland med i det västeuropeiska ekonomiska systemet som höll på att byggas upp. Samtidigt skapade handelsförbindelserna mellan Finland och Sovjet svårigheter. I väst förstod man att det var nödvändigt för Finland att göra eftergifter åt Sovjetunionen. Många inom Efta var dock av den uppfattningen att Finland gick för långt. Det blev svenskarnas otacksamma uppgift att få de misstänksamma Efta-länderna att förstå den finska regeringens ståndpunkt. Aunesluoma hänvisar till uttalanden av västliga observatörer, enligt vilka svenskarna ville ha Finland med i Efta "till vilket pris som helst".

Ett intressant kapitel i boken berör också den svenska textilindustrin och dess etableringar i Finland mot slutet av 1960-talet. Alla som var med då kommer ihåg den optimism och de stora och positiva tidningsrubriker etableringarna gav upphov till. Man såg en räddning för många orter i glesbygden. Efter bara några år byttes euforin ut mot katastrofstämningar, när först den svenska och sedan också de sista resterna av den finska konfektionsindustrin mer eller mindre försvann ur landet. Efter det har vi fått uppleva många andra liknande fenomen som i dag hör till globaliseringens vardag.

"Från olika till jämlika" innehåller nyttig och intressant information om utvecklingen i Sverige och Finland både ur ekonomiskt och politiskt perspektiv, och ger en bra översikt över stora och ibland dramatiska händelser i vår närhistoria. Boken är också intressant med tanke på att vi snart skall fira 200 år av fortsatt samhörighet mellan Sverige och Finland efter 1808-1809.

Guy Lindström

Juhana Aunesluoma och Susanna Fellman. *Svenskt i Finland - Finskt i Sverige III, Från olika till jämlika, Finlands och Sveriges ekonomier på 1900-talet*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 2006

**INTE BARA IB-AVSLÖJANDE OCH GEIJERAFFÄR
I PETER BRATTS MEMOARER**

IB-avslöjande, Geijeraffär, alkoholism, vardagsjournalistik och insidermiljöer i teve, press och radio, men också en intressant uppväxt i hjärtat av Sörmland. *Peter Bratt* är självutlämnande och djupt personlig i sin biografi, som formar sig till en mångskiftande livsberättelse med IB-affären som nav.

En snedtändning på LSD som ung vuxen återkommer gång på gång i framställningen. Läsaren inser att denna mörka upplevelse släppte loss krafter som hemsökt författaren under resten av livet. ”Jag hade trott mig kunna tampas med gudarna och led ett svårt nederlag. Jag trodde jag måste dricka för att hela såren från den förlorade bataljen”, skriver Bratt. Där kunde hans livsberättelse ha ändats.

Nu blev det inte så. Ödet ville att Peter Bratt skulle göra värnplikten som löjtnant vid FRA (Försvarets radioanstalt), där han blev god vän med Håkan Isacson, som senare blev huvudkällan till IB-avslöjandena i FIB/Kulturfront, en nyhet som snabbt spreds till alla stora medier. Denna praktknall i folkhemmet avslöjade att Det (S)tora partiet drivit en egen spionorganisation, hjälpligt kamouflerad i försvarets paltor.

Etablissemanget med Olof Palme i spetsen svarade med tungt artilleri. Peter Bratt, Jan Guillou och Håkan Isacson dömdes till fängelse för spioneri, ett hårt slag för den unge, sensible skribenten Bratt. Han reste sig dock och fortsatte med granskande journalistik på DN. När Geijeraffären briserade var det Bratt som höll i pennan. Åter ryckte Olof Palme ut och förnekade allt. DN nödgades be om ursäkt, Bratts förtroende sköts i sank och han förflyttades till mindre bemärkta poster, för att så småningom komma igen på nytt och kröna sin karriär som korrespondent i Paris. Men här blommar ångesten ut och alkoholproblemen accentueras.

Historien gav den grävande journalisten rätt – i både IB- och Geijeraffär. Men priset för att hamna under det samlade etablissemangets ångvält blev högt. Ångest, rastlöshet, mindervärdighetskänslor och ett långvarigt alkoholmissbruk skildras naket. Humorn glimtar till, men även det kompakta mörkret. Också vännen och källan Håkan Isacson – en kultiverad och allmänbildad person med villa och sällskapsliv i Djursholm, faller sakta ner i alkoholism och djupaste misär för att gå bort i förtid.

Trots det tragiska i detta är det ingen helt och hållet mörk bok. Här finns massor av samtal, interiörer, vardagshändelser i både civila och militära sammanhang. Rökiga redaktioner och naturupplevelser, förtrollade jaktscener, porravslöjanden och förortsreportage. Kända namn figurerar, inte alltid i så smickrande dager. Jan Myrdal hänger och dinglar i gamle Stalins mustasch. Ja, det sker i en skämtteckning av Lars Hillersberg som aldrig trycktes i FIB/Kulturfront utan refuserades av Myrdal – av kvalitetsskäl...

För samhällsengagerade läsare innehåller boken många guldkorn, om än kanske inte språkliga. Men snabbfotad tidningsprosa kan också ha sin tjustring. Som medaktör, iakttagare, och framför allt skildrare, lägger Bratt till några viktiga bitar till det pussel vi kallar svensk nutidshistoria.

Bo Högländer

Peter Bratt. *Med rent uppsåt*. Albert Bonniers förlag, Stockholm 2007.

OLOF PALME VETENSKAPLIGT BIOGRAFERAD

Inte särskilt många böcker har skrivits om Olof Palme. Först på plan – medan Olof Palme ännu levde – var studentkamraten Bertil Östergren med sin omdebatterade och från socialdemokratiskt håll starkt ifrågasatta bok *Vem är Olof Palme?* Östergrens bok utkom år 1984. Sedan dröjde det ytterligare fem år innan radiojournalisten Björn Elmbrant utgav sin ambitiösa, men ändå lätt partiska biografi *Palme*. Tio år efter det dramatiska mordet på Sveavägen utkom en handfull böcker om Olof Palme. Den viktigaste av dem skrevs av journalisten Christer Isaksson och hade titeln *Palme privat*.

Två regeringskollegor har utförligt och initierat förmedlat sina intryck och minnen av Olof Palme. Ingvar Carlsson, som blev hans efterträdare som statsminister, gav 1999 ut sin första memoardel *Ur skuggan av Olof Palme*. Thage G. Peterson, talman och mångårigt statsråd, tecknade ett personligt porträtt av sin fd chef i den år 2002 utkomna boken *Olof Palme som jag minns honom*. Det näst senaste bidraget till vår kunskap om Olof Palme svarade ledarskribenten i Svenska Dagbladet Claes Arvidsson för. Hans bok från 2006 heter *Med verkligheten som fiende* (anmäld i NT 1/2007.)

Våren 2008 utkom så den första vetenskapliga Palmebiografien. Det är historiprofessorn *Kjell Östberg* vid Södertörns högskola som gett sig i kast med den grannliga uppgiften att objektivt skildra och sammanfatta Olof Palmes politiska dagsverke. Den första biografidelen har titeln *I takt med tiden. Olof Palme 1927-1969*. Del två utkommer till hösten och omfattar tiden som statsminister, partiordförande och oppositionsledare dvs. åren 1969-1986.

Kjell Östberg anger två utgångspunkter för sin biografi om Olof Palme. För det första anser han att Palmes levnadsbana ändrade inriktning vid flera tillfällen. För det andra betonar han att Palme hade en ovanlig förmåga att läsa tiden dvs. fånga upp politiska sakfrågor som låg i tiden. Östberg hävdar också – med hänvisning till litteraturvetarprofessorn Johan Svedjedals formulering – att biografens uppgift är att ordna underlaget så att läsaren själv kan dra sina slutsatser. Sämre ledstjärna för en vetenskaplig biografiförfattare kan man ha.

Olof Palme skrev inte dagbok som sin föregångare Tage Erlander. Radio

eller tv kom inte heller på den strålande idén att intervjua honom underhand som Erik Fichtelius gjorde med Göran Persson. I stället finns i olika arkiv massor av brev bevarade. De allra flesta är förstås till Olof Palme – få är från honom.

Olof Palme hade sin bakgrund i överklassen. Han växte upp i en stor våning på Östermalm. Han tillbringade somrarna på herrgården Ånga utanför Nyköping. I Lettland, som hans mamma kom från, fanns släktgården Skangal som han besökte tillsammans med syskonen Claës och Catharina. Studentexamen avlade han på privatskola i Sigtuna. Värnplikten gjorde Palme som kavallerist i Umeå. Han blev småningom fänrik.

1947 - 48 bedrev han universitetsstudier vid Kenyon College i USA. BA-examen avlades där. Juristikstudierna vid Stockholms högskola avslutades efter sju år med en jur.kand.-examen 1951. Studentpolitiken hade tagit mycket av hans tid. 1952 blev Palme ordförande i Sveriges Förenade Studentkårer (SFS). Inom den internationella studentpolitiken dominerade länge de kommunistiskt styrda staternas delegater efterkrigstidens kongresser. Det gjorde ett djupt intryck på Olof Palme när de kommunistiska hejklackarna vid ett möte i Prag 1948 inte tillät de västliga staternas delegater tala utan skanderade ”Stalin, Stalin, Stalin”. Hans militanta antikommunism grundlades där, anser Östberg.

Efter studieåren i USA skrev den unge Palme ett par briljanta artiklar i Svenska Dagbladet under den prestigefyllda vinjetten ”Under strecket”. Den ena var en anmälan av Norman Mailers genombrottsbok ”De nakna och de döda”. Vistelsen i USA kom att påverka Olof Palme mycket starkt. Kjell Östberg hävdar, inte utan rätt, att Palme är vårt lands mest amerikanska politiker. Med tiden kom han dock att bli mycket kritisk till USA på grund av Vietnamkriget.

Tage Erlander hade inte, som fallet är i dag, en gigantisk statsrådsberedning runt sig. Erlanders medarbetarstab i början av 1950-talet inskränkte sig till en vaktmästare, en sekreterare och en rätt medioker talskrivare. Efter valförlusten 1952 skriver Erlander uppgivet i sin dagbok, att han behöver stimulans från en nära och skicklig medarbetare. I jakten på detta guldorn deltog den socialdemokratiska ekonomen Assar Lindbeck som föreslog att Olof Palme tillfrågades. Erlander hade hört talas om Palme genom hans ordförandeskap i SFS, men visste inte att han var socialdemokrat. Det hade Palme emellertid varit sedan början av 1950-talet. Uppgifterna om detta skiftar en smula. Ett medlemskort från Socialdemokratiska studentförbundet visar att Olof Palme var medlem där i varje fall 1951. Möjligen kan inträdet ha skett något tidigare.

Mellan Tage Erlander och Olof Palme utvecklades ett slags intellektuellt kärleksförhållande, fastslår Östberg. Erlander slapp skriva sina många tal på egen hand. Han fick också någon att diskutera politiska sakfrågor med. Palme blev snabbt Erlanders speciella problemlösare. Han kom att sitta i flera viktiga utredningar och fick gradvis ett mycket stort politiskt inflytande. 1961

var Palme med om att tillsammans med diplomaten Sverker Åström skriva underlaget till det berömda Metall-talet 1961 i vilket Tage Erlander meddelade s-regeringens nej till svenskt EEC-medlemskap. Den humoristiske Erlander har, apropå vem eller vilka som skrev underlaget till talet, konstaterat ”att man diskuterar om det var Olof Palme eller Sverker Åström som skrev talet, men ingen bestrider att det var jag som höll det!”

1963 var tiden mogen att bereda plats i den socialdemokratiska regeringen för Olof Palme som juristkonsult. En animerad politisk debatt uppstod om Palme ansågs fylla de grundlagsmässiga kvalifikationerna för att bekläda denna post. Men debatten ebbade ut och snart gick Palme vidare till nya uppgifter. Han blev först kommunikationsminister och sedan utbildningsminister. I den förra egenskapen bar han ansvaret för högertrafikomläggningen i september 1967.

Olof Palmes klassiska formulering ”Politik är att vilja” blev sedermera namnet på en talsamling som utkom 1968. Tolv år tidigare lanserade Palme en annan slagkraftig definition av vad politik är. Han sade i ett tal 1956:

”Politik, om jag begriper nå t, är en snårskog av avvägningsproblem. Eller annorlunda uttryckt: Det är fråga om att välja mellan ett stort antal i och för sig önskvärda ting”.

Vid ett annat tillfälle slog Palme fast att politik är att göra rätt sak i rätt ögonblick. Så sant som det är sagt.

USA:s krigföring i Vietnam kom att beröra Olof Palme oerhört illa. Han tog kraftigt avstånd från den vid ett tal inför den socialdemokratiska broderskapsrörelsens kongress i Gävle 1965. Gävletalet utlöste hörbara protester från USA. När utbildningsminister Palme vintern 1968 gick i samma fackeltåg som Nordvietnams Moskvaambassadör kallade USA hem sin Stockholmsambassadör för konsultationer. Jultalet 1972 om USA:s terrorbombningar av Hanoi ledde till allvarliga diplomatiska förvecklingar med stormakten USA när Palme jämförde bombningarna med illdåden i Guernica, Oradour, Babij Jar, Katyn, Lidice, Sharpville och Treblinka. ”Nu finns ännu ett namn att foga till raden – Hanoi julen 1972”, sade Palme i sitt uppmärksammade radiotal som han läste in per telefon.

Socialdemokraternas extra partikongress i oktober 1967 dominerades av jämlikhetsfrågorna och av näringspolitiken. Det var frågor som drevs hårt av LO. Kongressens dominant var Krister Wickman som plötsligt avtecknade sig som en tänkbar utmanare till Olof Palme om den socialdemokratiska partiledarsysslan. Olof Palme gjorde, enligt Kjell Östbergs genomgång av det officiella protokollet, inte ett enda inlägg i debatterna. Den förklaring som Östberg ger till Palmes tystnad håller dock inte vid närmare påseende. Östberg hävdar att kommunikationsminister Palmes frågor inte stod på dagordningen vid extrakongressen. Palme var dock inte längre kommunikationsminister när

1967 års kongress ägde rum. Han hade gått vidare i sin marsch mot den absoluta partitoppen och var i själva verket utbildningsminister i oktober 1967. Rätt ska vara rätt även i detaljer i en vetenskaplig biografi. Krister Wickman slog för egen del längre fram i tiden fast, att han inte var lämpad att vara partiledare. Andra namn som nämndes av och till i partiledardiskussionen var Rune Johansson, Torsten Nilsson och Erik Holmqvist.

Tage Erlanders efterträdare när hans avgång blev aktuell på hösten 1969 efter 23 års partiledarskap blev Olof Palme som hade stöd av centralt placerade socialdemokrater som förre partisekreteraren Sven Aspling och av den tunga basen för Byggnadsarbetareförbundet Knut Johansson. LO-chefen Arne Geijer hade däremot föga till övers för Olof Palme och ville helst skjuta upp valet av ny partiledare så länge som möjligt. I slutomgången lanserades finansminister Gunnar Sträng som motkandidat av en optimistisk statsvetare från Lund. Men den rutinerade finansministern betackade sig med den lika eleganta som dråpliga formuleringen:

”Har man en ung man som besitter alla de önskvärda kvalifikationerna och en äldre man som har en del av dessa kvalifikationer, talar allt för att den yngre ska väljas”. Vilket skedde med sedvanlig acklamation.

Några små noteringar i marginalen om akribin i Kjell Östbergs bok kan jag inte underlåta att göra. I min hylla för idrottsmemoarer står en bok av Gunnar Nordahl. Den heter ”Guld och gröna planer”, men har fått ett annat namn i Östbergs biografi. I källförteckningen saknar jag Olof Ruins bok från 1979 ”Studentmakt och statsmakt”. Boken återfinns i en not men inte i källförteckningen. Däremot nämns i källförteckningen andra böcker som tar upp den studiesociala utredningen som Palme och Ruin satt i tillsammans.

En del pressklipp är odaterade eftersom de återfunnits i Olof Palmes klipparkiv. Det hade inte varit svårt att få fram rätt datum via t.ex. AT:s tidningslägg.

Kjell Östberg hör uppenbarligen hemma på vänsterkanten i svensk politik. När vänsterstudenterna ockuperade Kårhuset i Stockholm våren 1968 var han, enligt en tv-intervju, med och buade ut Olof Palme vilken som utbildningsminister besökte ockupanterna en kväll i maj.

I sin biografi utdelar Östberg såväl ris som ros till Olof Palme. En del ifrågasättanden och viss kritik förekommer, men inte särskilt frekvent. Till exempel går Östberg väl kortfattat förbi Palmes eventuella kändedom om CIA-bidragen till den västliga studentrörelsen av vilken han var en del.

Olof Palmes 16 år som partiledare, knappa tio år som statsminister och sex år som oppositionsledare behandlas i nästa del av Kjell Östbergs habila biografi. Det blir spännande läsning för den politiskt intresserade.

Claes Wiklund

Kjell Östberg. *I takt med tiden. Olof Palme 1927-69*. Leopard förlag, Stockholm 2008.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:

Engblom, Lars-Åke, professor, Huskvarna

Hedelius, Anna, kulturskribent och teaterkritiker, Stockholm

Helenius, Henrik, redaktör, Helsingfors

Högländer, Bo, chefredaktör, Nyköping

Kleberg, Olof, fd chefredaktör, Stockholm

Lindström, Guy, NT:s finländske redaktör, Helsingfors

Skei, Hans H., NT:s norske redaktör, Oslo

Tysdahl, Bjørn, professor, Oslo

Wiklund, Claes, NT:s huvudredaktör, Gnesta

SAMMANFATTNING

Nordisk Tidskrifts andra häfte i den 131:a årgången innehåller de sedvanliga politiska och ekonomiska översikterna. Huvudredaktörens jämförande översikt inleder. Weekendavisens Arne Hardis uppehåller sig vid det förtida folketingsvalet i Danmark i november. Kollegan Jan-Anders Ekström redogör för utfallet av det finländska riksdagsvalet i mars. Arna Schram tar upp regeringsombildningen och den ekonomiska situationen på Island. Harald Stanghelle på Aftenposten analyserar utfallet av valen i norska primärkommuner och till fylkesting. I Sverige var den största politiska händelsen att socialdemokraterna valde sin första kvinnliga partiledare. Anders Wettergren har skrivit den svenska översikten.

Två artiklar emanerar från ett seminarium på temat ”Norden i EU” som anordnades av Norden i Fokus och UD i Stockholm i början av året. Statsvetaren Daniel Naurin har sett på röstningsmönster i EU:s ministerråd. Nordiska rådets direktör, den fd finländske ministern Jan-Erik Enestam, drar en lans för nordisk blockbildning inom EU. NT-intervjun har Lisbeth Bonde gjort med den uppmärksammade danske arkitekten Henning Larsen. Anders Ljunggren slår i sin krönika om nordiskt samarbete ett slag för nyttan med den omfattande nordiska mötesverksamheten.

NT:s norske redaktör Hans H. Skei har skrivit en bokessä om en handfull litterära biografier. Under vinjetten ”Kring böcker och människor” recenserar Lars-Åke Engblom en akademisk avhandling om Vilhelm Moberg som journalist. Henrik Helenius anmäler Seppo Zetterbergs stora bok om Estlands historia. Anna Hedelius har tagit sig an en nyutkommen biografi om poeten Sonja Åkesson. Bjørn Tysdahl skriver om en samling Ibsentexter. Olof Kleberg uppmärksammar Kaa Enebergs bok som bland annat handlar om den finländske revolutionären Edvard Gylling. Guy Lindström tar upp en bok som jämför de finländska och svenska ekonomierna. Bo Högländer recenserar Peter Bratts memoarer. Avslutningsvis anmäler huvudredaktören del 1 av Kjell Östbergs vetenskapliga biografi om Olof Palme.

C W-d

TIIVISTELMÄ

Nordisk Tidskriftin 131. vuosikerran toinen numero sisältää tavanomaiset poliittiset ja taloudelliset katsaukset. Ensimmäisenä on päätoimittajan vertaileva katsaus. Weekendavisenin Arne Hardis käsittelee Tanskan marraskuisia ennenaikaisia kansankäräjävaaleja. Hänen kollegansa Jan-Anders Ekström selostaa Suomen maaliskuisten eduskuntavaalien tulosta. Arna Schram ottaa esille Islannin taloudellisen tilanteen ja hallituksen uudelleenmuodostamisen. Aftenpostenin Harald Stanghelle analysoi Norjan peruskuntien ja läänien vaalien tulosta. Ruotsissa suurin poliittinen tapaus oli se, että sosiaalidemokraatit valitsivat ensimmäistä kertaa naisen puolueen johtajaksi. Ruotsia koskevan katsauksen on kirjoittanut Anders Wettergren.

Kaksi artikkelia on peräisin seminaarista, jonka teemana oli *Pohjoismaat EU:ssa* ja jonka järjestivät *Norden i Fokus* ja Ruotsin ulkoministeriö vuoden alussa. Valtiotieteilijä Daniel Naurin on tarkastellut EU:n ministerineuvoston äänestysmalleja. Pohjoismaiden neuvoston johtaja Jan-Erik Enestam, joka on entinen suomalainen ministeri, taittaa peistä pohjoismaisen ryhmittymän puolesta EU:ssa. Lisbeth Bonde on haastatellut huomiota saanutta tanskalaista arkkitehtia Henning Larsenia. Anders Ljunggren korostaa pohjoismaisessa kronikassaan laajan pohjoismaisen kokoustoiminnan hyötyä.

NT:s norjalainen toimittaja Hans H. Skei on kirjoittanut kirjaeseen muutamasta kirjallisesta elämäkerrasta. Vinjetin *Kring böcker och människor* alla Lars-Åke Engblom arvostelee akateemisen väitöskirjan, joka käsittelee Vilhelm Mobergia lehtimiehenä. Henrik Helenius ilmoittaa Seppo Zetterbergin laajan kirjan Viron historiasta. Anna Hedelius on ottanut tehtäväkseen kirjoittaa äskettäin ilmestyneestä runoilija Sonja Åkessonin elämäkerrasta. Björn Tysdahl kirjoittaa Ibsenin tekstien kokoelmasta. Olof Kleberg ottaa esille Kaa Enebergin kirjan, joka käsittelee suomalaista vallankumousmiestä Edvard Gyllingia. Guy Lindström käsittelee kirjaa, jossa verrataan Suomen ja Ruotsin talouksia. Bo Högländer arvostelee Peter Bratthin muistelmat. Lopuksi päätoimittaja ilmoittaa Olof Palmen tieteellisen elämäkerran 1. osan, jonka on kirjoittanut Kjell Östberg.

C W-d

Suomennos: *Paula Ehrnebo*

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utger under 2008 sin hundratrettioförsta årgång, den åttiofjärde i den nya serien som i samarbete med föreningarna Norden begyntes 1925. Tidskriften vill liksom hittills framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska folkens gemenskap. Enligt Letterstedtska föreningens grundstadgar sysselsätter den sig ej med politiska frågor.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Litteraturanmälningarna består av årsöversikter omfattande ett urval av böcker på skilda områden, som kan anses ha nordiskt intresse. *Krönikan om nordiskt samarbete* kommer att fortsättas. Under rubriken *För egen räkning* kommer personligt hållna inlägg om nordiska samarbetsideologiska spörsmål att publiceras.

Tidskriften utkommer med fyra nummer. *Prenumerationspriset inom Norden för 2008 är 250 kr; lösnummerpriset är 65 kr.*

Prenumeration för 2008 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 409195-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå.

Prenumeration kan även tecknas i bokhandeln.

För medlemmar av föreningarna Norden gäller dock, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris.

Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Hantverkargatan 33, 112 21 Stockholm. Tel 08-506 113 00. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Redaktionen:

Nordisk Tidskrift, Box 22333, SE-104 22 Stockholm. Telefontid fredagar 10–12.

Besöksadress: c/o Föreningen Norden, Hantverkargatan 33, 2 tr, Stockholm.

Telefon 08-654 75 70, telefax 08-654 75 72.

E-post: info@letterstedtska.org

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Skillingagatan 38 A, SE-646 32 Gnesta.

Tel 0158-137 89 (bostaden).

E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Engbakken 26, DK-2830 Virum.

Tel 33 75 75 75. E-post: hw@weekendavisen.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Dalvägen 3 A 4, FIN-02700 Grankulla.

Tel 09-505 29 74. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-102 Reykjavík.

Tel 5-45 84 62. E-post: snjolaug.olafsdottir@for.stjr.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo.

Tel 22-85 41 45. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no